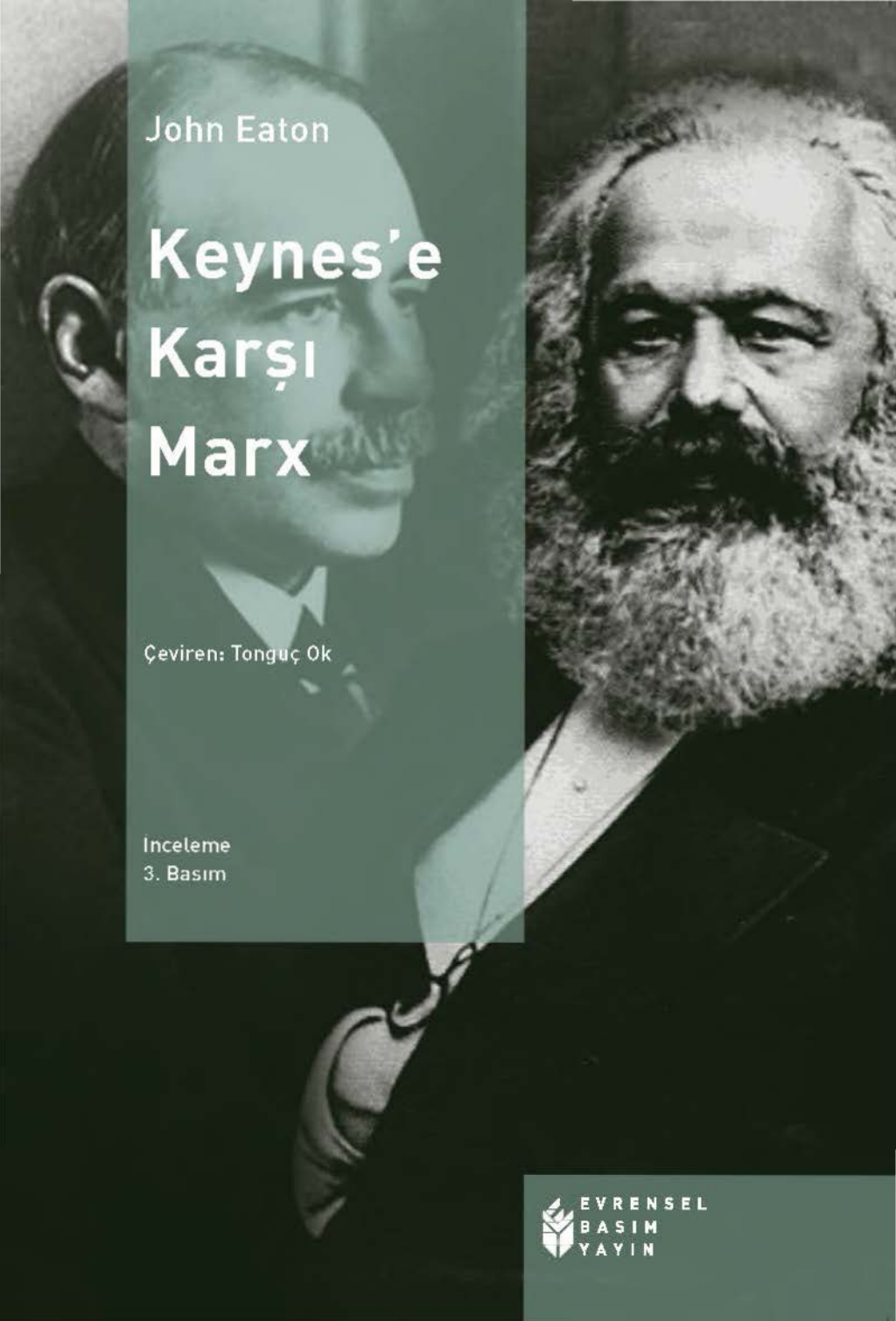


John Eaton

Keynes'e Karşı Marx

Çeviren: Tonguç Ok

İnceleme
3. Basım

EVRENSEL BASIM YAYIN



EVRENSEL
BASIM YAYIN

Kitabın orijinal adı:
Marx Against Keynes

John Eaton

Keynes'e Karşı Marx

İngilizceden Çeviren: Tonguç Ok

İnceleme

DOĞA BASIN YAYIN
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Blv. Kamerhatun Mah. Alhatun Sk. No: 25 Beyoğlu / İstanbul
T: 0212 255 25 46 F: 0212 255 25 87
www.evrenselbasim.com - info@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın **380**
Keynes'e Karşı Marx: John Eaton

Çeviren: **Tonguç Ok**
Genel Kapak Tasarım: **Savaş Çekiç**
Kapak Uygulama: **Devrim Koçlan**

ISBN 978-605-4156-16-0
© Evrensel Basım Yayın **2009** - Sertifika No: **11015**

Birinci Basım **Eylül 2009** - İkinci Basım **Kasım 2009**
Üçüncü Basım **Mayıs 2013** • İstanbul

Baskı: Ezgi Matbaacılık Tekstil Pors. İnş. San. Tic. Ltd. Şti
Sanayi Cd. Altay Sok. No: 14 Yenibosna / İstanbul • Sertifika No: 12142
T: 0212 452 23 02 - www.ezgimatbaa.net

Keynes'e Karşı Marx

İÇİNDEKİLER

Marx, Keynes ve Kapitalizm 11

I. Bölüm: **İşçi Hareketi İçinde Kapitalist Teori** 19

Iı. Bölüm: **Keynes Ne Söylüyor?** 38

Iıı. Bölüm: **Keynesçi "Sosyalizm" ve Tekelci Kapitalizm** 60

Iv. Bölüm: **Keynes Neden Hatalı?** 84

V. Bölüm: **Keynesçi Reçeteler** 110

Sonuç 127

Bay Morrison'un "Sosyalizm"ine Bir Yanıt

John Eaton

MARX, KEYNES VE KAPİTALİZM

John Eaton'ın Keynes'e Karşı Marx başlıklı çalışması Türkiyeli okuyucuyla geç de olsa buluşurken, Keynesyen iktisadın popüleritesinin hızla artmakta olduğu bir dönemde kitabı okuyucuyla buluşturan Evrensel Basım Yayın'ın zamanlaması son derece yerinde. Eaton'ın kitabı Keynesyen iktisat teorisinin Marksist bir eleştirisini sunmanın ötesinde, dönemin İngiliz İşçi Partisi içerisinde egemen olan Keynesyen eğilimlerle hesaplaşma amacı taşıyor. Bu çerçevede Eaton teorik tartışmalara da girmekle birlikte, geniş emekçi kitleleri tarafından da kolaylıkla anlaşılabilecek bir dille İşçi Partisi'nin politika tercihlerini sorgularken, işçi sınıfının iktidar mücadelesini geriletmekteki rolüne de vurgu yapıyor. Yaşanan ekonomik krizle birlikte "kendi kendini düzenleyen piyasa" kavramının bir kenara atıldığı, kimi sendikal çevrelerin de desteğiyle Keynesyen önlem paketlerinin devreye sokulduğu günümüzde, Eaton'ın çalışmasının aradan geçen yarım asır süresince güncelliğini yitirmediğini sanırım kolaylıkla söyleyebiliriz.

Kapitalizmin üretim anarşisine dayalı yapısı itibarıyla dalgalanmalara açık olduğu, her büyük genişleme döneminin şiddetli bir krize ve daralmaya gebe olduğu yaklaşık yüz elli yıl önce Marx tarafından dile getirilmişti. Buna rağmen egemen iktisat teorisi her genişleme döneminde yeni bir umutla "krizsiz bir kapitalizm" söylemine sıkı sıkıya sarılmış, savunucuları Marksizmin tarihsel yenilgisini ilan etmekte vakit kaybetmemişlerdir. Kriz dönemlerinde ise egemen teoride yaşanan kaos, üstü örtülmeye çalışılan Marksizm ve diğer eleştirel yaklaşımların yeniden su yüzüne çıkmasını engellenemez kılmıştır.

Bugün içinde bulunduğumuz ekonomik bunalım, egemen iktisat ideolojisinde kırılma yaratacak derecede güçlü ekonomik bunalımlardan biridir. Ve o çok korkulan Marx'ın hayaleti akademinin puslu koridorlarında bir kez daha dolaşmaya başlamıştır. Kapitalizmin yaşadığı derin bunalım ve içe dönük ideolojik sorgulamalarla birlikte akademide yeniden kendine yer bulmaya başlayan bir diğer isim ise J. M. Keynes'tir. Her ne kadar hiçbir zaman Marx gibi tümüyle iktisat öğretisinin dışına itilmeye çalışılmasa da, Keynes ve öğretisi de sosyal devletin hızla tasfiye edildiği, özelleştirmelerin yaşandığı bir süreçte kapitalizmin dönemsel dinamikleri ile uyuşmadığı için revaçtan düşmüş, miadını doldurduğu düşüncesi akademiye egemen olmuştur. Ve tıpkı Marx gibi, yaşanan kriz kapitalizmin yapısal kimi bozukluklarını tahlil etmekle beraber, Marx'ın aksine onu sürdürülebilir kılmayı amaç edinmiş Keynes'i de bir kez daha su yüzüne çıkarmıştır. Bugün kapitalizmin krizlerine yaptığı vurgular nedeniyle bir kez daha ön plana taşınan bu iki yaklaşımın temel çelişkileri, geçmişte olduğu gibi günümüzde de işçi hareketi içerisinde yaşanan devrim ve reformizm tartışmalarının da teorik altyapısını oluşturmaktadır.

Keynes'in klasik iktisada getirdiği eleştirinin merkezinde, piyasaya arz edilen her üretimin eşit derecede talep yarattığını ve bu nedenle piyasanın kendiliğinden dengeye geleceğini ileri süren "Say Yasası" yer almaktadır. Say Yasası Ricardo başta olmak üzere klasik iktisatçılar tarafından genel kabul görmüş, 1929 krizine kadar egemen iktisat teorisinin merkezinde yer almaya devam etmiştir. Klasik iktisatçılar içerisinde bu kuramın en önemli muhalifi olan Malthus, kapitalist üretimin eksik-tüketime dayalı karakterine dikkat çekerken, işçiler gibi artı-değer üretmeyen ya da kapitalist gibi üretime yatırım yapmayan toprak sahiplerinin lüks tüketiminin talep yetersizliğini ya da aşırı üretimi gidermekteki önemi üzerinde durmuştur. 1936 yılında, Büyük Buhran'ın etkilerinin henüz savılamadığı bir ortamda *Genel Teori* adlı eserini yayımlayan Keynes de Malthus'un bıraktığı yerden devam etmiştir. Daha önce (Lenin'in *Emperyalizm* kitapçığında sıkça referans verdiği) J.A. Hobson tarafından da ifade edildiği gibi, gelir seviyesi arttıkça bireylerin marjinal tüketim

eğilimi düşmektedir. Marjinal tüketim eğilimi, bir tüketicinin net gelirinde oluşan artışın harcamalarına ne derecede etki ettiğini gösteren bir parametredir. Gelirde meydana gelen bir artışın ne kadarının tüketime gideceğini anlatmaktadır. Dolayısıyla, ücretli kesimin marjinal tüketim eğilimi son derece yüksek iken, kapitalist sınıf el koyduğu artı-değerin ancak ufak bir bölümünü tüketir ve geri kalan bölümüyle tasarrufa yönelir. Burada kritik unsur tasarrufların yatırıma dönüşmesidir. Bu yatırım bir yandan talep yarattığı gibi diğer yandan sistemin üretim kapasitesini arttırarak büyümeyi sağlar. Ne var ki, kapitalistler özellikle durgunluk dönemlerinde cazip kâr olanakları bulamadıklarından, tasarrufların yatırıma dönüşme oranı azalmakta, işten çıkarmalarla kriz daha da keskinleşmektedir.

Dolayısıyla Keynes açısından sistemin büyümesini sağlayacak ana unsur tüketim ve yatırım harcamalarından oluşan "toplam talep"tir. Kriz sürecinde kapitalistlerin yatırımları kısarak işten çıkarmalara yönelmeleri, ücretleri düşürmeleri ücretli kesimin tüketimini daha da baskılamakta, geleceğin belirsizliği nedeniyle tasarruf eğilimini arttırmakta ve aşırı üretimi krizini derinleştirmektedir. Keynes'e göre serbest piyasanın bu açmazından kurtulmasının yolu genişletici para politikaları, devlet harcamalarının arttırılması ve marjinal tüketim eğilimini arttıracak şekilde gelir dağılımının yeniden düzenlenmesi yoluyla toplam talebin desteklenmesinden geçmektedir. Keynesyen reçeteye göre daralma dönemlerinde merkez bankaları faiz oranlarını düşürerek tüketimi ve tasarrufların yatırıma dönüşmesini kolaylaştırmalıdır. Piyasa faiz oranı zaten düşmekte olan sermayenin getiri oranının altına çekildiğinde yatırıma yönelik kredi talebinin de canlanacağı varsayılmaktadır. Ne var ki, yakın geçmişte Japonya'da ve günümüzde dünya ekonomisinin büyük bölümünde görüldüğü gibi, faiz oranlarının düşürülmesi belli bir seviyeden sonra tasarrufların yatırıma dönüşmesini sağlamakta yetersiz kalmaktadır. Keynes'in "likidite tuzağı" adını verdiği bu koşullar altında bütçe açığı verilerek, devlet harcamalarının arttırılması ve bu harcamaların yaratacağı çarpan etkisiyle toplam talebin yukarıya çekilmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Marx, kapitalist üretimin genel yasaları gereği ancak kendini yeniden üretebilecek seviyede bir ücrete mahkûm edilen emekçilerin düşük-tüketim gücünün, sermayenin sınırsız üretim arayışı ile oluşturduğu çelişkinin altını ısrarla çizmektedir. Ama buradan kapitalizmi krize sürükleyen başlıca etkenin "eksik-tüketim" olduğu sonucuna varmak büyük hata olur. Engels'in de belirttiği gibi, ürettikleri artı-değere el konan geniş emekçi kitlelerinin "eksik-tüketimi" kapitalizme özgü bir durum değildir; sömürünün ve artı-değer aktarımının söz konusu olduğu tüm sınıflı toplumlar için geçerlidir. Ne var ki, ekonomik krizler ancak kapitalizme özgü bir durumdur. Bozuk gelir dağılımı ya da ürettiği artık değere el konulan kitlelerin "eksik-tüketimi", kapitalizmin krize açık yapısının ardındaki önemli etkenlerden biri olmakla beraber, tek başına krizlerin neden kapitalizm öncesi diğer sınıflı toplumlarda değil de, kapitalizmde yaşandığını açıklamakta yetersiz kalmaktadır.

"Ne yazık ki, yığınların eksik-tüketimi, yığın tüketiminin, yaşama ve çoğalma bakımından zorunlu asgariye indirgenmesi hiç de yeni bir olay değil. Sömüren ve sömürülen sınıflar var olduğundan beri bu olay da vardı... Öyleyse, eksik-tüketim binlerce yıldan beri devam eden tarihsel bir olgu olduğuna, oysa pazarın, üretim fazlalığı sonucu olan bunalımlarda patlak veren durgunluğu, ancak elli yıldan beri duyulur bir duruma geldiğine göre, yeni çatışmayı, yeni aşırı üretim olayı ile değil, ama binlerce yıllık eksik-tüketim olayı ile açıklamak için Bay Dühring'in tüm bayağı iktisat yavanlığı gerek."[1]

Kapitalist sermaye birikiminin yol açtığı aşırı üretim, kapitalist rekabetin ve kâr arayışının doğal sonuçlarını teşhir etme çabası Marx'ta hiç eksik olmamıştır. Marx, içine Keynesçiliği de dahil edebileceğimiz, kimi eksik tüketimci yaklaşımların gelir dağılımının yeniden düzenlenmesi ve işçi sınıfının gelirden aldığı payın yükseltilmesi yoluyla krizlerin önlenebileceği şeklindeki argümanını da şiddetle eleştirmektedir. Ücretlerin yükselişi kapitalistler açısından hiçbir dönem tercih edilmeyeceği gibi, kriz döneminde zaten düş-

1 Engels, F., *Anti Duhring*, Sol Yayınları, 1977, s. 453.

mekte olan kâr oranlarını daha da aşağıya çekerek kapitalizmin krizini derinleştirecektir.

"Bir kimse, eğer işçi sınıfının kendi ürününden çok küçük bir kısım aldığını, bundan daha büyük bir pay aldığı zaman ve dolayısıyla ücretleri yükselir yükselmez bu kötülüğe bir çare bulunacağını söyleyerek bu boş yinelemeye derin bir gerekçe görüntüsü vermeye kalkışırsa, bunalımların daima ücretlerin genellikle yükseldiği ve işçi sınıfının, yıllık ürünün tüketime ayrılan kısmından daha büyük bir pay aldığı bir dönemde hazırlandığına işaret etmek yeterli olacaktır."[1]

Bizzat Keynes'in kendisi de talep yönünde yarattığı tüm sorunlara rağmen eşitsiz gelir dağılımının sermaye birikimine katkısını takdir etmekten kendini alamaz. *Barışın Ekonomik Sonuçları* adlı çalışmasında Keynes, "Savaştan yarım yüzyıl önce oluşan ve insanlığa büyük fayda sağlayan bu dev sermaye birikiminin, refahın eşit bir şekilde dağıtıldığı bir toplumda ortaya çıkması mümkün değildir" diye yazar.[2]

Keynes'in teorisinin yükselişi kapitalizmin en sıkıntılı dönemine denk gelmiştir. Kapitalizm Marx'ın tüm öngörülerinihaklı çıkaracak biçimde hızla tekelleşmiş, sınıflar arasında gelir uçurumu büyümüş ve patlak veren aşırı üretim krizi ile birlikte tırmanan işsizlik büyük bir sefaleti de beraberinde getirmiştir. İşsizliğin yüzde 20'lerin üzerinde seyrettiği bir ortamda, durum, klasik iktisatçıların bireylerin mevcut piyasa ücretleri karşısında çalışmamayı tercih ettiği "gönüllü işsizlik" kavramı ile açıklanamayacak bir boyuta ulaşmıştır. Diğer yandan, kısa bir süre önce devrim yaşamış SSCB ekonomisi iç savaşın yaralarını sarmış, hızlı bir yeniden yapılanma ve büyüme sürecine girmiştir. Kapitalizmin sorgulanmasını kaçınılmaz kılan bu ortamda, egemen ideoloji belki de hiçbir zaman olmadığı kadar

1 Marx, K., *Kapital: İkinci Cilt*, Sol Yayınları, 1992 (1885), s.366-367.

2 Keynes, J.M., *The Economic Consequences of Peace*. U.C. Berkeley Universitesi'ne ait web adresinden alınmıştır, http://econ161.berkeley.edu/articles_of_the_month/ecpall.html

kendini savunmasız hissederken, egemen sınıfların komünizm paranoyası giderek güçlenmektedir. Keynes de böylesi bir ortamda komünizm tehdidine karşı duyulan endişeleri paylaşmakta ve amacının kapitalizmi kurtarmak olduğunu ısrarla vurgulamaktadır. *Genel Teori*'de devletin ekonomiye müdahale alanının genişletilmesi, gelir dağılımının düzenlenmesi gibi önerilerinin bireyciliğe saldırı gibi algılanmaması gerektiğinin altını çizerken, aksine, amacının bireysel girişimin mevcudiyetini sağlayan sistemin yıkılmasını önlemek olduğunu belirtmektedir.[1] Yine benzer bir şekilde, 1933 yılında ABD Başkanı Roosevelt'e yazdığı mektubunda da, ABD'de uygulamaya konan New Deal politikalarının mevcut sosyal yapıyı koruyarak kapitalizmin sorunlarını gidermede önemli bir deney oluşturduğuna dikkat çekmiş, başarısızlık halinde oluşacak ön yargı sonucunda meydanın tutucu piyasa taraftarları ile devrimcilere kalacağını ifade etmiştir.[2]

Keynes ile Marx'ın kapitalizmin aşırı üretime dönük yapısı ve periyodik krizlerine dair ortak vurguları ve ayrılan yönlerini burada kısaca özetlemeye çalıştık. Bu teorik ayrılıklar kadar önemli olan bir diğer tartışma ise bu ayrışmanın emekçi hareketinin siyasi çizgisine yansımasıdır. Keynesyen teorinin yükselişi ile birlikte Avrupa solunda ve işçi sendikalarında devrimcilik-reformizm tartışmaları hız kazanmıştır. Keynes'in gelir dağılımının düzenlenerek tüketici talebinin yükseltilmesi, devlet girişimleri aracılığıyla istihdamın arttırılması, spekülatif sermaye hareketlerinin denetlenmesi yoluyla sermayenin reel sektöre yönelmesinin teşvik edilmesi gibi kimi reçeteleri geçmişte olduğu gibi günümüzde de bazı "sol" çevrelerce sahiplenilen reformist taleplerdir. Unutulmamalıdır ki, II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da gelişen sosyal devlet uygulaması savaş sonrası yıkıma uğramış bir ekonominin ortaya çıkardığı kimi zorun-

1 Keynes, J.M., *The General Theory of Employment, Interest and Money*, London: Macmillan, 1964 (1936), s. 380

2 Keynes, J.M., *From Keynes to Roosevelt: Our recovery Plan Assayed*, New York Times, 31 Aralık 1933.

luluklarla birlikte, yükselen işçi sınıfı muhalefetinin kazanımlarıyla şekillenmiştir. Dolayısıyla, egemen sınıfın daha "insancıl bir kapitalizm" yaratma çabasından ziyade, dünyayı saran devrim dalgası karşısında bir ricat taktiği olarak algılanmalıdır. Sınıfsal çelişkilerin merkezinde durduğu politik alanın dışında kalan bir ekonomik yapı düşünülemez. Kapitalistler, tarihin hiçbir döneminde gönüllü olarak kâr oranlarını düşürecek düzenlemelere yanaşmadıkları gibi, fırsat buldukları anda daha fazla artı-değer transferi sağlayabilecekleri düzenlemeleri hayata geçirirler. Marksizmin reformizme yönelttiği eleştiri, işçi sınıfının yaşam seviyesini, çalışma koşullarını, sendikal örgütlülüğünü geliştirecek kazanımları olumlamadığı ya da önemsemediği anlamına gelmez. Aksine böylesi kazanımlar daha kapsamlı bir toplumsal dönüşüme giden yolda büyük önem taşır. Ne var ki, kapitalist sistemin içerisinde elde edilecek kazanımların sınırları üretim araçlarını elinde bulunduran egemen sınıfın kırmızı çizgileriyle belirlendiği gibi kalıcılığı da işçi sınıfının örgütlü mücadelesine sıkı sıkıya bağlıdır.

John Eaton'ın *Keynes'e Karşı Marx* başlıklı bu çalışması, Marksist bir perspektiften Keynesyen çözüm reçetelerini benimseyen İngiliz İşçi Partisi'ndeki reformist eğilimlerin detaylı bir eleştirisini sunmaktadır. Okuyucu bundan yaklaşık 60 sene önce yaşanan tartışmaların (özellikle son ekonomik kriz ile birlikte) güncelliğinden hiçbir şey yitirmediğini kolaylıkla gözlemleyecektir.

Yar. Doç. Dr. Murat Birdal

Eylül 2009

Not:

Ben bu kitabı yazarken ABD ve onun dümen suyunda ilerleyen Britanya henüz bugünkü muazzam silahlanma programını yürürlüğe koymuş değillerdi. Yaşanan bu gelişmeler elinizdeki kitapta öne sürülen görüşü, yani mali sermayenin dümen başında olduğu Keynesçi programların göz açıp kapayıncaya kadar savaş programlarına dönüşebileceği iddiamızı doğrulamaktadır.

Bu kitabın amacı emeğin çıkarlarına düşman olan görüşleri eleştirmektedir. Marksist ekonomi teorisiyle ilgili daha doğrudan ve daha kapsamlı bir açıklamayı *Political Economy, A Marxist Textbook* (Lawrence and Wishart, 1949) adlı kitabımda bulabilirsiniz.

Elinizdeki kitap da diğeri gibi, kolektif bir çalışmanın ürünüdür. Bir grup Marksist iktisatçıyla işbirliği halinde derlenmiş ve iktisatçılarla sendikacıların katıldığı bir konferansta tartışılmıştır. Söz konusu konferans katılımcıları pek çok konuda kitaba katkıda bulundular. Bununla birlikte metnin son halinden tamamen ben sorumluyum.

Londra, Kasım 1950

J. E.

Teşekkür:

Yayınevimiz (Lawrence and Wishart), Stocking ve Watkins'in *Cartels For Competition* kitabından alıntı yapmamıza izin veren Twentieth Century Fund, New York'a şükranlarını sunar.

İŞÇİ HAREKETİ İÇİNDE KAPİTALİST TEORİ

Bay Herbert Morrison 8 Haziran 1950'de, Perth'de yaptığı konuşmada sosyalizmi şu şekilde yeniden tanımladı:

> "Sosyalizm, toplumu doğrudan ilgilendiren meselelerde toplumsal sorumluluğu savunmak demektir."

Bay Morrison konuşmasında sosyalizmin öncülerinden söz etti. Sözünü ettiği sosyalist öncüler sosyalist ilkeleri temel alıyorlardı, oysa o, bu ilkelerin yeni koşullara uyarlanması gerektiğini söyledi. Ne var ki, hareketin öncülerinin uğrunda mücadele ettikleri meselenin *mülkiyet* meselesi olduğunu dinleyicilerine hatırlatmadı. Onlara, sosyalist hareketin kurucularına esin kaynağı olan büyük düşünceyi –yoksulluğa ve sefalete üretim araçlarının özel mülkiyetinin neden olduğu, bu mülkiyet biçiminin insanlığın ilerlemesini engellediği düşüncesini– hatırlatmadı. Dolayısıyla hareketin temel amacı kapitalist mülkiyeti ortadan kaldırarak yerine üretim araçlarının kamusal, yani "toplumsal" mülkiyetini geçirmekti. Sendikalar Birliği'nin 1893 Kongresi'nde alınan karar, "üretim araçlarının dağıtımının ve mübadelenin kolektif mülkiyeti ve denetimi"ni hedefleyen sosyalizmin, hareketin resmî politikası olduğunu belirtiyordu.

Bu nedenle kendisi aksini iddia etse de, özel kapitalizmi göklere çıkaran Bay Morrison'un hareketin öncülerinden bütünüyle farklı bir yola saptığı açıktır. Kendisinin ortaya attığı "yeniden tanım-

lanmış sosyalizm"in işlevinin, "özel teşebbüse yardımcı olmak, onun girişimlerini ve gelişmesini teşvik etmek" olduğunu söylüyor. Bu yeni sosyalizmde kapitalistler mülksüzleştirilmeyecek, "uygun sanayi kollarında işletme, işçi ve toplum temsilcilerinden oluşan geliştirme konseyleri kurularak araştırma, geliştirme, ilerleme ve girişimcilik konularında özel sanayiye yardımcı olunacaktır."

Bay Morrison'un yeni sosyalizmi "posta hizmetleri, elektrik, gaz, radyo (ve tv) yayıncılığı, su, sivil havacılık ve merkez bankası gibi doğal ve neredeyse kaçınılmaz olan yerel ve ulusal tekellerle kömür madenciliği, yurtiçi ulaşım ve demir-çelik gibi yaşamsal önem taşıyan belli başlı sanayi kollarında" kamu mülkiyetini savunuyor. Bay Morrison gerçekten de kendisinin bir "devrimci" olduğunu kanıtladı. Sözcükleri yeniden tanımlayarak sosyalizmden ne anlaşılması gerektiği konusunda bir devrime yol açtı ve bu tanımıyla kapitalist Britanya'yı bir çırpıda sosyalist yapıverdi.

Koşullar Aldatıcı Politikaların Öne Sürülmesini Kolaylaştırdı

Bay Herbert Morrison gibi İşçi Partisi oportünistlerince beslenen illüzyonların Britanya İşçi Hareketi içinde dikkate değer bir etkide bulunduğunu kabul etmek gerek. Bu oportünist önderler, ağızlarından düşürmedikleri sosyalist kavramlarla işçi hareketi içinde kapitalizmin yaşamsal çıkarlarını bütünüyle koruyan bir politika izlediler. Ne var ki, Britanya kapitalizmi istihdamın alışılmadık ölçüde yüksek olduğu geçici bir nispi refah döneminde bulunmanın avantajlarını yaşadığından, bu politikaların aslında ne oldukları açıkça görülemedi. Savaş sonrası dönemin birinci İşçi Partisi Hükümeti sırasında kârlar, işçi sınıfının yaşam standartlarında -o an için- ciddi bir bozulmaya yol açmaksızın yükseldi. Kapitalist dünyada ekonomik faaliyetin savaş sonrasındaki hızlı büyümeyle canlandığı bu dönem boyunca, Britanya emperyalizmi, Amerika dışında dünyadaki diğer bütün kapitalist güçlerden daha iyi bir konumda yer aldı. Rakip emperyalist güçlerin örgütsüzlüğü (örneğin Fransa) ve yenilgiye uğramış olması (örneğin Almanya), imparatorluk pazarlarındaki

özel avantajlar ve dünyanın dört bir yanındaki köklü mali ilişkiler, Britanyalı kapitalistlere ithalatı ve üretimi arttırma, dolayısıyla da İşçi Partisi hükümetinin iş başında olduğu ilk beş yıllık süre boyunca istihdamı yüksek tutma olanağı sağladı.

New York Times, Britanya emperyalizminin durumunun Amerikan emperyalizmi tarafından nasıl görüldüğünü anlatıyor. Çizilen tablo hiç de yanlış değil:

> "Süregiden aşırı iyimserlik biraz abartılı gibi. Britanya hâlâ Amerikan ekonomisindeki canlanmanın (boom) ve dünya çapındaki satış pazarlarının oluşturduğu dalganın üzerinde ilerliyor; (...) ve gerçek bir Alman ve Japon rekabetiyle henüz yüz yüze gelmiş değil." (9 Haziran 1950)

Bu arada, işsizliğin geçici olarak düşük seviyede bulunması – kapitalizmin genel bunalım döneminde ender görülen bir durumdur bu– İşçi Partisi oportünistleri tarafından, büyük toplumsal değişimlerin yaşama geçirildiğini ve bunun da her yıl sayısız İngiliz erkeği ve kadınını sefalete ve yıkıma sürükleyen ekonomik güçleri nasıl denetim altına alacağını keşfeden bir hükümetin bilinçli eylemiyle gerçekleştirildiğini kanıtlama hevesiyle sürekli tekrarlanmaktadır. Ne yazık ki bu bir illüzyondur, hem de son derece tehlikeli bir illüzyon.

İşçi Partisi Oportünizminin Bir Dayanağı Olarak Kapitalist Teori

Bununla birlikte, eğer işçi hareketi, bilinçsizce de olsa, boğazına kadar kapitalist orijinli iktisat teorilerine batmış olmasaydı, bu oportünist hareketi aldatmayı başaramazdı. Özellikle ekonomi bilimindeki yeni gelişmelerin, kapitalizmin denetlenmesini ve planlanmasını mümkün kıldığı öne sürülmektedir. Lord Keynes'in *İstihdamın, Faizin ve Paranın Genel Teorisi* (The General Theory of Employment, Interest and Money) adlı yapıtını kendisine kutsal kitap edinen yeni bir ekonomi biliminin doğduğu iddia ediliyor.

İlk baskısı 1936'da yayınlanan Keynes'in *Genel Teori*'si günümüzde kapitalist dünyanın dört bir yanında muazzam bir rağbet

görüyor. Bu kitap günümüzde İşçi Partisi'nin sağ kanat önderlerinin politikalarına teorik bir temel sunuyor. Atlee, örneğin. Douglas Jay'in iktisadi bakımdan bütünüyle Keynesçi olan *Sosyalist Dava* (The Socialist Case) adlı yapıtının, "ekonomik kaynaklarımızın kolektif yönetimi için gerekli felsefi savları ortaya koyduğunu" söylüyor. (1946 baskısına önsöz).

Keynesçi teorinin teorik bakımdan temelsiz ve işçi sınıfı hareketi açısından son derece tehlikeli olduğunu göreceğiz. O, kökeni ve felsefi arka planı bakımından tamamen kapitalist bir doktrindir.

Keynes'in revaçta olduğu dönemden önce Keynesçi teori ile burjuva Ortodoksluğu arasında yürütülen sert tartışmalar yanlış anlaşılmamalıdır. O zamanlar burjuva teori bunalımdaydı ve hızla inandırıcılığını yitirmekteydi. Olayların gelişimi, kapitalizmin altın çağında ortaya atılan kibirli yalanların foyasını meydana çıkarmıştı. Keynes burjuva teoriyi yıkmaya değil, enkaz altından onun işe yarar parçalarını kurtarmaya geldi. O, genel olarak burjuva teoriye değil, yalnızca bu teorinin 19. yüzyılda kapitalistlerin ihtiyaçlarını fazlasıyla karşılamalarına karşın tekelci kapitalizm döneminde artık işe yaramaz hale gelen biçimine karşı çıkıyordu. *Keynesçi teorinin toplumsal temeli, çürümekte olan tekelci kapitalizmdir.*

Olaylar, piyasanın serbest oyununun maksimum toplumsal refah sağlayacağını öğreten eski burjuva doktrinlerin iyimserliğini tuzla buz etti. Kapitalizmin çöküş dönemine girmesiyle birlikte, burjuva iktisat düşüncesinde rekabetçi kapitalizme duyulan güvenin yok olması nedeniyle baş gösteren derin bunalım yeni teorilerin, daha doğrusu emperyalist aşamaya giren kapitalizmin ihtiyaçlarına uyarlanmış teorilerin doğmasına yol açtı.

Laissez Faire Doktrini

Kapitalist iktisatçılar 19. yüzyıl boyunca ayrıntılı kapitalizm savunularını ve kapitalizmi aklamak üzere öne sürdükleri "mazeretler"ini esas olarak, ekonomik refahı sağlamanın en iyi yolunun piyasaya dışarıdan müdahale edilmeyip onu kendi haline bırakmak olduğunu öğreten *Laissez Faire* doktrinine dayandırdılar. (*Laissez Faire* bırakın kendi

kendine işlesin demektir.) Bu doktrin, piyasanın doğal işleyişinin hem işçiyi hem de kapitalisti gerektiği gibi ödüllendireceğini (dolayısıyla Marksist "sömürü" söyleminin düpedüz bir kara çalma olduğunu) ve tekeller, devlet ya da sendikalar tarafından yapılacak müdahalelerin zararlı sonuçlar doğuracağını savunuyordu. Devletin görevi, piyasanın yasalarının kendi yararlı ürünlerini vermek üzere serbest bırakıp bırakmadığını görmek için olan biteni müdahale etmeden izlemekti.

Bu görüşler Britanyalı kapitalistlerin çıkarlarına tamamen uygundu; zira sömürüyü maskeliyor, sendikalara karşı ve serbest ticaret (yani Britanya'nın düşük maliyetli ürünlerinin dışarıya satılmasının önündeki engellerin kaldırılması) lehinde savlar ortaya koyuyordu.

19. yüzyılın kapitalistleri için bu yeterliydi. 20. yüzyıl ise emperyalizmi, savaşı ve kapitalizmin genel bunalımını; iş hacminde eşi benzeri görülmemiş ani düşüşleri (slump) ve durgunluğu beraberinde getirdi. Kapitalizmin kendi haline bırakılması durumunda sahip olduğu erdemlerden söz eden eski peri masalları kimseyi kandıramaz oldu. Rus devriminden esinlenen işçilerin gönlünde yatan sistem sosyalizmdi. Tekelci kapitalistler çıkarlarını koruyup daha da geliştirmek için devletin -ekonomiye- müdahale etmesini (gümrük vergileri, imparatorluk imtiyazları, devlet destekli tekeller, silahlanma programları, para manipülasyonları vb.) talep ediyorlardı. Kısacası, eski kapitalist teoriler yeni döneme uygun düşmüyordu ve inandırıcılığını yitirmişti. Öte yandan Keynesçi teori, yığınsal işsizliğin nedenlerini açıkladığı, elinde *kapitalist servete ve kârlara dokunmadan* iyileşmeyi sağlayacak bir reçete olduğu iddiasındaydı. Kapitalizmi eskisi gibi allayıp pullamasa da, onu aklayacak daha makul mazeretler üretebiliyordu.

Keynesçi Teori Neden "Popüler"dir?

Keynesçi teori "popülarite"sini tekelci kapitalistlerin çıkarlarıyla uyumlu olmasına borçluydu. Eski akademik Ortodoksluk, elindeki mevzileri bir biri ardına Keynesçilere kaptırıyordu. Keynesçi doktrin, kapitalist karamsarlığın kol gezdiği bir dönemde Nazi

Almanyası'nın faşistlerinden Fabian sosyalistlerine kadar uzanan şaşılacak ölçüde geniş bir yelpazede insanlara teselli verdi. Onun, aldattığı insanların gözündeki cazibesinin sırrı, hastalıkları (kapitalist bunalımın tüm kötülüklerini) basit önlemlerle (merkezi hükümet tarafından uygulanacak birkaç mali önlem ve denetim) tedavi etme iddiasında bulunmasıdır. Örneğin, bir ekonomi profesörü Keynesçi teoriyi şu sözlerle selamlıyor:

> "Genel işsizlik ekonomik koşulların israfına yol açan, her türlü kısıtlamayı besleyen ve toplumun rasyonel olduğu inancını yok eden büyük bir afettir. Öte yandan, geçmişte doğru olanın gelecekte de mutlaka doğru olması gerekmez. Lord Keynes'in yapıtı, son yirmi yılda, ekonomik sistemin işleyişi hakkındaki düşüncemizi kökünden değiştirdi; serbest ekonominin kendi gerçek gücünün gerisinde kalmasına neden olabilecek kusurları ortadan kaldırdı ve eksiklikleri gidermek için benimsenmesi gereken yöntemleri açık bir biçimde ortaya koydu." (Jewkes, *Ordeal By Planning*, pp. 59-60)

"Kolay çözümler" kapitalizmin kaçınılmaz olarak beslediği küçük burjuva kafa yapısı açısından daima güçlü bir cazibeye sahip olmuştur (bu anlayışın işçi sınıfına da bulaştığını söyleyebiliriz).

> "Küçük burjuva demokratları" diye yazıyordu Lenin 1919'da, "sınıf mücadelesine duydukları tiksintiyle, sınıf mücadelesi olmadan işleri yürütebilme umuduyla, sorunları hafifletme, uzlaştırma ve keskin köşeleri törpüleme çabasıyla öne çıkarlar. Bu yüzden, kapitalizmden komünizme tarihsel geçiş döneminin zorunluluğunu kabul etmek istemezler, ya da çatışma halindeki güçlerden birinin mücadelesine önderlik etmek yerine bu iki gücü uzlaştıracak planlar hazırlamayı kendilerine görev edinirler." (*Essentials of Lenin*, Vol. II, p. 528).

Lenin bu satırları yazarken -başkalarının yanı sıra- Ramson MacDonald'ı hedef alıyordu; fakat yaptığı tanım Atlee'ye ve meslektaşlarına da pekâlâ uyuyor. İşçi hareketi büyük 1931 krizi sırasında MacDonald'dan kurtulduysa da "MacDonaldizm"den kurtulamadı. "Sınıf mücadelesi olmadan işleri yürütebilmeyi umanlar"ın liderliğine son veremedi. Ortaya çıkan yeni MacDonald'lar kapitalizme

karşı sınıf mücadelesi vermeye gerek kalmadan sosyalizme ulaşmayı sağlayacak bir yol bulunduğunu, işçilerin hedefe ulaşmak için mücadele etmek yerine ılımlı olmaları gerektiğini vaaz etmeye başladılar. Sosyalizmin ilerlemesi için sabra ve basirete ihtiyaç vardı. Büyük tarihsel altüst oluş dönemlerinden bahsedenler, kendi kişisel çıkarları ya da "dış güçler"in çıkarları doğrultusunda karışıklık çıkarmayı istemekle suçlandılar. İşçi Partisi seçimleri kazanıp başa gelmişti ve artık hükümet, toplumsal düzeni değiştirmek için gerekli olan ne varsa hepsini, hiç kimseyi sıkıntıya sokmadan sırasıyla, düzenli bir biçimde yerine getirecekti. Bu sav doğal olarak pek çoğuna cazip gelmekte; zira güçlüklerle yüzleşmekten kaçınarak kolay bir çözüm önermektedir. Dolayısıyla sosyal demokrat liderlerin ve teorisyenlerin Keynesçi öğretileri büyük bir hevesle havada kapmaları hiç de şaşırtıcı değildir. Burada kapitalizme saldırmadan, sınıf mücadelesinin zahmetini çekmeden, sosyalizmin sağlayacağı yararların hemen hepsini elde etmenin yolu gösterilmektedir.

Liberallere gelince, onlara da çok ileri gidip sosyalizme varmadan kapitalizmi reforma tabi tutmanın yolu gösteriliyor.

Tekelci kapitalistler içinse burada, sınıf iktidarlarına, tekelci kapitalist mülkiyet ve denetime saldırmayan bir devlet müdahalesiyle kimi önlemlerin alınmasını öneren bir teori bulunmakta.

Hiç kuşkusuz, gerek illüzyonlar yaratarak, gerekse tekelci kapitalizmin gerçek doğasını gözlerden saklayarak ya da doğrudan doğruya güçlü bir tekelci grubun çıkarlarını savunarak kapitalizme çok yönlü hizmette bulunabilecek bir teoridir bu.

Keynesçi Teori Kapitalist Teoridir

Keynesçi teorinin kapitalist teorinin bir başka biçimi haline gelmesinin nedeni budur. Nasıl adlandırılırsa adlandırılsın, hükümetin izlediği siyaseti aklamak için kullanılan bir teoridir. Günümüzde Keynesçi iktisatçıların sloganları altında ücretlere ve sosyal hizmetlere saldırılmakta, Keynesçi "tavsiyeler"le Britanya halkı kapitalist krizin ve bunalımın dipsiz kuyularına atılmaktadır.

Britanya işçileri ve halkı sosyalizme doğru yürüyecekse, saflarında karamsarlığı ve dağınıklığı yaymak için kapitalist teoriden yararlananların yalanları açığa çıkartılıp yüzlerine vurulmak zorundadır. *Günümüzde kapitalist iktisat teorisi demek Keynesçi teori demektir.*

Keynesçi teorilerin savunucularının düşünceleri, duyguları veya niyetleri ne olursa olsun, kapitalizmi savunmak isteyen herkes onların teorilerinden yararlanmaktadır. Eski serbest rekabet teorisinin modası geçti. Aslında Keynesçi teorinin yıldızını parlatan, kapitalizmin genel bunalım döneminde sınıfların ilişkisidir. Onu üstün kılan özelliği, bir taraftan *Laissez Faire*'e karşı çıkarken aynı zamanda kararlı bir biçimde anti-Marksist kalmasıdır.

Kısacası, Keynesçi teorinin, -aralarındaki tüm farklılıklara karşın- onu Marksizme verilebilecek tek yanıt olarak görme konusunda birleşen pek çok dostu vardır.

Marksizmden Neden Nefret Edilmektedir?

İşçi hareketi kapitalist uzmanlardan gelecek tavsiyelere daima kuşkuyla yaklaşmayı öğrenmek zorundadır. Ayrıca, kapitalistlerin ve onların dalkavuklarının, işçilerin çıkarlarını savunan düşüncelerden nefret ettiklerini de görmelidir.

> "Uygar dünyanın dört bir yanında" diye yazıyordu Lenin, "Marx'ın öğretileri Marksizmi 'tehlikeli bir mezhep' olarak gören (gerek resmî, gerek liberal) burjuva biliminde çok büyük bir düşmanlık ve nefret uyandırdı. Ondan başka türlü bir tutum da beklenemezdi. Çünkü sınıf mücadelesine dayalı bir toplumda 'yansız' bir toplum bilimi olamaz. Tüm resmî ve liberal bilimler şu ya da bu biçimde ücretli köleliği savunurken Marksizm ücretli köleliğe karşı amansız bir savaş ilan etmiştir. Bir ücretli kölelik toplumunda bilimin yansız olmasını beklemek, fabrikatörlerin kendi kârlarının düşmesi pahasına işçilerin ücretlerinin yükseltilmesi konusunda tarafsız olmalarını beklemek kadar ahmakça ve böncedir." (*Essentials of Lenin*, Vol. I, p.59)

Yansız bir toplum bilimi olamaz, diyor Lenin. Peki, bu durumda İşçi Hareketi, kendi önderlerinin Marksizm karşıtı bir safta yer alıp "liberal" ve "resmî" bilimin hareketin içinde düşüncelerini yaymasına ve hareketin politikasını biçimlendirmesine izin vermeleri karşısında sessiz kalabilir mi?

Kapitalist Teorinin Ayırt Edici Özelliği

Lenin'in kapitalist teori ile Marksist teorinin ayırt edici özelliklerini ne kadar açık ve yalın bir biçimde gözler önüne serdiğine dikkat ediniz. Kapitalist teori "ücretli köleliği savunur"; "Marksizm ücretli köleliğe karşı amansız bir savaş ilan eder". (İster işçi hareketinin içinde olsunlar ister dışında) kapitalist teoriyi savunanların Marksistleri yanlış anlayıp yanlış tanıtmalarında şaşılacak bir yan yok.

Burjuva teorinin yandaşları günlük politikalarını ücretli köleliğe son verilmesi doğrultusunda oluşturamazlar. Onlar, krizin ve onun kapitalist dünyanın dört bir yanında doğurduğu tüm sonuçlarının buradan kaynaklandığını görmezler. Dolayısıyla sosyalizm ağızlarında çiğnedikleri bir sakızdır yalnızca. Pratikte izledikleri politikalar ise yalnızca işçilerin zincirlerini daha da sıkması ve "köleyi ancak yaşamasına yetecek kadar besleyip esaret altında tutmayı" amaçlar. Ne var ki kapitalizm genel bunalım döneminde istisnai ve geçici evreler dışında giderek bunu bile yapamaz hale gelir.

İşçi Partisi'nin Kimi Önderleri Kapitalizmi Nasıl Savunuyorlar?

İşçi hareketinin sağ kanat önderlerinin izlediği politikalar tam da yukarıda sözünü ettiğimiz kapitalist politikalardır. Onlar ücretli kölenin yükünü hafifletmesini ancak eğer bu, ücret sisteminin kendisine (kapitalizme) bir zarar vermeyecekse savunurlar.

İşçi Partisi hükümetinin kapitalizmin nasıl denetim altına alınacağını bildiği, işçilerin ılımlı ve ölçülü olmaları durumunda hükümetin krizlerin önünü keseceği ve kapitalizmi istikrarlı bir hale

sokacağı ileri sürülüyor. "Sizden önce, Genel Konsey tarafından önerilen bu politika", diyor Bay Tewson, "durumu istikrara kavuşturmaya çalışmamız gerektiği yönünde yapılmış yeni bir çağrıdır." (*Conference of T.U. Executives* –Sendika Yönetim Kurulları Konferansı– 12 Ocak 1950)

İşçi Partisi liderleri kapitalizmin istikrara kavuşturulup denetim altına alınabileceği doktrinini haklı çıkarmak için kapitalist teoriye bel bağlıyorlar. Dolayısıyla, planlı üretim ile piyasanın yasalarının engellenmeden işlemesini uzlaştırmaya çalışan Keynesçi teoriye özel bir önem atfediyorlar.

Bu teoriyi kendilerine temel alan İşçi Partisi liderleri sosyalist olarak adlandırdıkları bir düzeni savunuyor, fakat bu düzende sanayinin mülkiyetini ve denetimini kapitalistlere bırakıyorlar. İşçi Partisi hükümeti ile sendika önderliğinin izlediği politikaların temelini bu teori oluşturuyor.

T.U.C. Genel Kongresi'nin Sendika Yönetim Kurulları Konferansı'nda ele alınmak üzere yayınladığı yukarıda sözü edilen bildirgenin sonuç bölümünde şunlar söyleniyor:

> "Bu politika (yani ücretlerin 'dondurulması' politikası -J.E.) dışında hareketimizin önündeki tek alternatif, iki dünya savaşı arasında kalan dönemde hareketimizi felaketin eşiğine getiren deflasyon politikasını kabul etmez... Hareketimiz böylesi felaketlerin bir daha yaşanmaması için planlama ve denetim politikası uygulamakta kararlı olan İşçi Partisi hükümetini tereddütsüz destekledi. Sendikal hareketin tam bir işbirliği olmaksızın bir planlama politikası etkili olamaz. Önümüzdeki görev alternatifler arasında bir tercihte bulunmak değil, savaş sonrası yıllarda elde edilen toplumsal, sınai ve ekonomik kazanımları ne pahasına olursa olsun savunmak; ailelerimizin geleceğini güvenceye almamıza hayat ve çalışma koşullarını düzeltmemize olanak sağlayabilecek daha istikrarlı bir ekonomi inşa edebileceğimiz ayaklarımızın altındaki sağlam temeli korumaktır."

Bu sav, kapitalizmin korunması gerektiğini; kapitalizmin işçiler için yoksulluk ve felaket getirmediğini, aksine planlanıp denetim

altına alınabileceğini ve kapitalizme, yani ücretli kölelik düzenine saldıran bir politikanın, "üzerinde daha istikrarlı bir ekonomi inşa edebileceğimiz ayaklarımızın altındaki sağlam temeli" ortadan kaldıracağını söylemekle aynı anlama gelmiyor mu?

Kapitalizmin istikrarlı hale getirileceğini savunmak, sosyalistlerin bugüne kadar inandıkları her şeye karşıdır. "Yeni" ve "yeniden tanımlanmış" sosyalizmin savunucuları, kendilerini destekleyecek kanıtlar bulabilmek için merhum Lord Keynes'in teorisine başvuruyorlar.

Kapitalist Teori İşbaşında

İşçi Partisi'nin sağ kanat liderleri ücret artışına karşı üç temel sav öne sürüyorlar:

i) Ücretlerin arttırılması fiyatlarda enflasyona yol açar;

ii) Ücretlerin artması maliyeti arttırır ve böylece siparişlerin azalmasına ve ihracatın düşmesine yol açar;

iii) Kâr kaynaklarını tüketerek üretim donanımının (üretim araçgereçlerinin) yenilenmesini engeller ve rekabet gücünü azaltır.

Tüm bu savların, kapitalist piyasanın kör yasaları ile kutsal kâr için üretim ilkesinin ekonomik yazgımızı belirlemesine izin vermek zorunda olduğumuzu varsaydığını "bir bakışta" görebiliriz. Daha yakından baktığımızda ise, bunların ancak biz eğer kapitalistlerin çıkarlarına saldırılmaması gerektiğini peşinen kabul edersek –bunu neden kabul edelim ki?– bir güce sahip olabileceğini görürüz.

Fiyatların enflasyonu meselesini ele alalım: Son yıllarda yapılan işçi sendikaları kongrelerinde, yine Ocak 1950'de düzenlenen Ücret Politikası konulu konferansta, sağ kanat liderleri ücret artışlarının zorunlu olarak fiyatların yükselmesine yol açacağını ve bu durumun da işçileri tekrar ücret artışı talep etmeye iteceğini, bunun fiyatları daha da yükselteceğini ve böylece "enflasyonist bir sarmal"ın tetikleneceğini savundular.

Enflasyon iddiaları iki biçim almaktadır: ücret artışlarıyla elde edilen kazanımları fiyatlardaki yükselişle ortadan kaldıran "ılımlı" enflasyon ve denetimden çıkarak fiyatların astronomik rakamlara ulaşmasına ve ekonomik hayatın tamamen çökmesine yol açan "acı" enflasyon.

Vahşi, dizginlerini koparmış enflasyon savını bir tarafa bırakabiliriz. Bu çocukların gözünü korkutmak amacıyla dillendirilen umacıdan farksızdır. Doğrusunu isterseniz enflasyonun denetimden çıkmasına ücret artışlarının yol açtığını söylemek düpedüz yalandır. Enflasyon, devletin kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere giderek daha fazla kâğıt para bastığı ekonomik veya politik panik dönemlerinde denetimden çıkar. Bu türden panikler –yakın zamanlarda Chiang Hai Shek'in Çin'inde görüldüğü gibi– kendi ülkesinin resmî parasına güvenini yitiren ve servetlerini dövize, taşınabilir mallara ve altına çevirmek isteyen kapitalistlerin spekülasyonlarının artmasıyla baş gösterir (Çin'deki enflasyona Çin kapitalistlerinin ülke dışına çıkarmak üzere çok miktarda altın satın alması eşlik etti).

Eğer kapitalist spekülatörlere karşı sıkı önlemler alınırsa, enflasyonun denetimden çıkmasının önüne geçilebilir. Enflasyon umacısından alınması gereken asıl ders, kapitalist servetin egemenliği altındaki her ülkenin spekülasyonlar ve sermayenin ülke dışına kaçması nedeniyle yıkıma uğrama tehlikesi altında bulunduğudur.

Ücretlerdeki bir artışın fiyatlarda benzer bir artışa yol açacağı savı –her ne kadar çok eski bir sav olsa da– Keynes tarafından çok uzun sayılamayacak bir zaman önce *How to Pay For The War* (Savaşın Bedeli Nasıl Ödenecek?) adlı yapıtla yeniden popülerleştirildi. Öne sürülen sav, ücretler arttığı sürece kapitalistlerin de aynı hızla fiyatları artıracağıdır. Peki ama ücretler yükseliyorsa neden fiyatlar da yükselsin? Fiyatlar yalnızca kapitalistlerin iradelerine mi bağlıdır? Elbette hayır. Kapitalistler ancak pazarın kaldırabileceği fiyatları koyabilirler. Eğer fiyatları yükseltme olanağı varsa, ücretlerin artıp artmadığına bakmaksızın bunu yaparlar. Eğer fiyatları yükseltme olanağı yoksa ücretler artsa bile fiyatlar yükseltilemez.

Meselenin özü (hiçbir kapitalist iktisatçı asla bunu kabul etmeye yanaşmasa da) son derece basittir. İşçi, ücret olarak aldığından daha büyük bir değer üretir. Aradaki fark -Marx bu fazlalığı artı-değer olarak tanımladı- kârların ve kapitalist toplumu sürdürmenin doğurduğu tüm maliyetin karşılandığı kaynaktır. Eğer ücretler yükselirse, bunun doğuracağı ilk sonuç artı-değerin düşmesidir. Ürünün bölüşümünü belirleyen tek şey, "kapitalist ile emek arasında süregiden kesintisiz mücadeledir; kapitalist daima ücretleri minimum düzeye çekmeye, çalışma saatlerini maksimum düzeye çıkarmaya çalışırken, işçi de daima ters yönde basınç uygular. Mesele, savaşan tarafların karşılıklı güçleri sorunu halini alır." (Marx, *Volve Price and Profit*) 1949'da örneğin, kapitalistler kâr olarak 3.055 milyon pound alırken, ücret olarak işçilerin eline geçen miktar 4.280 milyon pounddu. Ancak, bölüşümün başka türlü değil de böyle olması gerektiğini söyleyen ölümsüz bir yasa yoktur.

Marx'tan sonra kapitalizmin gelişip tekelci kapitalizm aşamasına girmesiyle birlikte ortaya çıkan farklılıklar nelerdir? Tekellerin varlığı, tek başına, yukarıda öne sürüler savın dayandığı temeli ortadan kaldırmaz. Tekeller mümkün olduğunca uzun süre mümkün olan en yüksek kârı elde etmek için fiyatları sabitler ve (üretim için gerekli) malzemeyi denetim altında tutarlar. Ne var ki, onların fiyatlandırma ve satış politikalarını da "salt iradeleri" değil, *piyasa koşulları* belirler. Tıpkı rekabetçi kapitalistler gibi, eğer fiyatları yükselterek daha fazla kâr elde edeceklerse, ücretlerin artıp artmadığına bakmaksızın bunu yaparlar; yok eğer piyasa koşulları satışlarda ciddi bir düşüşe yol açmaksızın fiyatları yükseltmelerine olanak tanımıyorsa, ücretlerin artıp kâr marjlarını düşürmesine göz yummak zorunda kalacaklardır. Son zamanların belki de en önemli gelişmesi, finans kapitalistlerinden oluşan küçük bir kliğin devleti ve bankaları manipüle ederek (her iki dünya savaşı sırasında ve 1949 yılındaki "devalüasyon"da olduğu gibi) paranın değerini düşürebilecek ve fiyatların genel düzeyini yükseltebilecek bir konum elde etmiş olmalarıdır. Ne var ki bu türden önlemler, eğer ücretleri yükseltmek için mücadele etmezlerse işçiler açısından daha kötü sonuçlar doğurmaktadır. Kapitalist teori-

nin yaldızları kazındığında, enflasyon konusunda ileri sürülen savların, kapitalistlerin daima işçileri alt etmenin bir yolunu bulacaklarını, dolayısıyla da onların işlerine karışmamak gerektiğini söylemekle aynı anlama geldiği görülecektir. Böylesi sonuçlara götüren bir teori yanlış olmakla kalmaz, aynı zamanda düpedüz bozgunculuktur. İşçi hareketinin varlık gerekçesini ortadan kaldırır.

"İhracat siparişleri" savı, özünde kapitalistler kazanabilsin ve ihracat pazarlarını ellerinde tutabilsinler diye fiyatların (ve dolayısıyla da ücretlerin) düşük tutulmasını savunur. Bu arada, savın kendisi, bıkıp usanmadan bizlere Britanya'nın "can damarı" olduğunu söyledikleri dış ticaretin, plansız ve denetimsiz olduğu acı gerçeğini ele vermektedir. İhracat amacıyla yapılan yerli üretime biçimini veren, kapitalist kâr dürtüsüdür; yurtdışı satışları piyasanın kaprisli yasalarının insafına kalmıştır.

Britanya ekonomisinin hâlâ dünya kapitalizminin -plansız "anarşik" kapitalizmin- bir parçası olduğu; günümüzde merkezi Amerika olan kapitalist dünyanın, yürürlükteki kör ekonomi yasalarının insafına kaldığı böylece kabul edilmiş olmaktadır.

Mallarını ihraç eden Britanyalı kapitalistler bugün hâlâ deniz aşırı bölgelerde kârlı pazarlar bulabilmekte ve işçi ücretlerinin dizginlenmesi kapitalistler için ekstra kârlar anlamına gelmektedir. Peki, Pazar koşulları değiştiğinde "rekabet gücü"nün korunması için ücretlerin ne kadar düşürülmesi gerekecektir? Alman ve Japon rekabetiyle gerçekten yüz yüze gelindiğinde ücretlerin Almanya ve Japonya'daki düzeyin daha da altına mı çekilmesi gerekecektir? Söyler misiniz, bu teoriye göre ücret kesintisi nerede duracaktır?

İşçi sınıfı teorisinin, elbette, yeterince açık bir alternatifi vardır: Sosyalist ülkelerle yapılan ticaretin doğal olarak özel bir önem taşıdığı, ticari anlaşmalara dayalı planlı bir dış ticaret.

Sanayiyi yeniden donatmak için kapitalistlerin stok yapmalarına izin verilmesi gerektiği savı belirgin yanlışlar içermektedir. Birincisi, eğer onlar sanayiyi yeniden donatacaklarsa bunu işçilerin daha az zahmet çekmesi ve ücretlerinin artması için değil, kendi kârlarını

yükseltmek için yaparlar. İkincisi, kapitalistlerin ellerine bırakılan kârların sanayiyi yeniden donatmak için kullanılacağının garantisi yoktur. Emperyalist aşamasındaki kapitalizmin gösterdiği deneyim, bizi bunun tam tersini düşünmeye götürüyor. Kapitalizmin tekelci aşamasının bu elli yılında biriktirilen kârların çok büyük bir bölümü denizaşırı yatırımlarda kullanıldı. Ve çok açık ki bu dönemde tekstil, kömür madenciliği ve çelik sanayilerinden elde edilen kârların çok azı bu sanayilerin donatılması için kullanıldı.

Tewson, 1949'daki Sendika Kongresi'nde kârları azaltma çabalarına şu sözlerle karşı çıktı:

> "Bu salonda, son derece güç koşullarda görüşmeler yürütürken, kârların bir bölümünün ileride, zor zamanlarda üyelerinin sıkıntılarını gidermek için kullanılmak üzere bir kenara ayırmayı istemiş olan hiç kimse yok mu?"

Bu gerçekten de, söyleyenin kafasındakini ele veren bir sav. Kapitalizmin istikrara kavuşmayacağı açık. Kötü zamanların gelmekte olduğu itiraf ediliyor.

Kusuruma bakmazsanız, ücretlerin hangi koşullarda yükseltilebileceğini sormak isterim. Kapitalist teoriye göre satış pazarında ücretler yükseltilemez; çünkü bu, fiyatları yükseltir (fiyatlar enflasyonu yaratır). Ücretler alış pazarında da yükseltilemez; çünkü yüksek ücretler kapitalistlerin rekabet gücünü azaltarak onları yarış dışı bırakır. Kârlar düşük olduğunda ücretler yükseltilemez, çünkü kapitaliste belli bir kâr marjı bırakılmak zorundadır. Kârlar yüksek olduğunda da ücretler yükseltilemez; çünkü geleceği güvence altına almak için kenara bir şeyler koymak gerek.

Kısacası, bu teori ücretlerin asla yükseltilmemesi gerektiğini savunuyor ve böylece her şey bir tarafa, kendisinin gerçek bir kapitalist olduğunu kanıtlıyor.

Bir sonuca varmak gerekirse, tüm bu savların, özünde çok yalın bir görüşü dile getirdiğini söyleyebiliriz: Eğer ekonomik faaliyetin sürdürülmesi isteniyorsa, işçilerin, kapitalistlerin yüksek kârlar elde etmelerini sağlamaya yetecek kadar "ılımlı" olduklarını göstermeleri gerekir.

Kapitalistler ve İşçi Partisi Oportünistleri Aynı Savları Kullanıyor

Sir Alexander Ramsen Makine Sanayi İşverenleri Federasyonu adına makine işçilerine yanıt verirken şunları söyledi:

> "Makine sanayinin geleceği ancak sağlam bir mali yapıyla güvence altına alınabilirdi. Yapı yalnızca yatırımla inşa edilebilirdi. Fakat, sanayinin işini yapabilmesi için öncelikle üretim kârlarının bu bölümünün sanayiye geri döneceğine güvenebilmesi gerekiyordu." (*Financial Times*, 3 Şubat 1950)

Bunun, Tewson'un T.U.C.'da öne sürdüğü yukarıda aktardığımız savdan bir farkı var mı? Sir Alexander Ramsen sözlerine şöyle devam ediyor:

> "Pazar daralıp daha seçici hale geldikçe maliyetler giderek artar ve önem kazanır. Alman ve Japon rekabetinin ilk etkisinin ne olacağını şimdiden kestirmek güç olmakla birlikte bundan hiç de memnun olmayan çok sayıda kişinin bulunduğunu biliyoruz. Karamsar değil, gerçeklere dayalı makul bir tablo çizmeye çalışıyorum. Bugünkü koşullarda, minimum maliyetle maksimum üretim yapmak için daha sıkı çalışmak ve el birliği halinde gayret göstermek ulusal yaşamımız açısından mutlak bir zorunluluktur. İşverenler bu talebi kabul etmenin işçilerimize de pek yarar sağlamayacağını düşünüyorlar. Çünkü bu durum iş olanaklarını büyük ölçüde ortadan kaldıracaktır."

Bu, Atlee'nin 1949'da T.U.C.'da öne sürdüğü aşağıdaki savın aynısı değil mi?

> "Yaşam standartlarımızı korumamızın ve tam istihdamı sürdürebilmemizin, gıda maddesi ve hammadde ithalatımızı sürdürebilme yeteneğimize bağlı olduğunu ve bunların önemli bir bölümünün dolar kaynaklarından geldiğini; zira bu malzemelerin başka bir yerde bulunmadığını biliyoruz. Bunların karşılığını ödeyebilmek için rekabet edebilecek fiyatlarla satacak mal üretmek zorundayız... Maliyeti düşürmek için ücretleri indirmeyi doğru

bulmadığımı söylemiştim. Öte yandan, üretimdeki artışa denk düşmeyen ücret artışlarının da güçlüklerin hızla üstesinden gelme şansımızı ortadan kaldıracağını kabul etmek zorundayız. Her türlü nakit ödeme için talebin artması, bunları karşılayacak satılık mallar olmadığında doğrudan doğruya enflasyona ve onun doğuracağı diğer yıkıcı sonuçlara yol açacaktır..." (pp.389-390)

İşçi sınıfı liderlerinin savları kapitalistlerin savlarıyla uyumluysa, bu durumda onlara kuşkuyla ve son derece ihtiyatlı yaklaşılması gerektiği unutulmamalıdır.

İşçi Partisi liderleri muhtemelen şu savları ileri süreceklerdir:

"Savlarımız elbette işverenlerin savlarına benziyor; ama önemli bir farkı gözden kaçırıyorsunuz. İşverenler yalnızca kârı düşündükleri halde biz kâr dürtüsünü işverenlerin bizim istediğimiz türde ekonomik faaliyet sürdürmelerini sağlamak için bilinçli olarak kullanıyoruz. Bugün durum farklı; İşçi Partisi iktidarda. Üstelik artık kapitalizmi nasıl denetim altında tutacağımızı ve özellikle kapitalist üretimin durgunluğa girmesini nasıl önleyeceğimizi biliyoruz. Ekonomi bilimi bugün bizi, geçmişte sahip olmadığımız yeni bilgilerle donattı."

Sosyalizm – Eylemler mi, Sözler mi?

Sosyalizm, kapitalizm artı 'İşçi Partisi' değildir. Ne de kapitalizm artı Keynesçi teoriler. Bugün için bir anlam ifade etmeyen, geleceğe dair boş bir umut da değildir.

Sosyalizm sınıf mücadelesinin ürünüdür: Sömürücülerin alt edilmesi, işçi sınıfının zaferi ve tüm sınıf mücadelelerinin sonunun başlangıcıdır.

Dolayısıyla, sosyalizm uğruna savaşım daima işçi sınıfının mücadelesinin ayrılmaz bir parçası olmuştur. İşçi sınıfını güçlendirip kapitalizmi zayıflatan her şey sosyalizmi daha da yakınlaştırır. İşçi Sendikaları Yönetim Kurulları'nın 12 Ocak 1950 tarihli konferansında, ele alınan sorunlar konusunda canlı sosyalist yaklaşıma örnek olarak Bay Jim Gardner'in İşçi Partisi oportünistlerinin savlarına karşı çıktığı konuşmasını gösterebiliriz:

"Başkanım... Özel teşebbüsün denetimsiz işleyişinde gördüğümüz krizin temel nedenlerini gözden kaçıran bir politikanın doğruluğu konusunda kuşkularını dile getirdi... Krizin nedenlerinin dikkate alınmamasının en belirgin örneklerinden biri, hükümetin planlama konusundaki yaklaşımıdır. Devlet dairelerini kapitalist teşebbüsler için birer pazarlama bürosu olarak kullanmayı düşünen hükümet, sendikaları da işe ortak etmesine rağmen sanayi üzerinde etkili bir denetim kurmayı başaramadı... Yüksek kârların bir kısmı tekrar sanayiye döndürülüp yatırım amaçlı kullanılabilir. Peki, ama bu ne demektir? Bu, emeğin ürünlerinin üretiminin ve dağıtımının planlı olduğu sosyalist bir ekonomide üretimi arttırıp işçilerin yaşam koşullarını iyileştirecektir; kapitalist bir ekonomide ise, yeni milyonerler demektir. Eğer pazarlar emeğin artan üretimini emebilecek durumdaysa, bazı işçiler için kalıcı istihdam sağlanabilir. Ama öte yandan, eğer pazarlar sanayinin artan üretimini emebilecek durumda değilse, özel teşebbüsün rekabet gücünü arttırmak için ücretlerin aşağı çekilip maliyetlerin düşürülmesi yönünde işçiler üzerinde bir basınç oluşacaktır. Bu, savaştan sonra sağlanan nispi tam istihdamın sona ermesi ve işsizlik demektir... Krizi önlemenin tek yolu, Tersane ve Makine İşçileri Konfederasyonu'nun önerdiğine benzer bir politika izlemek, yani planlı sosyalist bir ekonomiyi temel almaktır."

Bay Tewson'un Genel Konsey'de buna verdiği yanıt şöyleydi:

"Bay Jim Gardner sosyalist bir ekonomi talep ediyor. Onunla bu konuda farklı düşünüyoruz; fakat asıl sorun şu ki, korkarım on iki ay gibi kısa bir sürede sosyalist bir ekonomi kuramayız. Elimizde karma bir ekonomi var ve bu süre içinde acil planlarımızı bu olguyu dikkate alarak hazırlamamız daha doğru olur. Bay Gardner rekabetin kaçınılmaz olduğunu söylüyor. Kuşkusuz, sanayinin artan veriminden ve bu politikanın genel istikametinden söz ediyorsak, bu, onun öngördüklerinin aynen gerçekleştiği bir zamanda kafamızı suyun üstünde tutmamızı sağlayacaktır."

Bu yanıtın ana fikri nedir peki? Bay Tewson'un sözleri sosyalizmi sözde selamlarken eylemde reddetmek; iş kapitalistlere karşı işçilerin çıkarları uğruna dövüşmeye gelince, yan çizmektir. Aksine, yaklaşan krizi atlatmaları için kapitalistlere ve onların sistemine yardımcı olmak amacıyla, işçilere yöneltilen saldırıları savunmaktır.

İşçi hareketi, İşçi Partisi hükümetinin politikasının ne ifade ettiğini tüm çıplaklığıyla görebilseydi, hiç kuşkusuz onu desteklemeyecekti. Ne var ki hareket aldatıldı; işçi sınıfının örgütünü işçi sınıfının teorisiyle, kapitalizme karşı sosyalizm uğruna mücadele eden devrimci teoriyle, Marx'ın ve Lenin'in teorisiyle donatamadığı sürece de aldatılmaya devam edecek. Ancak o zaman Ramsay MacDonald gibi liderlerin ihanetlerine karşı hareket güvende olacak. Ancak o zaman sosyalizm yolunda kararlı adımlar atılabilecek ve işçi sınıfının "ücretli kölelik"ten kurtulması hedefiyle emin adımlarla yoluna devam edecektir.

İşte bu nedenle, İşçi Hareketi içinde kapitalist teorilere karşı mücadele edilmesi gerektiğinin kavranması, sosyalizm uğruna mücadelede etkin bir rol oynamak isteyen herkes için yaşamsal önem taşımaktadır. Kapitalist teorinin işçi hareketi üzerindeki etkisi kırılmadıkça sosyalizme giden yol açılamaz.

II. BÖLÜM

KEYNES NE SÖYLÜYOR?

İçinde neyin yeni olduğu kadar *neyin yeni olmadığı* da kavranmadıkça Keynes'in teorisi anlaşılamaz. Keynes'in "Genel Teori"sini burjuva iktisatçıların değiştirip dönüştürdüğü doğrudur. Onun doktrininden etkilenmeyen tek bir üniversite, tek bir iktisat profesörü yoktur. Fakat Keynes'in teorisi, işçi hareketi içindeki kimi parlak adamların bizi ikna etmeye çalıştığı gibi bütünüyle yeni bir iktisat doktrini değildir. O, temelleri bakımından, Keynes'ten önceki (Keynes'in "klasik iktisat"[1] olarak söz ettiği) burjuva Ortodoks yaklaşımla tam bir uyum içindedir. Keynes temel burjuva önermelerden vazgeçmiyor. Burjuva öncellerinin sübjektif değer teorisini ("marjinal yararlılık teorisi") kabul ederken Adam Smith'in, Ricardo'nun ve Marx'ın emek-değer teorisini reddediyor.

Sübjektif değer teorilerinin temel özelliği alış ve satış –mübadele ve dağıtım süreci– üzerine yoğunlaşmaları ve insanların üretim sürecindeki ilişkilerini açıklayamamalarıdır. Emek-değer teorisi, değerin, daha mallar mübadele edilmeden önce, üretken emek sarf

1 Marksistler açısından "klasik" burjuva iktisatçılar William Petty, Adam Smith ve Ricardo'dur. Keynes'in klasik iktisatçılar adını verdiği Mill ve onun öğrencisi Marshall'ın okulunu Marksistler "vülger (kaba) iktisatçılar" olarak nitelerler, çünkü Marx'ın tanımını aktaracak olursak, onlar "yalnızca görünümlerle ilgilenirler... ve burjuvazinin hizmetine sunmak üzere göze batan en tatsız fenomenlere makul açıklamalar getirmeye çalışırlar." Genel olarak Marksist iktisatçıların kullandıkları teknik terimler maddi bakımdan kapitalist iktisatçıların kullandıklarından farklıdır.

edilerek bu malların içinde nasıl cisimleştiğini gösterirken, sübjektif teorilere göre mallar değerlerini ancak mübadele sürecinde kazanırlar. Böylece, üreticilerin ürettikleri değerler ile ücret olarak ellerine geçen değerler arasındaki farkı açıklamaktan kaçınılır ve malların değerini yalnızca satıcıların ve müşterilerin mübadele sırasındaki sübjektif tercihlerine bağlayan bir değer teorisi inşa edilerek, işçilerin kapitalist tarafından sömürülmesi maskelenir.

Demek ki burjuva değer teorilerinin pratik değeri ve burjuva ücret teorilerinde bunlardan yararlanılması, *söz konusu teorilerin kapitalist sömürünün niteliğini gizlemesinden ileri gelir*. Keynesçi teori ile diğer burjuva teorilerin ortak noktası budur. Her ikisi de kapitalist sömürü olgusunu gizler ve bu yüzden de, sömürünün ve kâr uğruna mücadelenin kapitalist toplumun ekonomik gelişimine nasıl yön verdiğini açıklama yeteneğinden yoksundur.

Keynes Burjuva İktisadın Temel Doktrinlerini Kabul Etti

Keynesçilerin burjuva ücret teorisini kabul etmeleri onların, Lenin'in deyişiyle, "ücretli köleliği savunanlar"la aynı safta olduklarını gösterir.

Keynesçi teorinin onu diğer burjuva teorilerden farklı kılan asıl özelliği, kapitalist sistemin, kendi haline bırakıldığında tam istihdamı sağlayamayabileceğini öne sürmesidir.

Keynes'ten önceki burjuva iktisatçılar işsizliğin, atıl kapasitenin vs. nedeninin, daima, piyasanın işleyişine dıştan yapılan müdahaleler (örneğin, sendikaların ücret zammını zorunlu kılan eylemleri ya da tekellerin fiyatları yükseltmek için basınç uygulaması) olduğunu ileri sürüyorlardı. Pre-Keynesçiler pazara giden her ürünün kendi değerine eş bir alım-gücü yarattığını, çünkü üretim maliyetleri ile üretim ve dağıtım sürecinde yaratılan diğer gelirlerin satılan ürünün toplam değerine tamı tamına eşit olduğunu savunuyorlardı (bu doktrin genel olarak "Say Yasası" diye bilinir). Onlara göre işsizliğin ve atıl kapasitenin tek nedeni, emek gücünün tüm emek ve tüm kapasite istihdam edildiğinde edineceği değere ulaşmasını engelleyen, ekonomik sistemdeki uyuşmazlıktı.

Keynes Ortodoks İktisatçıların İstihdam Teorisini Eleştirdi

Keynes, kapitalist sistemin mutlaka yeterli alım-gücü ya da kendi ifadesiyle söyleyecek olursak, (etkili bir biçimde kullanılan alım-gücü anlamında) yeterli *efektif talep* yaratacağı düşüncesine karşı çıktı. O, hiçbir "sürtünme" ya da geçici suistimaller olmasaydı bile tüm bir sistemin en nihayetinde bir istihdam düzeyi tutturabileceğini ("dengeye kavuşabileceğini") savundu. Keynes'in önde gelen Amerikalı bir öğrencisinin söylediği gibi, Keynesçi devrim "efektif talep teorisinin, yani üretim düzeyinin bir bütün olarak belirlenmesi teorisinin ortaya konmasından ibaretti." (Klein, *The Keynesian Revolutism*, Macmillan 1950, p.56)

Ancak, Keynes buradan hareketle hükümetin ve merkez bankalarının yerinde müdahaleleriyle (kapitalist üretim tarzının dışına çıkılmadan) üretimin ve istihdamın yüksek bir düzeye çıkanlabileceğini öne sürdü.

Keynes'e göre burjuva Ortodoks teoriler bu istihdam düzeyi meselesi dışında çok da yanlış değillerdi. Tam istihdamın sağlandığı varsayılırsa, bu teoriler doğruydu. Onlar yalnızca tam istihdamın sağlandığı özel koşullarda doğru olmalarına karşın, kendi teorisi çok daha geniş ve genel bir uygulama alanına sahipti.

> "Eğer", diye yazıyordu (*General Theory*, p. 378-379) "merkezi denetimlerimizle üç aşağı beş yukarı uygulanabilir bir tam istihdama karşılık gelen toplam üretim hacmini belirlemeyi başarabilirsek, klasik teori (Keynes bununla burjuva Ortodoks teoriyi kastediyor -J.E.) bu andan itibaren yeniden değerini kanıtlayacaktır. O zaman, hangi ürünün üretileceğini, bu ürünü üretmek için üretim faktörlerinin ne oranda birleştirileceğini ve ortaya çıkan ürünün değerinin bunlar arasında nasıl bölüştürüleceğini özel kişisel çıkarların belirlediği klasik analiz tarzına yöneltilecek bir itiraz kalmaz... Mevcut sistemin var olan üretim faktörlerini yanlış kullandığına inanmamızı gerektirecek bir neden göremiyorum... Klasik teorideki boşlukları doldurmak 'Manchester Sistemi'ni ıskartaya çıkarmak değil, potansiyel üretim eksiksiz olarak gerçekleştirilmek

isteniyorsa eğer, ekonomik güçlerin serbestçe hareket edebilmesi için nasıl bir ortamın gerekli olduğunu işaret etmektir."

(Yukarıda yazılanlardan) Anlaşıldığı kadarıyla kapitalizmin tek hatası, onun zaman zaman ücretli-köleliği, alışık olduğu ücretli kölelik koşullarında bile beslemeyi ve tutmayı başaramamasıdır.

Önde gelen kapitalist ülkelerin yüksek bir istihdam düzeyi tutturduğu savaş sonrası yıllarda, burjuva iktisatçıların çoğunun, saygınlıklarını yitirmeksizin kendi görüşlerini Keynesçi görüşlerle uzlaştırmaları zor olmadı. Keynesçi teori bu dönemde baskın burjuva teori halene geldi.

Nitekim Keynes burjuva teorilerin temellerini aldı ve onları yeni istihdam teorisiyle uyumlu hale getirdi. Keynesçi teoriyi işçi sınıfı açısından cazip kılan ise, onun, krizlerin ve işsizliğin olmadığı bir kapitalizm vaat etmesiydi. Bu teoriden hareketle Örgütlü Emek'ten (İşçi Partisi'nden) tüm politik stratejisini değiştirmesi istendi. Eğer bu teori hatalı ve vaatleri boş ise, bu durumda işçiler bir hokkabazlığa kurban ediliyor demektir.

Keynes'in teorisinin asıl önemi, kapitalizme saldırmaksızın, kapitalist sömürüyü gözlerden saklayan incir yaprağını kaldırmaksızın ve Marksizme hiçbir ödün vermeksizin, (ekonomik sistemin işleyişinin kendi haline bırakılması gerektiğini savunan) *laissez faire* doktrinlerine saldırmasıdır. Keynes Marx'ın *Kapital*'inden "bilimsel bakımdan hatalı, modern dünyada cazibesi ve uygulama olanağı bulunmayan modası geçmiş bir kitapçık" olarak söz ediyordu. (*Essays in Persuasion*)

Kendi iç bayıltıcı meslektaşlarını yanlış tanıtmamak için kılı kırk yaran "toplum bilim"in burjuva profesörleri, Marksizm hakkında yaptıkları genellemelerde ise bir o kadar özensizler. Fakat insan yine de, acaba Keynes kendisinin çözmek için kafa patlattığı konularda Marx'ın yapmış olduğu derin analizleri (örneğin *Kapital*'in 2. cildinde bankalar ve krediler üzerine çözümlemeleri) bir kez olsun okuyup anlamış olsaydı bu sözleri söylemeye yüzü tutar mıydı, diye düşünmeden edemiyor. Ne var ki, Marksist sos-

yalizmi bütünüyle reddetmek Keynes'in oynaması gereken rolün zorunlu bir parçasıdır.

Keynesçi bakış açısının özü, burjuva ideologların pro-kapitalist (kapitalizm yanlısı) ve anti-Marksist tutumlarını terk etmeden Laissez Faire'e karşı çıkmaları gerektiğidir.

Keynesçi İstihdam Teorisi

Keynesçi istihdam teorisi aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Harcamalar iki biçim alır –yatırım harcamaları ve tüketim harcamaları. İkincisi, (i) elde edilen gelire ve buna ek olarak (ii) gelirlerin ne kadarının harcanıp ne kadarının tasarruf edildiğine bağlıdır. Örneğin, toplam gelirler söz gelimi 10 milyar pound'sa ve bunun %90'ı harcanıp %10'u tasarruf ediliyorsa, tüketim harcamalarından doğan efektif talep 9 milyar pound'dur.

Ama, diyor Keynes, insanların gelirlerinin %10'unu tasarruf etmeleri olgusu, "harcanmamış" ya da "tasarruf edilmiş" bu gelir bakiyesinin (örneğimizde 1 milyar pound'un) hemen ve mutlaka yatırım mallarına harcandığı anlamına gelmez.

Aslına bakarsanız, geliri tüketime harcamama (tasarruf etme) kararı bir şey, sermaye (yatırım) harcamalarını arttırma kararı başka bir şeydir. Bu ikinci karar kapitalistler veya kapitalist işletmeler (ya da Keynes'in ifadesiyle "müteşebbisler") tarafından ve kâr elde etme beklentisiyle alınır.

O halde Keynesçi istihdam teorisinin özü şudur: İstihdam düzeyi, tüketim mallarının toplam satışı *artı* yatırım harcamaları demek olan toplam efektif talep tarafından belirlenir. Tüketim mallarına harcanmayan gelir yatırım mallarına yapılan harcamalarla dengelenmezse toplam talepte, dolayısıyla da üretimde ve genel olarak istihdamda düşüş olur; ki bu da kuşkusuz gelirlerde bir azalmayı beraberinde getirir. Örneğimize döndüğümüzde, eğer tasarruf yapma yönünde alınan kararlar, müteşebbisler tarafından en az tasarruf edilen miktar kadar (yani, gelirlerin %10'unun tasarruf edilmesi durumunda 1 milyar pound'luk) sermaye

yatırımı kararıyla dengelenmezse toplam gelir (fiyatlarda görülebilecek değişikliklerden ayrı olarak) 10 milyar pound'un hayli altına düşecektir.

> "Toplumun tüketme eğilimi[1] veri iken" diyor Keynes, "istihdam dengesinin düzeyi, yani işverenlerin istihdamı genişletmesini ya da daraltmasını gerektirecek bir dürtünün olmadığı koşullardaki düzey, mevcut yatırıma bağlı olacaktır. Mevcut yatırımın miktarı da yatırım teşviki adını vereceğimiz şeye. Yatırım teşvikinin ise sermayenin marjinal verimlilik[2] eğrisi ile çeşitli vadeler ve rizikolarla alınan borçların karmaşık faiz oranları arasındaki ilişkiye bağlı olduğu görülecektir." (*General Theory*, pp. 27-28)

Yatırımlar ve Tasarruflar

Keynes, yatırım yapma ya da yapmama kararının kâr elde etme umudunun olup olmamasına, bunun ise faiz oranı ile kapitalistin yaptığı yatırımdan beklediği kazanç arasındaki ilişkiye bağlı bulunduğunu söylüyor.

Örneğin, yeni makinelere 1000 pound harcayan bir kapitalist üretimi arttırarak (amortisman indirimi vs. de hesaba katıldıktan sonra) yıllık 80 pound fazladan kâr elde etmeyi umar. Eğer %3 faizle 1000 pound borç alırsa, yıllık faiz 30 pound olacağına göre, yılda 80-30=50 pound'luk net bir kâr elde edeceğini görecek ve yatırımı yapacaktır: Ancak faiz oranı yükselir ve yıllık üretim ("sermayenin marjinal verimliliği") beklediğinin altına düşerse, bu durumda kâr marjı daralacak ya da yok olacaktır.

Keynes'ten önceki Ortodoks kapitalist iktisatçılar genel olarak bu sava karşı çıkmamakla birlikte, tasarruf yapma isteğinin artması

---

1 Keynes, insanların gelirlerinin ne kadarını harcadıklarını belirtmek için bu ifadeyi kullanıyor. Bu, diyor, bireysel gelirlerin miktarına ve dağılımına bağlıdır. Düşük gelirli insanlar yüksek gelirli insanlara göre daha az tasarruf yapma eğilimi gösterir; eğer gelirleri artarsa onun daha büyük bölümünü tasarruf edeceklerdir. Bu durumda "tüketme eğilimleri" düşer.

2 Sermayenin marjinal verimliliğiyle Keynes'in neyi kastettiğini ileride ele alacağız; genel olarak bu, ek yatırımlardan beklenen kâr oranı demektir.

durumunda borç olarak verilecek para arzının artacağını ve böylece borç paranın fiyatının (faiz oranının) düşeceğini öne sürüyorlar; faiz oranının düşmesinin ise yatırımı teşvik edeceğini ve böylece her şeyin yolunda gideceğini –tasarruf yapma isteği arttıkça yatırımlarda da buna denk düşen bir artış görüleceğini– savunuyorlardı.

Keynes işte tam bu noktada söze giriyor ve diyor ki: "Hayır, böyle olmayacak; çünkü insanların tasarruf yapma isteğinin faiz oranı üzerindeki etkisi son derece azdır. Faiz oranı daha çok (a) yapacakları müdahalelerle faiz oranını yükseltip azaltabilecek ve bankaların borç verebileceği para miktarını belli ölçüde belirleyebilecek olan hükümetin ve Merkez Bankası'nın izleyeceği mali politikaya ve (b) sermaye sahiplerinin 'likidite tercihlerine'[1] bağlıdır."

Keynes'in Laissez Faire'e Karşı Savı

Ne var ki öne sürülen tüm bu görüşlere karşın, kâr dürtüsüne ve sanayinin özel mülkiyetin elinde ve denetiminde olmasına dokunulmuyor. Kısacası, Keynesçi teori, (her şeyin ekonominin işleyiş yasalarına bırakılmasını savunan) *Laissez Faire*'ci iktisada karşı çıkıyor. Kendi haline bırakılan kapitalizmin işsizliğe yol açacağını kabul ediyor; fakat devletin müdahalesiyle alınacak belirli önlemler sayesinde kapitalizmin işsizliğe ve krize son verebilecek bir duruma getirilebileceğini öne sürüyor. Aşağıdaki sorulara yanıt verebileceğini:

1) Kapitalizmin geçmişte neden krizlere yol açtığını;

2) Kapitalizmin krizi ve işsizliği ortadan kaldıracak şekilde nasıl düzenlenebileceğini;

3) Devlet müdahalesine neden gerek duyulduğunu, açıklayabileceğini iddia ediyor.

Demek ki kapitalist sistem, (burjuva iktisatçılarının önceden savundukları gibi) kendi kendine tam istihdamı sağlayacak şekilde

1 Keynes "likidite tercihi" ile zenginliği yatırımlara bağlamaktan çok, para olarak elde tutma isteğini kastediyor.

düzenleyebilen bir sistem değildir. Keynes, ekonomik güçlerin kendi haline bırakıldığında otomatik olarak sanayinin tam istihdam seviyesinde üreteceği malları emmeye yetecek bir efektif talep doğuracağı iddiasının doğru olmadığını söylüyor. İnsanların gelirlerinin belli bir bölümünü tüketime harcamaktan geri durmaları olgusu, tek başına, yatırım malları için harcanmayan bu miktara karşılık gelen yeni bir talep doğurmaz. Tersine, diyor Keynes, tasarruf yapmak yatırımı engeller. Kapitalistlerin yatırım harcamalarını arttırmaları yönünde hiçbir teşvikin olmadığı piyasa koşullarında durgunluğa neden olur. Artan tasarruf yapma isteği yüzünden tüketim harcamalarının düşmesi yatırımları önleyecektir.

Dolayısıyla, bunun sonucu efektif talep azalması, fiyatların düşmesi ve ekonomik faaliyetin canlılığını yitirmesidir. Kârlar azalır ve işçiler kapıya konur. Gelirlerde genel bir azalma görülür ve tüm bir ekonomik sistem geride çok sayıda işsiz bırakarak daha düşük bir seviyeye gelir dayanır.

Nitekim Keynes'e göre tüm bir sistemin gelip bir yere dayanması ve arkasında milyonlarca işsiz bırakarak bir noktada "dengeye kavuşması" yalnızca mümkün değil, ayrıca gayet normaldir.

Keynes, gerçekten de, ileride bu teoriyi daha da geliştirerek sanayileşmiş ülkelerde hem "tüketme eğilimleri"nin hem de "yatırım teşvikleri"nin azaldığını söylüyor. Böylece onun teorisi yalnızca işsizliğin nedenlerini değil, aynı zamanda, (Keynesçi reçetelerin uygulanmaması durumunda) ileri sınai gelişmeyle birlikte ekonomik dağınıklığın neden arttığını da açıkladığını iddia ediyor.

Yukarıda söylenenleri özetlersek, Keynes'e göre günah keçisinin yatırım harcamaları olduğunu söyleyebiliriz. "Bu teori", diyor Keynes, "kamu psikolojisi veri iken, üretimin ve istihdamın düzeyinin tamamen yatırım miktarına bağlı olduğu biçiminde özetlenebilir." (Keynes'in *Quarterly Journal of Economics*, aktaran New Economics, p. 191)

Ekonomik Durgunluğa Karşı Keynesçi Reçeteler*

Bu uslamlamadan tam ya da yüksek istihdamı ve üretimi sürdürmek için yatırım harcamalarının doğru bir seviyede tutulması gerektiği sonucu çıkıyor. Bu yapılamazsa ekonomik faaliyet canlılığını yitirir; kâr ve ücret şeklinde elde edilen gelirler azalır. Kısacası, tüketim harcamaları biçimindeki efektif talep, tam istihdamı ve üretimi sürdürmek için gereken düzeyin altına iner.

Bununla birlikte, diyor Keynes, eğer devlet yatırım harcamalarını doğru seviyede tutacak özel adımlar atarsa tam istihdam sürdürülebilir. Keynes'e göre devlet bunun için (a) faiz oranını denetleyebilir; (b) yatırımlar ya da bayındırlık işleri için gereken harcamaları kendisi üstlenebilir; (c) her türlü yatırım üzerinde -Keynes'in hiçbir yerde açıkça ortaya koymadığı- bazı genel denetimler uygulayabilir.

Keynes ve Keynesçiler ayrıca "tüketme eğilimi"ni arttırma amaçlı önlemler alınmasını da savunuyorlar. Bu önlemler (i) alım-gücünün arttırılmasını (örneğin savaş sonrası kredilerinin ödenmesini) ve (ii) gelir dağılımını (az tasarruf yapan) düşük gelir grubundaki kimseler lehine düzenlemeyi amaçlayan vergileri içeriyor. Ne var ki, bu ikinci gruba giren tedbirler üzerindeki vurgu çok daha zayıf.

Keynes Kapitalizme Hayranlık Duyuyor

Bu teorinin eleştirisini bir sonraki bölümde yapacağız. Ama, Keynesçi teorinin diğer yönlerini ele almadan önce, burada bir durup, onun, kapitalist üretim tarzının kendisinde hiçbir yanlışlık görmediğini söyleyebiliriz. Kapitalistin, sömürdüğü işçilerin hayatını daha da zorlaştırma pahasına daha fazla kâr peşinde koşması Keynes'i ilgilendiren, ya da onun ekonomik sıkıntıların nedeni olarak gördüğü bir mesele değil.

"Muhafazakâr Parti" diye yazıyordu Keynes *Essays in Persuasion* (1931) adlı yapıtında, "Bireysel kapitalizmin değişen yeni koşullara uyarlanmış bir versiyonunu ortaya koymak için çaba göstermek

* Ekonomik durgunluk (slump): "Slump" sözcüğü iş hacmindeki ani düşüşü ifade ediyor.

zorundadır. Güçlük, City'deki[1] ve partideki kapitalist liderlerin kapitalizmi Bolşevizm adını verdikleri tehlikeden korumak için yeni önlemler geliştirme yeteneğini gösterememelerinden ileri geliyor." Keynes'e göre kapitalizm iyidir; yalnızca düzenlenmesi gerekiyor. Onunla, "Genel Teori"sini geliştirmeden önce öğrenip öğrettiği burjuva Ortodoks yaklaşım arasında *temelde* çok fazla benzerlik olmasının nedeni budur. Her ikisi de aynı yüzeysel görünümlere dayanır ve köklü analizlerden kaçınır; ama asıl önemlisi -ki, meselenin can alıcı noktası burasıdır- her ikisi de kapitalist ekonominin temel sınıf ilişkisini analiz etmeyi başaramaz. Keynes'i kendisinden daha Ortodoks olan burjuva öncellerine bağlayan güçlü bağ, kapitalist sömürünün niteliğini gizlemek için başvurulan bu hiledir.

Keynes ve Ücretler

Keynes'in ücretler hakkında söyledikleri iki açıdan ele alınabilir: 1) ücretlerdeki değişikliklerin ekonomik faaliyetin genel düzeyi ve istihdam üzerindeki etkisi; 2) "emeğin mükafatı"nın belirlenme tarzı. Keynesçi teoride yenilik yalnızca birinci noktadadır. 2. noktada Keynes tüm temel noktalarda burjuva öncellerinin ekonomik geleneğini izler. Gerçekten de, onun kapitalist bir iktisatçı olduğunu tüm çıplaklığıyla gözler önüne seren budur. Keynes kapitalist iktisadın ilk ve son buyruğuna sadakatle uyar: "kapitalist sömürüden asla söz etmeyeceksin!"

Keynes'ten önceki burjuva iktisatçıların, işsizliğe, ücretlerin ekonominin izin verdiği düzeyin üzerine çıkarılmasını zorlayan sendika eylemlerinin yol açtığını ve bunun da üretim maliyetini yükseltip kârları azaltarak üretimin veriminin ve istihdamın düşmesine neden olduğunu savunmaları âdettendi. Çözüm, sendikaların (ekonomik işleyişine) müdahale etmelerini yasaklayarak ekonominin yasalarının serbestçe işlemesini sağlamak, yani kısacası, kârların yükselmesi için ücretlerin düşürülmesine göz yumarak kapitalistlerin tek bir işsiz kalmayıncaya dek üretimi ve istihdamı arttırmalarını sağlamaktı.

---

1 City: Londra Borsası'nın bulunduğu yer. Ingiltere'de iş dünyasını nitelemek için kullanılıyor. (ç.n.)

Keynes bu Ortodoks teoriye karşı çıktı: "Klasik teori (bununla Ortodoks burjuva teoriyi kastediyor -J.E.) ekonomik sistemin sahip olduğunu varsaydığı kendi kendini düzenleyici karakterini parasal ücretlerin sözde akışkanlığına dayandırmayı, katılık görülmesi durumunda da bunun suçunu kötü düzenlemelere yüklemeyi âdet edindi." (Keynes, *General Theory*, p. 257) Keynes *parasal* ücretlerdeki kesintilerin politik bakımdan hatalı, ekonomik bakımdan da arzulanmayan bir uygulama olduğunu savundu. Politik bakımdan hatalıydı, çünkü işçilerin direnişiyle karşılaşıyordu ve efektif talebi, dolayısıyla da ekonomik faaliyetin genel düzeyini düşürdüğü için de ekonomik bakımdan arzulanmayan bir durumdu.

Buradan hareketle Keynesçilerin, efektif talebi yükselteceği için ücret artışlarını savunmaları gerektiği sonucu çıkarılabilir. Ne var ki Keynesçi teori böylesi bir yaklaşımı kabul etmez:

> "Eğer müteşebbisler işçilerine yüksek ücretler vermeyi kabul ederlerse, tüketim mallarına olan talebin yükseleceği ve buradan yola çıkılarak ekonomik faaliyetin canlanıp üretimin artacağı savunulmaktadır. Oysa talepteki bu artış yalnızca yüksek ücretler yüzünden üretim maliyetinde meydana gelen artışı dengeleyecektir." Joan Robinson, *Introduction to The Theory of Employment*, p. 40)

Ücret ve Para Politikası

Dolayısıyla Keynesçi teori *parasal* ücretlerin sabit tutulmasını savunur. Kapitalizmin genel bunalım döneminde altın standardı terk edilince bu Keynesçi tavsiye ("parasal ücretleri olduğu gibi bırakmak"), işçi sınıfının ücret kesintilerine karşı direnişini bastırmanın bir aracı olarak büyük bir pratik önem kazanır.

Aşağıdaki alıntılar Keynesçi teorinin kapitalizmin savunucuları tarafından yaşama geçirilmesi halinde, işçi sınıfının yaşam koşulları açısından ne kadar tehlikeli olduğunu göstermektedir.

"İşçiler genelde parasal ücretlerdeki kesintilere karşı direndikleri halde ücret-mallarının fiyatında bir artış olduğunda emeklerini çekmek (işi durdurmak) gibi bir tutum içine girmezler", diyor Keynes.

(*General Theory*, p. 9) "Doğrusunu isterseniz, işverenlerin parasal ücretleri düşürme yönünde atacakları bir adıma, fiyatları yükselterek reel ücretlerin aşamalı ve sürekli olarak düşürülmesine olduğundan çok daha güçlü bir direniş gösterilecektir." (*General Theory*, p. 264)

Keynes, faiz oranını manipüle etme sanatı üzerine de şunları söylüyor:

"Her emek türü için aynı şekilde ücret kesintisi yapmanın bir anlamı yoktur... Öte yandan, paranın miktarındaki nicel bir değişiklik ise halihazırda açık pazar politikası veya buna benzer önlemler yoluyla pek çok hükümetin yapabileceği bir uygulamadır. İnsan doğası ve kurumlarımızın niteliği göz önünde bulundurulduğunda, ancak bir ahmak esnek ücret politikasını esnek para politikasına tercih edecektir..." (*General Theory*, pp. 267-268)

Tekelci kapitalistlerin, "fiyatların yükseltilmesi yoluyla reel ücretlerin otomatik olarak düşürülmesi"nden söz eden Keynes'in ne demek istediğini anlamakta hiç güçlük çekmeyecekleri açık değil mi?

Keynesçi teori işçilere şöyle sesleniyor: "Ne yaparsanız yapın ulusal gelirden aldığınız *pay* aynı kalacaktır. İstihdam ve parasal ücretler yükselirken reel ücretler düşme eğilimi gösterecek, istihdam ve parasal ücretler düşerken de gerçek ücretler yükselişe geçecektir." Her ne kadar istatistiksel kanıtlar karşısında bazı Keynesçiler bu çarpık öğretiyi terk ettilerse de, Keynesçi teoriden, ücret *artışı* için verilecek mücadelenin genel olarak işçi sınıfına yarar sağlamayacağı, olsa olsa diğer işçilerin ücretlerinin düşmesi pahasına bazı işçilerin ücretinin artabileceği sonucu çıktığı gerçeği değişmez.

Keynesçi teori, işçilerin aldığı payın ekonominin değiştirilemez yasalarınca sabitlendiğini, çünkü ücret artışlarının fiyatların yükselmesi anlamına geldiğini ve sonuçta bir bütün olarak alındığında işçi sınıfının bundan hiçbir kazanç elde edemeyeceğini öğretir. Marksizmin, kapitalist üretim tarzının sınırları içinde gelir dağılımının kökünden ve kalıcı olarak değiştirilemeyeceğini savunduğu doğrudur. *Fakat* o, Keynesçi teorinin aksine, gerçek geçici kazanımların elde edileceğini ve savunma yönüyle işçi sınıfının yaşam koşullarını korumak,

saldırı yönüyle de kapitalizmi yıkma yolunda ilerleyebilmek için bu kazanımlar uğruna mücadelenin vazgeçilmez olduğunu ortaya koyar.

Keynesçi teorinin kapitalizm açısından taşıdığı pratik değer ortadadır: Dahası o, "ücretler uğruna yürüttüğünüz mücadele en iyi olasılıkla yararsız, en kötü olasılıkla ise diğer sanayi kollarındaki işçi kardeşlerinize vurulan bir darbedir" diyerek işçi sınıfına dağınıklığı öğütler.

Ücretlerin artmasının fiyatların yükselmesi anlamına geldiği savı aslında hiç de yeni bir sav değildir. Geçtiğimiz yüzyılın (19. yüzyıl -ç.n.) ortalarında Marx aynı savla karşılaştı ve *Ücret, Fiyat ve Kâr* adlı yapıtında bu iddiaya yanıt verdi: "Metaların fiyatı, yalnızca kapitalistin iradesine mi bağlıdır?" diye sordu Marx ve fiyatların en nihayetin de kapitalistlerin denetimi dışındaki ekonomik yasalarla denetlendiğini gösterdikten sonra şu sonuca vardı: "Ücretlerin oranındaki genel bir yükselme kâr oranında genel bir düşüşe yol açacak ve genel olarak söyleyecek olursak meta fiyatlarını etkilemeyecektir." Görmüş olduğunuz gibi (sf. 29) bu sav bugün de özü itibarıyla geçerliliğini korumaktadır.

Sınıf ilişkilerinin mevcut durumu ve tekelci kapitalist devlet iktidarı altında Keynes'in *parasal* ücretleri değiştirmeye çalışmama politikası, *pratikte*, devletin ekonomik ve mali gücünün reel ücretleri düşürerek kârları yükseltme yönünde kullanılması anlamına gelmektedir. Keynes'in kendi sözleriyle ifade edecek olursak, "mevcut örgütlenme, donanım ve teknik örgütlenme veri iken... istihdam artışı ancak reel ücretlerin oranındaki bir düşüşle gerçekleşebilir." (*General Theory*, p. 17)

Daha ilerici Keynesçiler ne düşünür ya da ne umarlarsa umsunlar, ücretler konusundaki Keynesçi doktrin sınıf egemenliği ve onun zımni ön kabulü demek olan devlet iktidarı gerçeği referans alınarak yargılanmak zorundadır. Tekelci kapitalizm koşullarında pratiğe uygulandığı kadarıyla Keynesçi politika, devletin ve mali önlemlerin, genel fiyat düzeyini etkileyerek işçilerin kendi ürettikleri değerden aldıkları payı azaltacak şekilde kullanılması demektir.

Temel sorun olan kârlar konusunda Keynes ve eski iktisatçılar -farklı yollardan belki, ama- aynı sonuçlara ulaşıyorlar. Ekonomik

faaliyetin canlandırılması ister (eski teoride olduğu gibi) neden olarak, ister (Keynesçi teoride olduğu gibi) buna eşlik eden bir sonuç olarak ortaya konsun, ücretlere oranla kârların yükseltilmesini içeriyor. Her iki durumda da kapitalistlerin daha fazla kâr elde etmelerine izin verilmek zorundadır. Ayrıldıkları nokta bunun yapılış biçimidir. Eski doktrin *parasal* ücretlerin düşürülmesini savunuyordu. Keynes *parasal* ücretlerde bir değişiklik yapılmamasını öneriyor. Reel ücretlerde *doğrudan* bir kesinti yapılmasını da savunmuyor. Eğer ekonomik faaliyeti canlandıracak önlemler alınırsa bu durumda kârlara oranla reel ücretlerin düşeceğini, ama bunun -kendi çözümlemesine göre- ekonomik faaliyetin canlanmasının doğal bir sonucu olarak kendiliğinden gerçekleşeceğini düşünüyor. Kısacası o, ücretlileri savunan bir Bolşevik değil, kapitalizmi koruyacak "yeni önlemler"in savunucusudur.

Burjuva Teorinin Sömürü Savunusu

Keynes, artan istihdamın ücretlerde bir azalmayı içerdiği şeklindeki "kanıt"ını, tamamen benimsediği Ortodoks kapitalist ücret teorisinden almaktadır. "Klasik sistemden ayrıldığımız noktayı vurgularken", diyor Keynes, "hemfikir olduğumuz önemli bir hususu gözden kaçırmamalıyız". Hemfikir oldukları husus "ücretin, emeğin marjinal ürününe eşit olduğu"dur. (*General Theory*, pp. 5-17)

Peki, Keynes'in onayladığı Ortodoks doktrin -yani, ücretin, emeğin marjinal ürününe eşit olması- ne anlama gelmektedir? Teori açık ki, işçiye, ne üretiyorsa o kadar ücret ödendiğini söylüyor gibi görünmektedir. Öyleyse, işçinin sömürüldüğü savı suya düşecektir; zira, sömürünün özü işçinin emeğiyle ürettiğinin bir kısmına kapitalist tarafından el konmasıdır.

Ne var ki, söylenene daha yakından baktığımızda, "marjinal ürün" kavramıyla ifade edilenin tam olarak "emek tarafından üretilen ürün" anlamını taşımadığını görürüz. Burjuva iktisatçılar üretim sürecine katkıda bulunan "üretim faktörleri" arasında işçinin yanı

sıra makineler, bankadaki para, malzeme stokları, işletme yöneticilerinin girişimleri ve yaratıcı düşünceleri, fabrika binası ve bu binanın üzerinde kurulu olduğu arazi gibi pek çok etken sıralarlar. Bu "üretim faktörleri" burjuva iktisatçılar tarafından Toprak, Emek ve Sermaye başlıkları altında toplanıp kümelenir.

Onlara göre, her üretim faktörü biriminin eline geçen miktar, o üretim faktörünün bir biriminin ("marjinal birimin") üretim sürecine eklenmesiyle elde edilen ek üretime eşit olan marjinal üründür.

Bu, gerçekte üretimle bir ilgisi olmayan, ürünün çeşitli üretim faktörlerinin sahipleri arasında paylaşılması konusunda yapılacak pazarlıkların neye göre yürütüleceğini gösteren bir teoridir. Bu haliyle bile, birazdan göstereceğimiz gibi, bilimsel değeri olmayan kof ve işe yaramaz bir teoridir. Onun -kapitalist sınıf açısından- değeri, kafaları bulandırmasından ve üretim sürecinin Marksist analizi yapıldığında tüm çıplaklığıyla görülen sömürünün gerçek niteliğini gizlemesinden ileri gelmektedir. (Söz konusu Marksist teoriyle ilgili daha kapsamlı bir açıklama için bakınız: *Political Economy; A Marxist Textbook*, Chapter IV "*The Esence of Capitalist Exptation*"

Kimi burjuva iktisatçılar laf kalabalığı içinde bu marjinal üretkenlik teorisinin, işçinin ne üretiyorsa ona denk düşen bir ücret aldığını ortaya koyduğunu söylediler. Bu, laf cambazlığından başka bir şey değildir. Çünkü terimin iktisadi anlamıyla üretim faaliyeti üretimle meşgul olan insanın faaliyetinden, yani emekten başka bir anlam taşımaz. Eğer emeğe gerçekten de ürettiği değerin karşılığı tam olarak verilseydi, Sermaye ve Toprak sahiplerine verecek bir şey kalmazdı. Teorinin gerçekte yaptığı ise çeşitli "üretim faktörleri"nin sahiplerinin farklı arz-talep koşullarında ne kadar pay alacaklarını açıkladığı iddia edilen belli ilkeleri ortaya koymaktır. Böylece, sözcüklerin anlamları birbirine karıştırılarak sömürünün ve kapitalist ile işçi arasındaki ilişkinin -ki kapitalizmin bilimsel tahlilinin özü budur- üzerinden atlanmaktadır.

Burjuva iktisatçıları marjinal üretkenlik teorisini her üretim faktörüne üç aşağı beş yukarı aynı şekilde uyguluyorlar. Toprağın,

Emeğin ve Sermayenin üçüne de aynı değeri biçiyorlar. Teori – Emeğe uygulandığında– ücretlerin, bir işçinin istihdamı ile elde edilen ek ürünün değerine eşitlenme eğilimi gösterdiğini iddia ediyor. Burjuva teoriye göre ek emek istihdamı ile elde edilen ek ürün –tüm diğer Üretim Faktörleri'nin (yani hammaddeler, makineler vs.) değişmediği varsayılarak– ancak başka bir "Üretim Faktörü"nden elde edilen ek üründen ayırt edilebilir. Oysa, işçi hemen her koşulda hammaddeler ve makineler olmadan hiçbir şey üretemeyeceğine göre, fazladan bir işçi istihdam edildiğinde diğer üretim faktörleri haliyle değişmek zorundadır; dolayısıyla da pratik amaçlar söz konusu olduğunda bu teori anlamsızdır.

Marjinal üretkenlik teorisi bir başka yönden de gerçekçilikten çok uzaktır. İşçi kendisi için mi yoksa kapitalist için mi çalışacağı konusunda tercih yapma özgürlüğüne sahip değildir. Bırakın kapitalistlerle aynı düzeyde olmasını, aralarında bir uçurum vardır. Üretim araçlarının mülkiyeti kapitalistlerin tekelinde olduğundan, işçinin tercih yapma şansı yoktur; ya emek-gücünü kapitaliste satacak ya da açlıktan ölecektir. Bu nedenle, ücretler daima işçinin hayatta kalmasına ancak yetecek geçim araçlarının maliyeti seviyesine düşme eğilimi gösterir.

Bayan Joan Robinson –kendisi Keynesçidir– burjuva teorinin yetersizliğini çok iyi ortaya koymaktadır:

> "Emek piyasasında kusursuz rekabet meta satış piyasasındaki kusursuz rekabete göre gerçeklikten çok daha uzaktır. Emeğin örgütsüz olduğu yerde her işveren, kendisi için çalışmak dışında pek fazla seçeneği olmayan, dolayısıyla da önerdiği ücreti kabul etmek zorunda kalan işçilerle karşılaşacaktır... Toplu görüşmenin olduğu yerlerde ücretler tüm bir iş kolu için anlaşma yoluyla belirlenir. Ne var ki işverenlerin hâlâ tam bir 'monopsoni'ye sahip oldukları gerçeğini göz önünde bulundurmak zorundayız. (Monopsoni 'satın alma tekeli' yani 'iş için başvurulacak başka hiç kimsenin olmaması' demektir.-J.E.) Bu durum, günümüzde de Adam Smith'in 'patronlar her zaman ve her yerde emeğin ücretini

fiili ortalamanın üzerine yükseltmeme konusunda zımni bir anlaşma içindedirler' dediği günlerdeki önemini korumaktadır." (*An Essay on Marxian Economic*, p. 91)

Bilimsel bakımdan bir değer taşımadığını ve burjuva iktisatçıların ondan hâlâ vazgeçmemelerinin tek nedeninin henüz kapitalist ile işçi -yani sömürenle sömürülen- arasındaki ilişkiyi gizleyen, onun yerine koyabilecekleri daha iyi bir araç bulamamaları olduğunu belirterek, marjinal üretkenlik teorisine dair söyleyeceklerimize burada bir nokta koyabiliriz.

Keynes ve Dış Ticaret

Pre-Keynesyen (Keynes öncesi) burjuva teoriye göre ticaret özünde emek-tasarrufu sağlayan bir araçtan başka bir şey değildir. Ticaretin sağladığı avantaj, yurtiçi üretim faaliyeti bakımından, ihracata karşılık ithalat yoluyla malların daha ucuza alınması olarak görülür. Uluslararası ticaret "uluslararası iş bölümü" ile özdeşleştirilir. Böyle bir ticaret için gerekli olan koşullar, farklı ülkelerde farklı metalarm üretim maliyetleri eşit değilse her iki tarafın da kazançlı çıkacağı bir ticarete olanak bulunduğunu söyleyen "nispi maliyetler yasası"nda ortaya konmaktadır. Ticaret miktarı arttıkça her iki tarafın da kazançlı çıktığı alışveriş artar. Bu nedenle gümrük vergileri ve ticaret üzerindeki diğer denetimler ya sektörel çıkarların ortak çıkarlara baskın gelmek için başvurduğu güç, ya da yasa koyucuların ahmaklığı olarak görülür.

Keynes, "nispi maliyetler yasası" temelde doğru olmasına karşın, sanayi ülkelerinde tam istihdamın sürekli korunacağı şeklindeki zımni varsayımın geleneksel teoriyi büyük ölçüde geçersiz kıldığını savundu.

Keynes *Genel Teori* adlı yapıtında, (gerekli adımlar atılmadıkça) kapitalist bir ülkede tam istihdama ulaşılmasını sağlayacak bir neden bulunmadığını belirttikten sonra, geleneksel görüşün aksine, ithalatta bir artış olmadan ihracatın artmasının yararlı olacağını, çünkü bunun istihdam düzeyini yükselteceğini savundu.

Keynesçi ihracat fazlası savunusu şöyledir:

> "Yurtiçi istihdam yüksek yatırım oranıyla sağlanır; bu yatırım yurtiçinde olduğu gibi yurtdışında da olabilir. Yabancı yatırımın cari kuru ithalat üzerindeki ihracat fazlasıyla, yani elverişli ticaret dengesinin sağlanmasıyla belirlenir. Gerek ihracattaki artışla gerek ithalatın düşmesiyle oluşan daha elverişli bir denge, tıpkı yurtiçi yatırımın yaptığı gibi, istihdamı yükseltecektir." (*The Economics of J. M. Keynes*, Dudley Dillard, p. 281)

Burada Keynesçi teori, emperyalistlerin uzun zamandır yaşama geçirmekte oldukları bir uygulamayı, yani sermaye ihracını aklıyor. Aynı nedenlerden ötürü, ihracatta bir düşüş olmadan ithalatın azaltılması da yararlı olabilirdi.

Dolayısıyla, Keynesçi teori gümrük vergilerinin, borsa manipülasyonlarının, ticari denetimin ve buna benzer "ticari savaş" önlemlerinin (dünya refahı açısından pek hoş olmasa da) son derece makul olduğunu ve (pre-Keynesyen burjuva iktisatçıların öğrettikleri gibi) çılgınlık belirtileri sayılamayacağını savunur.

Keynes ayrıca, dünya ölçeğinde tam istihdamın sağlanması koşuluyla burjuva Ortodoks maliyetler teorisini ve "serbest ticareti" de savunur ve bu durumda, ticari savaşın ahlak dışı bir "komşuyu yoksullaştırma" politikası olduğunu, bunun işsizliği ihraç etmek anlamına geleceğini kabul etmeye hazırdır. Bu nedenle, tam istihdamı serbest ticaretin ön koşulu sayar. "Eğer uluslar kendi yerel politikalarıyla tam istihdamı sağlamayı öğrenebilirlerse" der, "... bir ülkenin çıkarlarını komşusununkine karşı korumak için önemli ekonomik güçlere ihtiyaç kalmaz." (*General Theory*, p. 382)

Ne var ki, Keynesçi teori pratikte ("uluslar tam istihdamı sağlamayı öğreninceye kadar"):

1) İşsizlikle mücadele ve ülke ekonomisini denizaşırı ülkelerdeki krizlerin etkisinden koruma politikasının bir parçası olarak;

2) Dış ticaretin doğurduğu güçlüklerin üstesinden gelmek ve krizlerle mücadele etmek üzere önlemler alabilmek için; gümrük vergilerine, döviz denetimine vs. ihtiyaç olduğu sonucuna varır.

Bu tür önlemler, kapitalist dünyanın hiç değilse bir bölümünde yüksek ekonomik faaliyet düzeyini korudukları gerekçesiyle "ahlaki" yönden savunulmaktadır.

Bununla birlikte, Keynesçi teorinin çok daha somut olarak savunduğu şey tekelci kapitalistlerin çıkarlarıdır. Onlar kâr elde etmek için ihracat pazarları bulmaya çalışırlar. İhracat fazlası sözü bir şeylerin karşılıksız elden çıkarılmasını çağrıştırır ve kapitalizmi aklamaya çalışanlardan özel bir maharet göstermelerini talep eder. Keynes bu sanatın ustasıdır; emperyalist yayılmacılığı ve Pazar uğruna verilen mücadeleleri savunmak için bunları, yurtiçinde ekonomik faaliyetin düzeyini yükseltmenin araçları olarak sunar.

Keynesçi teorinin, tekelci kapitalistlerin halihazırda yaşama geçirmekte oldukları uygulamaları (yani, çıkarları doğrultusunda devletin gücünden yararlanarak yaşama geçirdikleri ticari koruma, döviz denetimi vb. uygulamalar) rasyonalize ettiğine, ama aynı zamanda da, "serbest ticaret"i uzak fakat arzu edilir bir ideal olarak görmesine rağmen Ortodoks teoriden mümkün olduğunca az ayrıldığına bir kez daha tanıklık ediyoruz.

Burjuva ideologların ders kitaplarında hâlâ serbest ticaretin savunulduğunu ve her türlü korumaya teorik gerekçeler öne sürülerek inatla karşı çıkıldığını görmek şaşırtıcıdır. Ancak bunun bir nedeni de, hiç kuşkusuz, bu beylerin hem korumacılığı haklı gösteren hem de kapitalizmin mazeretçileri oynamayı sürdürmelerine izin veren bir teori oluşturmakta karşılaştıkları güçlüktür.

Keynes kapitalist üretim tarzına karşı çıkmadan *Laissez Faire*'i eleştirmeye olanak sağlayan bir formül bulunca, korumacılığı teorik gerekçelere dayanarak savunmanın yolu açılmış oldu. Keynes sonunda, emperyalist sermayedar Cecil Rhodes'un kırk yıl önce çok daha yalın sözcüklerle dile getirdiği şeyi konferans salonunda anlatmasına olanak sağlayan kavramları buldu. (Lenin *Emperyalizm* adlı yapıtında Cecil Rhodes'un Stead'a söylediği şu sözlere yer verir: "Dün Londra'nın Doğu Yakası'ndaydım[1] ve işçilerin bir toplantısına

1 Doğu Yakası, Londra'nın yoksul işçi mahallesidir.

katıldım. 'Ekmek! Ekmek! Ekmek!' haykırışından başka bir şey olmayan vahşi konuşmalar dinledim. Eve dönerken tanık olduğum bu manzara üzerine uzun uzun düşündükten sonra emperyalizmin önemini her zamankinden daha fazla kavradım... Benim bu aziz düşüncem toplumsal sorunun çözümüdür...")

Keynesçi yeni dış ticaret teorisi kapitalizmin savunucularının çok işine yarıyor; çünkü bir taraftan korumacılığı, denizaşırı pazarlar uğruna yürütülen savaşımı vs. aklarken, aynı zamanda "serbest ticaret"i en son ulaşılacak, izlenmeye değer bir ideal olarak destekliyor. Böylece, bilinçli olarak hazırlanmış planlar doğrultusunda el birliği halinde çalışan sosyalist topluluklar idealini reddediyor ve koşullar öyle gerektirdiğinde "planlı" dış ticarete karşı savlar öne sürüyor. Ne var ki bu, işlerine geldiği gibi esnetebilecekleri elastik bir teoridir. Keynesçileri kâh döviz (kambiyo) denetimlerinin savunuculuğunu yaparken, kâh (II. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda Amerikan tekelci kapitalizminin güçlü kesimlerinin çıkarlarıyla örtüşen) serbest ticareti ve serbest kuru desteklerken görebiliyoruz.

Ödeme krizinin oluşturduğu bugünkü hassas denge koşullarında Keynesçiler dış ticaret konusunda, Ortodoks pre-Keynesyen düşüncenin kabul edemeyeceği bir sav ortaya koymadılar. Britanya'daki yüksek istihdam düzeyini abartıp kapitalist dünyadaki ekonomik durgunluk (slump) tehlikesini küçümseyerek devalüasyonu ve sosyal hizmetlerin kısılmasını canıgönülden destekliediler. Bu hiç de şaşırtıcı bir durum değil; zira Keynesçi teori, özü bakımından, çok az noktada eleştirdiği Ortodoks yaklaşımdan ayrılır. İşsizliğin arttığı dönemlerde pratikte nasıl farklılaştığını göreceğiz. Ne var ki bugüne kadar Keynesçi teori, tıpkı diğer kapitalist teoriler gibi, ekonomik sıkıntılar için tek bir reçeteye bel bağladı -kâr dozajını artırmak. Fark, bu dozajı vermenin en etkili yönteminin ne olduğu konusunda kendisini göstermektedir.

Diğer burjuva teoriler gibi Keynesçi dış ticaret teorisi de doktrinlerinin anlamını değiştiren politik gerçekleri dikkate almayı reddeder. Keynesçiler tarafından savunulan dış ticaret ve döviz

denetimlerinin, kapitalist bir devlet tarafından en güçlü finans kapitalistlerinin isteğine uygun olarak nasıl aynen uygulamaya sokulduğunu göstermeye yanaşmaz. Dolayısıyla bu tür önlemlerin çoğunlukla yurtiçinde fiyatları yükseltip işçilerin yaşam standardını düşürmenin aracı olarak kullanılması şaşırtıcı değildir.

Kapitalizmin eşitsiz gelişim yasası, yani bazı kapitalist güçler eşit olmayan bir gelişim gösterirken bazılarının da geriye düşmelerinin kaçınılmazlığı Keynesçiler için anlaşılmaz bir şeydir. Haliyle tekelci kapitalizmin, milyoner finans kapitalistlerinden oluşan gruplar arasında egemenlik kurmak ve öteki grupların zararına gelişip yayılmak uğruna yürütülen sonu gelmez bir mücadele olduğunu görmezler. Dolayısıyla, ABD tekelci kapitalizminin diğer kapitalist güçlere oranla gösterdiği hızlı gelişimin ve dünyaya egemen olma çabasının dünya ticaretindeki kargaşanın başlıca nedeni olduğunu anlamaları imkânsızdır.

Marksistlerin uluslararası ticaret konusundaki yaklaşımları Keynesçilerinkinden tamamen farklıdır. Kapitalizmin genel bunalım döneminde tekeller her yerde Pazar ve sermayeleri için kârlı yatırım alanları bulma sorunuyla karşı karşıya gelirler. Giderek daha fazla sermaye biriktirmeye çalışırlar. Pazarlar daralır. Diğerlerini kendi pazarlarına ve nüfuz alanlarına sokmamak için her türlü yola başvuran ve bu amaç doğrultusunda kapitalist devletin gücünden sonuna kadar yararlanan kapitalist gruplar arasında kaçınılmaz bir rekabet vardır.

Eğer bugün ABD finans oligarşisi serbest ticareti göklere çıkarıyorsa, bunun nedeni kolejli iktisatçıların kurslarına katılmış olmaları değil, diğer kapitalist güçlerin doların egemenliğini önleme amacıyla kurmaya çalıştıkları barikatları yıkmak istemeleridir. 19. yüzyılda sanayi alanındaki City'deki finans kurumlarındaki güçlü İngiliz kapitalistleri egemenliklerinin önünde hiçbir engel istemiyorlardı. O zamanlar onlar "serbest ticaret"i, Almanya ve ABD ise korumacılığı savunuyordu. Günümüzde roller değişti. Artık ABD kendi egemenliği önünde hiçbir engel istemiyor. Bugün Avrupa'ya (her

ne kadar Avrupa *kendi* gümrük vergilerini indirmeye yanaşacak gibi görünmese de) serbest ticaret politikasını dayatan ABD'dir.

Emperyalistler aynı zamanda her yerde sosyalist ülkeleri politik ve ekonomik yönden zayıflatmaya çalışıyor ve kapitalist dünya ile sosyalist dünya arasındaki ticareti engellemek için ellerinden geleni yapıyorlar. Bu koşullarda Britanya halkının çıkarlarına uygun dış ticaret politikası ile -Britanya ve Amerikalı- tekelci kapitalistlerin çıkarlarına hizmet eden dış ticaret politikasının tamamen farklı olduğu açıkça görülmektedir.

İki kampa -kapitalist emperyalizm ve sosyalizm kamplarına- ayrılmış bir dünyada Britanya halkının çıkarlarına uygun olan tek dış ticaret politikası, İngiliz ekonomisini kapitalist emperyalizm dünyasının kriz ve savaş eğilimlerinden uzak tutacak olan ve ekonomik bakımdan istikrarlı, barış yanlısı sosyalist ülkelerle maksimum ticaret hacmine ulaşmayı öngören ticari anlaşmalar temelinde temel ithalat mallarının yurda girmesini sağlayacak olan, ama aynı zamanda Britanya'nın ihtiyaç duyduğu malları onun bağımsızlığına kastetmeden ya da dünya barışını tehlikeye atmadan sağlamayı isteyen diğer ülkelerle ticaret yapılmasını da içeren bir dış ticaret politikasıdır.

III. BÖLÜM

KEYNESÇİ "SOSYALİZM" VE TEKELCİ KAPİTALİZM

Britanya işçi sınıfı hareketi içinde iki akım var: Reformist-oportünist "sağcı İşçi Partisi" ve Marksizm. Bugün dünyada, şimdilerde "sosyal-demokrasi" adını alan oportünizmin ve reformizmin şu ya da bu biçimde etkisinin bulunmadığı bir işçi sınıfı hareketi yoktur. Ne var ki çok az ülkede sağcı sosyal-demokrat akımın etkisi Britanya'daki kadar güçlü ve uzun ömürlü olmuştur. Bu akım günümüzde İşçi Hareketi'ne ve İşçi Partisi Hükümeti'ne egemen durumdadır.

Reformist sosyal demokrat akımın ayırt edici özelliği, *pratikte* işçi hareketinin içinde kapitalistlerin çıkarlarını savunmasıdır. Oysa, Marksistlerin işçi sınıfının çıkarlarından başka çıkarları yoktur ve onlar kapitalizme karşı "amansız bir savaş" ilan etmişlerdir. Bu yüzden sosyal demokrat liderler Marksizme karşı mücadele etmek için ellerindeki her aracı kullanmaktadır.

İşçi hareketindeki bu iki akım arasında politik faaliyetin her alanında yürütülen mücadele teori alanında da yürütülmek zorundadır.

Reformist akım işçi hareketine burjuva teoriyi ve burjuva düşünceleri sokmakta; kapitalist toplumun insanların zihinlerine kazıdığı önyargılardan yararlanıp bu önyargıları besleyerek sınıf bilincinin gelişmesini ve Marksist görüşlerin yayılmasını önlemeye çalışmaktadır. Kapitalist toplumda kapitalist menşeli görüşlerin yaygın olması, Marksizme karşı mücadelelerinde sosyal demokratlara yardımcı olur. Dolayısıyla, sosyal demokrat akım başlangıçta belli avantajlara

sahiptir. Ne var ki Marksist görüşler son tahlilde çok daha güçlüdür, çünkü onlar doğrudur ve gerçekten de işçi sınıfı ile tüm ilerici insanlığın ihtiyaç ve özlemlerine hizmet ederler. Ama bu görüşlerin her biri için tek tek ve sabırla mücadele etmek gerekir.

Reformist Fabian akımı yarım yüzyıl öncesinin Britanya'sında Marksizmi reddederek burjuva iktisadının önde gelen isimlerinden Marshall'ın görüşlerini benimsemişti. Bugün de onlar Marksizmi reddederek burjuva iktisat düşüncesinin yeni lideri Keynes'in görüşlerini savunuyorlar.

Keynesçi iktisat temel alınarak bütünüyle yeni bir sosyalizm teorisi geliştirildi. Bu teori, üretim araçlarının toplumsal mülkiyetinin artık sosyalizmin özü olmadığını savunuyor; Fabiancı versiyonu iki savaş arasındaki dönemde baş gösteren bunalım ve işsizlik tarafından paramparça edilmiş olan aşamalı ilerleme görüşünü yeniden parlatıyor; sosyalizme doğru ilerlemek için işe kapitalizmi onarmakla başlamak gerektiğini söylüyor. Yani kısacası, ortaya konan bu yeni teori günümüz sosyal demokrasisinin ihtiyaçlarına tamamen uyuyor.

Bay Jay'in İşçi Partisi Hükümeti İçin Yaptığı Ozalit Kopya

İşçi Partisi içinde, dolayısıyla da sayılarının çokluğuna rağmen İşçi Partisi hükümetinin bakanlıklarında önemli koltukları ele geçiren bir dizi burjuva teorisyen ve üniversite profesörü tarafından uydurulan bu yeni "Keynesçi Sosyalizm"e tam ve en yetkin ifadesini, Douglas Jay'in ilk olarak 1938 yılında yayınlanan ve 1949'da gözden geçirilip yeniden basılan *The Socialist Case* (Sosyalist Dava) adlı yapıtında buldu. Jay'in kendisi de İşçi Partisi hükümeti sırasında ekonomi politikasının oluşturulmasından sorumlu bakanlığın hizmetinde çalıştı. Onun *Sosyalist Dava*'sının Britanya sosyal demokrasisi içinde sahip olduğu konum, Atlee'nin kitabın 1946 baskısına yazdığı önsözde açıkça ortaya konmaktadır.

> "Bu kitabı bugünkü İngiliz demokratik sosyalizmine ilgi duyan herkese öneririm. *The Socialist Case*'in amacı, Parlamento'nun

nihai otoritesi altında ekonomik kaynaklarımızın *kolektif yönetimi için gerekli temel felsefi savları* ortaya koymak ve *Laissez Faire*'in ekonomik keşmekeşinin, zenginliğin halkın ihtiyaçları doğrultusunda dağıtılmasını sağlayamayacağını göstermektir. Ben, kendi payıma, kitapta öne sürülen savların tartışılmaz olduğuna inanıyorum..." (p. vii. İtalikler bana ait, J.E.)

Keynesçi iktisat okulunun temel özelliği –daha önce göstermiş olduğumuz gibi (sf. 46)– bir yandan *Laissez Faire* ekonomisine, ama aynı zamanda da Marksizme karşı çıkmasıdır. Keynes'ten önceki egemen burjuva iktisat okulu, kapitalizmin kendi kendini kusurlarından arındıran (self perfecting) bir sistem olduğunu savunuyordu. Yapılması gereken tek şey geride durmak ve ekonominin "doğal" yasalarına bir şans vererek işlemelerine olanak tanımaktı. Böylece her şey düzelecekti. Keynes bu *Laissez Faire* anlayışını, ama aynı zamanda sosyalist bakış açısını –en azından işçi hareketinde genel olarak anlaşıldığı biçimiyle sosyalist bakış açısını[1]– da reddetti.

Ne var ki bu durum İşçi Partisi oportünistlerini pek de rahatsız etmedi; Keynesçi teoriyi, azıcık eğip bükerek ve ona "sosyalizm" adını vererek seve seve benimsediler. Bu adaptasyonun kolayca yapılıverdiğini aşağıda göreceğiz.

Bay Jay'in Yeni "Sosyalizm"i Kapitalizme Karşı Çıkmıyor

Sosyalizm geleneksel olarak kapitalizme karşıdır. Keynes de Laissez Faire kapitalizmine karşı çıkıyor. Laissez Faire'i düşman ilan edelim; peki ama, Keynesçileri "sosyalizm"in bu yeni kolundan ayıran nedir?

"Sosyalizmin alternatifini tanımlarken" diyor Jay, " 'kapitalizm', 'rekabet', 'serbest teşebbüs', 'pazar ekonomisi' ya da 'fiyat sistemi' yerine 'laissez faire' sözcüğünü kullanmak artık en doğ-

1 İşçi hareketinin sosyalist hedefleri resmen benimsemesi 1893 Sendikalar Kongresi'ne (T.U.C.) dayanır. Bu kongrede bağımsız işçileri parlamentoya göndermek için ayrı bir fon oluşturma ve yalnızca "üretim araçlarının, dağıtımın ve mübadelenin kolektif mülkiyeti ile denetimini" savunan adayları destekleme kararı alındı.

rusu gibime geliyor. Eski '*Laissez Faire*' kavramı, modern dünyanın önünde duran meseleyi daha doğru tanımlıyor. 'Kapitalizm' alternatif değildir; olamaz. Çünkü devlet planlamasına dayalı her sistem kesinlikle, çok miktarda üretim teçhizatını özel ellere bırakacaktır (hükümet tahvillerinin sözünü bile etmiyoruz). Orijinal anlamıyla kolektif mülkiyeti ve kolektif denetimi ifade eden 'sosyalizm' sözcüğü ise kastettiğimiz şeyin anlaşılır ve doğru bir tanımını veriyor. Dolayısıyla asıl mesele *Laissez Faire*'in mi yoksa demokratik devlet tarafından ortak çıkarlar doğrultusunda uygulanacak kolektif denetimin mi tercih edileceğidir. Modern bir sanayi ulusunun ekonomik hayatındaki her sektör, verimli olabilmesi için merkezi örgütlenmeyi ya da denetimi gerektirecek kadar önem kazanmıştır. Uygar toplumların silahlı kuvvetler, polis, resmî para, mahkemeler ve diğer sayısız kamu hizmetleri için çok uzun zamandır benimsemiş olduğu doğru sistem budur. Bu sistem, gerektiği gibi örgütlenmiş merkezî bir otorite tarafından uygulanan denetimdir..." (2. baskı, *The Socialist Case*, p.xiii, xiv)

Jay'in devlet konusundaki (sağ-kanat sosyal demokratlara özgü) tutumunu ileride ele alacağız. Ama burada bizi ilgilendiren bir başka mesele var. Jay sosyalizm uğruna mücadeleyi -kapitalist değil- *Laissez Faire*'e karşı bir mücadeleye dönüştürdü. Üstelik sosyalizm de "gerektiği gibi örgütlenmiş merkezî bir otorite tarafından uygulanan denetim" halini aldı. Özenle seçilen sözcükler burada kilit rol oynuyor. Sosyalizmin "orijinal anlamı", üretim araçlarının, dağıtım ve mübadelenin toplumsal mülkiyetini dışta bırakacak ölçüde çarpıtılmıyorsa da buna hızla (ve eksik bir biçimde) değinilip geçilerek tüm vurgu "denetim"e kaydırılıyor ve mülkiyetten bir daha söz edilmiyor. Jay'in kitabında, sosyalizm konusunda bu türden kaydırmalara sıkça rastlanıyor.

Bay Jay Burjuva Teoriye Nasıl Yer Açıyor?

Teori söz konusu olduğunda Jay her ne kadar *Laissez Faire*'in ulaştığı sonuçları eleştiriyorsa da, burjuva iktisatçıların genel bakış açısını esas itibarıyla benimsediğini daha baştan açıkça ortaya koyu-

yor. Yine de, (tıpkı Keynes'in yaptığı gibi) Marksizme karşı çıktığı konusunda hiçbir kuşkuya yer bırakmaması gerektiğini biliyor:

> "Marksistler", diye yazıyor, "mülkiyet gelirlerinin çalışmadan elde edildiğini kanıtlamak için, onlara karşılık gelen ekonomik bir hizmet olmadığını teorik olarak ortaya koymaları gerektiği konusunda yanılıyorlar. Bu yüzden ısrarla 'artı-değer'i öne sürüp beklemenin ve risk almanın önemini yadsıyorlar. Ve bu tartışmada Ortodoks iktisatçılar tarafından sürekli çürütülüyorlar. Nitekim sıradan bir insan, eğer *Laissez Faire* işine geliyorsa mülkiyet gelirlerinin çalışılarak elde edildiğini düşünecek; yok eğer işine gelmiyorsa, Ortodoks iktisatçıların adaletsiz bir sistemi benimsetmek için kendisini aldatacak sahte kanıtlar uydurduklarını sonucuna varacaktır. Ne var ki burada çalışmadan elde edilmiş gelirlere karşı öne sürülen itiraz hiç de Marksizminki gibi çürük bir teorik analize dayanmamaktadır. *Onun itirazı bu gelirlerin büyük bölümünün hiçbir çaba gerektirmeyen hizmetlerin ödülü olduğu ve bu hizmetlerin toplum tarafından da pekâlâ aynı şekilde yerine getirileceği gibi tartışmasız bir gerçeğe dayanmaktadır.*" (pp. 119-120, italikler Jay'e ait)

Bu, "orta yolcu teori"nin güzel bir örneğidir: Marksizme, artı-değere vs. karşı çıkmak, yani temel meselelerde burjuva teorinin safında yer almak zorundadır; ama aynı zamanda, birkaç teorik "aldatmaca"yla kapitalizmin apaçık adaletsizliklerini mazur gösteremeyeceği alçakgönüllü sıradan insanın da gönlünü alması gerekmektedir. Bu yüzden, kapitalizmin bazı yanlışları olduğunu kabul eden ama bununla birlikte kapitalizmin zorunlu hizmetleri yerine getirdiğini de savunan sözcük oyunlarına ihtiyaç vardır. Bunlar bir ödül elde etseler de "hiçbir çaba gerektirmezler" ve "toplum tarafından da pekâlâ aynı şekilde yerine getirilebilirler."

Jay Marksistlerin yanıldığını, çünkü onların mülkiyet gelirlerine karşılık gelen ekonomik bir hizmet bulunmadığını savunduklarını söylüyor. (Aslında Marksistler yalnızca, kaliteli sözlüklerde yapılan tanımlara uygun olarak, *unearned* sözcüğünün "emek harcanmadan

elde edilmiş" anlamına geldiğini söylüyorlar. Ama bunu şimdilik bir tarafa bırakalım ve Jay'i izlemeye devam edelim.)

İngiliz Yasama Meclisi Sözlüğü (*Chambers Dictionary*) "hizmet" sözcüğünü "bir başkası için harcanan emek, yapılan yardım ya da iyilik" olarak tanımlıyor. O halde Jay'in karşı çıktığı Marksist savı şu şekilde yazabiliriz: "Mülkiyet gelirlerine karşılık gelen hiçbir ekonomik emek, yardım ya da işsizlik yoktur." Jay bu tanımın tamamen yanlış olduğunu söylüyor; çünkü ona göre tartışılmaz gerçek, mülkiyet gelirlerinin "hiçbir çaba gerektirmeyen ve toplum tarafından da pekâlâ aynı şekilde yerine getirilebilecek" bir emeğin, yardımın ya da iyiliğin karşılığı olmasıdır.

Demek ki bu da hizmet karşılığı verilen bir ödülmüş! Aslında Jay'in "hizmet" sözcüğünü kullanmasının tek açıklaması, bir taraftan kapitalizmi eleştirirken bir taraftan da kapitalist sınıfın işlevlerinin ve yaptıklarının karşılığında ödül almasının kaçınılmaz ve gerekli olduğunu öne sürebileceği bir *söz öbeği* bulmak istemesidir. O, eleştirir göründüğü halde, kapitalizm koşullarındaki mevcut üretim ilişkilerini savunabileceği bir *söz öbeği* bulmak istemiştir. Böylece Jay ve genel olarak burjuva teorisi, kapitalist üretim ilişkilerini her toplum biçimi için gerekli ve kaçınılmaz ilişkiler olarak sunabilecektir.

Jay'in kendi uydurduğu söz öbeklerine bu kadar fazla yer vermesinin nedeni budur. Dikkatleri kapitalizme özgü ve ancak kapitalizme gerçekten son verildiğinde ortadan kalkacak olan kapitalist ile işçi arasındaki sömürü ilişkisine çeken artı-değer öğretisini reddetmesinin nedeni budur.

Bay Jay'in "Sosyalizm"inin Üç Aşaması

Jay'in (kendine özgü) yeni "sosyalizm"ine üç basit adımda ulaşılıyor. İlk adım sosyal hizmet harcamalarını karşılamak üzere gelirlerin ve mirasın vergilendirilmesi; ikincisi, "vergiler, sübvansiyonlar, fiyat denetimi, kamu hizmetleri vs. yoluyla bilinçli planlamanın geniş ölçüde yaygınlaştırılması" (sf. 261) ve üçüncüsü de *bazı* sınai, mali ve ticari sektörlerin millileştirilmesi.

İlk adımın gerçek anlamda "sosyalist" bir adım olduğu söyleniyor:

> "Bunu sosyalizme giden yolun yarısı olarak görebiliriz. Doğrusunu isterseniz yarıdan da fazlasıdır. Yoksul ücretlilerin yaşam standartlarını yükseltmek için çalışmadan elde edilmiş gelirlerden yararlanılması daima sosyalizmin can damarı olarak kalmalıdır. *Düzensiz rekabeti ve fiyatları ekonominin yüksek değerleri olarak gören herkesin kendi ülkelerinden vazgeçmeksizin sosyalizmin bu ana kısmını destekleyebileceklerini görmeleri gerekir.*" (p. 243, İtalikler Jay'e ait)

Jay'in, "bugünlerde hepimiz sosyalistiz" diyen Tory'lerle[1] hemfikir olduğu görülüyor.

İkinci adım olan planlamanın yaygınlaştırılması konusunda ise şunları söylüyor:

> "Bu bilinçli planlama sistemi, tıpkı çalışmadan elde edilen gelirlerin bastırılması gibi, aşamalı olarak uygulamaya konabilir. Bu durumda ne fiyat mekanizmasını bozacak, ne de parasal dengesizliğe yol açacaktır... Bu sistem, ana hisseler doğal olarak devletin elinde toplanmakla birlikte üretim birimlerinin 'kâr' için çalışan müteşebbislerle yönetildiği bir ekonomi olarak düşünülebilir. O halde burası ikinci makul duraktır. Daha ileriye gitmeyi istemeyenler en azından buraya kadar gelmeyi arzuluyor olabilirler." (p. 261)

İlerde göreceğimiz gibi tekelci kapitalistler "buraya kadar gelmeyi" gerçekten de çok arzuluyorlar.

"Sosyalizm"in üçüncü adımı kamu mülkiyeti ve denetimidir. Jay,

> "...kamu denetimi ve mülkiyetinin sanayinin yalnızca yarı tekelci güçlerin egemen olduğu geniş alanlarında savunulabilir bir çözüm olduğu" sonucuna varmak zorunda kalıyor: "...Bunun dışında, millileştirmenin belki ancak çok ileri bir aşamada uygun olacağı çok sayıda sanayi kolu bulunduğunu kabul etmek gerek." (p. 263)

1 Tory: Ingiltere'de Muhafazakâr Parti'nin üye ve yandaşlarına verilen isim.

Keynesçi Planlama ve Marksist Planlama

Kapitalist üretim ilişkilerine ve fiyat mekanizmasının ya da pazarın hâkimiyetine dokunulmadığı, "sosyalizm"e doğru adım adım ilerleyen bu yürüyüşün birinci ve ikinci adımları bütünüyle Keynesçidir. Onun geçici bir süre için de olsa gerçekleştirilebilir bir olasılık olarak gördüğü bu adım, Keynes'in kapitalist toplumda fiyat mekanizmasına ve kâr için üretime dokunmadan krizden ve yığınsal işsizlikten kaçınılabileceği iddiasına dayanmaktadır.

İstihdam Politikası başlıklı, baştan sona Keynesçi görüşler içeren bölümün sonuç kısmında Jay şunları yazıyor:

> "En acil görev, istihdam politikasını belirleyen değişik enstrümanların hepsinin, yani, Toplam Efektif Talep düzeyini etkileyen tüm farklı tedbirlerin belli bir uyum içine sokulmasıdır. Faiz oranı politikasını, kamu hizmetleri politikasını, bütçe politikasını ve dış ticaret politikasını uyum içine sokmak zorundayız... Eğer bu uyum sağlanabilirse; *eğer tam istihdam politikanın başarı kriteri, efektif talebin denetimi de politikanın amacı olarak belirlenirse, ticaret çevrimi ve işsizlik sorununun çözümüne yaklaşabiliriz.*" (pp. 170-180, italikler Jay'e ait)

Keynesçi politika diyor Jay, "ille de sosyalist değildir; fakat ancak *Laissez Faire* teorisini terk eden ve ulusun ekonomik hayatını bilinçli olarak planlama görevini samimi olarak üstlenen bir hükümet tarafından benimsenebilir." (p. 183)

Tüm bu konularda Jay ile Keynesçiler arasında en ufak bir farklılık yoktur. Jay'e göre sosyalizm, kapitalist ile işçi arasındaki sömürü ilişkilerine son vermek demek değildir. Üretim ilişkilerini değiştirmek ve kapitalist sınıf egemenliğini ortadan kaldırmak demek değildir: Gelir ve Miras vergileri koymak dışında tüm bunların olduğu gibi bırakılması demektir. "Sosyalist politikanın ana hedefi", diyor Jay, "daima kaynakların ve gelirlerin dağıtılması olmalıdır." (p. 183)

Marksistlere göre sosyalist planlama, kapitalist piyasanın egemenliğine ve kâr için üretime son verilmesi demektir. Fakat "Keynesçi Sosyalistler"e göre bu böyle değildir:

"Üretimi ve dağıtımı planlamanın yol gösterici ilkeleri", diye yazıyor Jay, "nötr durumlarda (ve tekelci güçlerin çok fazla güçlü olmadıkları yerlerde) olağan fiyatlandırma işlemlerine dayanmak zorundadır; eşitsizliğin ya da başka toplumsal ihtiyaçların zorunlu kıldığı durumlarda ise planın işleyişinin buna göre düzenlenmesi gerekir." (sf. 257)

Daha açık bir ifadeyle, kapitalist, piyasa fiyatları ve üretimin düzeyini belirlemeye devam edecektir.

"Yeni maceraların (girişimlerin) içerdiği riski üstlenmekten elde edilen kâr, daha uzun bir süre özel müteşebbislere bırakılmak zorundadır –ama onların çocuklarına değil.[1] Yeni bir maceraya atılmak için gerekli düş gücü (yaratıcı zekâ) ve inisiyatif esas olarak özel teşebbüsün sahip olduğu niteliklerdir. Onun bu niteliklerini kullanmasına izin verildiğine göre, bu alanda kayıplara uğramasına olduğu gibi kâr elde etmesine de izin verilmelidir." (p. 194)

Bu "Keynesçi Sosyalizm"in özü, *kapitalizmin üretim ilişkilerini korumasıdır*. Onun sosyalist olduğu *iddiası*, yalnızca ve yalnızca, kapitalist üretim koşullarında elde edilen artı-değerin devlet tarafından vergi olarak alınan artı-değerin bir bölümünün toplumsal amaçlar için kullanılmasına dayanmaktadır.

Bu durum propaganda amacıyla, sosyal hizmetler yoluyla zenginliğin yeniden bölüşülmesi –'ücretlere yapılan toplumsal bir katkı'– olarak tanımlanmaktadır. Ne var ki bu teoriler, tekelci kapitalizm koşullarında yaşama geçirildiklerinde çok farklı görünmektedir. Daha fazla artı-değerin vergilendirildiği doğrudur; ancak bu vergilerin hangi 'sosyal hizmet' için kullanılacağına tekelci kapitalizm karar vermektedir. Bu 'sosyal hizmet' "savaş"tır.

---

1 Jay ağır veraset vergilerini savunuyor. "Mirasın vergilendirilmesi sosyalist politikanın özü olarak kalmak zorundadır; tıpkı mirasa karşı çıkmanın sosyalizm davasının özü olması gibi." (p. 222) "Kaldırılması gereken üretim araçlarının özel mülkiyeti değil, miras olarak edinilen büyük gelirlerin mülkiyetidir." (p. 195)

Bay Jay'in Ücretlerin Dondurulması Savı Kârların Savunulmasıdır

Keynesçi sosyalizmin temeli kapitalist üretim ilişkileridir -yani, kapitalist sömürüdür, ücretli köleliktir. Ücret politikası da buna uygundur; ücretlerin dondurulmasını savunur.

Jay'in bu politikayı aklamak için ileri sürdüğü teorik gerekçelere bakalım:

> "Sendika basıncının amacı... rekabet koşullarında emeğin uygun bir ücret almasını sağlamaktır... Ne var ki sendika basıncı ne fiyat işlemlerinin yasal çerçevesini ne de sürecin kapsadığı bölüşümü -sürecin işleyişini bozmaksızın- belli bir noktanın ötesinde değiştiremez. Zira, sendika basıncının sonucu emeğin gelirinin yükseltilmesidir; ama bunun kâr biçiminde çalışmadan elde edilen gelirleri azalttığı da söylenemez. Yani, emeğin gelirinde sağlanan bu artış ranttan ve faizden değil, küçüklü büyüklü aktif teşebbüslerin *çalışma ve riske girme karşılığında elde ettikleri gelirden* kesilerek sağlanır." (p. 198, italikler bana ait)

Bu, kapitalist sömürünün açıkça savunulması değil mi?

Keynesçi sosyal demokratlar (her ne kadar millileştirilmiş sanayilere ödenen büyük tazminatların kanıtladığı gibi, söylediklerini pratiğe geçirme konusunda pek istekli olmasalar da) rantiyeye yönelik eleştirileri seve seve kabul ettikleri halde, sanayinin denetimini elinde tutan kapitalistleri savunmaktalar. Jay tekelci suistimalleri sert biçimde kınasa da, bu tutum *pratikte*, kendilerinin ve başkalarının sermaye birikimlerini kendi amaçları doğrultusunda yönlendirerek muazzam kârlar elde eden büyük tekelci kapitalistleri korumaya karşılık gelmektedir.

İşçilerin, kapitalizmin işleyişine zarar verecek bir eylemde bulunmalarının önüne geçildiğine de dikkat ediniz. İşçilerin mücadele etmesini engelleyen tüm o sağ-kanat liderlerinin -Tewson'ların, Deakin'lerin, Williamson'ların, Lincoln Evans'ların- izlediği çizginin teorik dayanağı bu değil mi?

Jay ücretlerin yükseltilmesine karşı olduğunu ilerleyen sayfalarda şu sözlerle dile getiriyor:

> "Gelir artışı yerine ücret artışı politikasının tercih edilmesinin altında yatan hata, ücret artışı politikasının müteşebbisin gelirinin ana bölümünde düşüşe yol açmadan yaşama geçirilemeyeceğinin görülememesinden kaynaklanıyor. Ücretlerle müteşebbisin karı arasındaki ilişki sistemin toplumsallaştırılmamış bölümündeki dengenin korunmasında en temel unsurdur... Üretime karar verilirken tahvilat faizinin özel bir kişiye mi yoksa devlete mi ödeneceğinin müteşebbis açısından bir önemi yoktur. Ama kâr marjı ortadan kaldırılırsa bu onu etkileyecektir." (p. 253)

> "Ücretlerin yükseltilmesi politikası (işsizliği de içeren) başka tedirgin edici sonuçlar da doğuracağından, geçiş döneminde ücretlerin yükseltilmesi yerine katkılarla desteklenmesi politikasını tercih etmek kuşkusuz daha doğru olacaktır." (p. 254)

> "Ayrıca, bu genel toplumsal strateji maliyetler ile kârlar arasındaki ilişkinin zarar görmesini de büyük ölçüde engelleyecektir." (p. 255)

Demek ki Keynesçi teori üzerine inşa edilen yeni "sosyalizm"in pratik anlamı budur. O, kapitalist üretim ilişkilerine ve kâr dürtüsüne hiç dokunmuyor. Ücretlerin dondurulmasını ilkesel bir mesele olarak görüyor. Jay'in sosyalizminin en yüksek aşamasında bile millileştirme sınırlanıyor ve millileştirilmiş işletmeler de aslında kapitalistlerin eline bırakılıyor. "İşletmecilik (business) yeteneği özel bir vasıf, işin örgütlenmesi de özel bir biçimdir. Bunlar işletmenin tatmin edici bir şekilde yönetilmesi için gereklidir." O halde millileştirilmiş sanayiler "iş adamlarının yer aldığı bir yönetim kurulu tarafından işletilen" kamu tüzel kişileri olarak örgütlenmek zorundadır. (p. 266)

Bu (sosyalizm), kapitalizme karşı verilen günlük mücadelelere karşıdır. İşçilere eylemsizliği öğütler. Toplumsal değişimin manivelası vergilendirmedir. ("Vergilendirme... en az şiddet ya da doğrudan müsadere kadar etkilidir; üstelik onların sahip oldukları dezavantajlardan uzaktır.") (p. 202) Sabır tek devrimci eylem haline gelir.

Kapitalist Muhtevaya Yapıştırılan Sosyalist Etiketler

Bu yeni "sosyalist" doktrinler, Durbin ve onun gibi kendilerine sosyalist diyen ama kapitalist politikalar izleyen sağ kanat liderler tarafından birer "mazeret" olarak cömertçe kullanılmaktadır.

> "Britanya sosyalizmi deneyimi" diye yazıyor Francis Williams, "sanayinin yalnızca bir bölümünün -ama onun temelini oluşturan bölümünün- doğrudan kamu mülkiyetinde ve denetiminde olduğu, geri kalan bölümün ise bireysel inisiyatif ile toplumsal planlamanın ortaklığını sağlamak ve satın aldıkları malların tercih yapmalarına olanak tanıyacak kadar çok çeşit ve kalitede olmasını isteyen kamunun bu talebini karşılamak amacıyla özel teşebbüs tarafından işletileceği ekonomik bir model oluşturmak üzere tasarlanmıştır." (*The Triple Challene*, p. 105)

Burada Francis Williams, sanayinin büyük bölümünün kapitalistlerin mülkiyetinde ve yönetiminde kalacağını kendisinin de kabul ettiği bir ekonomiyi "sosyalist bir deneyim" olarak tanımlıyor. "Britanya deneyimi" ancak, kapitalizmin nasıl adına sosyalizm denebilecek kadar iyi yönetileceğini göstermek amacıyla burjuva iktisat teorisinin Keynesçi versiyonundan yararlanan Douglas Jay gibi bir otoriteye başvurulduğunda "sosyalizm" olarak yutturulabilir.

Keynesçi teori; bu şekilde adlandırılmasa da, İşçi Partisi'nin resmî yayınlarında giderek daha fazla yer almaktadır. Kapitalizm artık krizin kaynağı olarak gösterilmiyor. İşsizliğin nedenleri tartışılırken kâr için üretim, kapitalist sömürü, kapitalist sistemin yapısından kaynaklanan çelişkiler artık akıllara gelmiyor. Örneğin, İşçi Partisi sözcülerinin El Kitabı'nda (1949-1950) işsizliğin nedenleri, kapitalist sistemden tamamen bağımsızlarmış gibi ele alınıyor ve kâr için üretimin hâlâ temel olduğu bir ekonomide doğru bir ekonomiyle bunların ortadan kaldırılabileceği öne sürülüyor. İşsizliğin "asıl nedeni" olarak "yetersiz harcama" görülüyor ve geçmişteki bunalımlar "yeni sınai donanıma yapılan harcamanın düşmesine" bağlanıyor. (p. 4) Önerilen çözümler ise şunlar:

1) Alım-gücü ile dükkânlardaki mal arzı birbiriyle uyum içinde tutulmak zorundadır.

2) Yatırımların ulusun çıkarlarıyla uyum içinde olması ve tam istihdamı sağlamaya hizmet etmesi için yatırım denetimine başvurulacak ve kamu mülkiyetindeki *Bank of England*'dan (İngiltere Bankası) yararlanılacaktır.

3) Hükümet, kamu mülkiyetinde olan sanayiyi işsizliğe karşı silah olarak kullanacaktır.

Bunun -basit terimlerle ifade edilen- Keynesçi bir analiz olduğunu ve yine Keynesçi reçetelerin önerildiğini görmek güç değildir.

(Kitabımızın son bölümünde bu Keynesçi reçeteleri daha derinlemesine ele alıp eleştireceğiz.)

Keynes ve Sol Sosyal Demokratlar

İşçi hareketindeki oportünist akımın yandaşları arasında eski zamanların sosyalist anlayışını terk ederken Jay kadar ileri gitmeyenler de var. Bunlara göre kapitalizmin Keynesçi denetimi sosyalizm anlamına gelmese de, Keynesçi teoriler böylesi sosyalistler tarafından önerilen kısa vadeli politikalar açısından büyük önem taşıyor.

Örneğin, "devletin ekonomik planlama yapmasını sosyalizmle karıştırarak, Keynesçi liberalizmden âdeta farksız, sulandırılmış bir sosyalizm icat etme eğiliminin giderek güçlendiğini" (*Socialist Economics*, p. 7) fark eden G.D.H. Cole, yine de Keynesçilerle ortak bir zeminde buluşabiliyor:

> "Keynes'in yeni doktrinleri onların (yani, 'safkan Marksist olmayan sosyalist iktisatçılar'ın) görüşlerine güçlü bir dayanak oluşturdu ve rahat bir nefes almalarını sağladı. Çünkü artık geleneksel ekonomi teorisinin kırıntılarıyla devlet müdahalesini savunabiliyorlar; ekonominin 'şarlatanları' tarafından aldatılacak kadar ahmak olan sapkınlar ve paryalar gibi ona karşı çıkmıyorlardı. En önemlisi de, günlerini öğrencilere sınavları geçmeleri

için gerekli bilgileri öğretmeye çalışarak tüketmiş olan akademik görevlerdeki sosyalist iktisatçılar muazzam bir güven kazandılar ve klasik gelenek ile sosyalizm arasında sağlam bir köprü oluştuğunu düşündükleri yeni Keynesçi iktisadı öğretmek için seve seve işe koyuldular." (*Socialist Economics*, pp. 48-49)

Cole, Keynes'ten aşırı beklentisi olan öğrencilerin "ayaklarını yere bastırmaya" çalışsa da Keynes'in "ekonomik manipülasyon tekniklerinde" büyük bir ilerleme kaydettiğini düşünür. Bu konuda vardığı kanaati şu sözlerle dile getirir:

> "İktisadi düşüncedeki Keynesçi devrim sosyalistler tarafından memnuniyetle karşılanmalı ve bir noktaya kadar haklılığı kabul edilmelidir. Fakat bu, onun çok ilerisinde olan sosyalizmin ya da sosyalist teorinin yerine konamaz... Keynesçi iktisat kendisinden önceki *Laissez Faire* temelli iktisada göre büyük bir ilerlemedir... Sosyalist iktisat belli bir noktaya kadar Keynes temel alınarak inşa edilebilir." (pp. 54-55)

Cole'e göre Keynes'in kusuru düzeyinin yetersiz oluşundan ibarettir. "Sosyalist iktisat Keynes temel alınarak inşa edilebilir." Keynes'in temel aldığı burjuva teoriler reddedilmemektedir. Cole, Jay gibi "sosyalistler"e işçi hareketi içinde kapitalistlerin çıkarlarını ve düşüncelerini savundukları, kapitalizmi güçlendirip işçi sınıfına zarar verdikleri için değil, -yönleri doğru olmasına karşın- bu yolda yeterince ileri gitmedikleri için eleştiriyor.

Cole Keynesçilerin sosyalizme doğru ilerlediklerine inanıyor. Nitekim, Keynesçi iktisadın bir teori olarak ücretli köleliği ve kapitalist sömürüyü aklayan sınıf karakterini eleştirmiyor. Onun eleştirisini ortaya koyan formül, tüm temel konularda sağ kanat İşçi Partisi liderlerinin politikasının kabul edilmesi için yeterince yer bırakıyor. Keynesçi teori, aslında, işçi sınıfının kapitalizme karşı kararlı mücadelesine karşı çıkan her tondan siyasal görüşü birleştiren bir bağ sunuyor.

Keynesçi Teori Tekelci Kapitalizme Uygundur

Keynesçi teoride birleşen ki bunların hepsi sosyalist değildir- insanların sayısı azımsanamayacak kadar çoktur. Günümüzde liberal Keynesçilere, demokrat ve cumhuriyetçi Keynesçilere, sosyalist-radikal Keynesçilere vs. rastlayabiliyoruz. Keynesçi iktisat akademik çevrelerde önemli bir yere sahip. Fransız, İngiliz ya da Amerikalı kamu görevlilerinin hepsi resmî yazışmalarında Keynesçi jargonu kullanıyor.

Tüm bunlar, yalnızca onun moda olmasından ileri gelen tesadüfler değil; çok daha derin bir olguyu, yani Keynesçi teorinin tekelci kapitalizmin baskın çıkarlarıyla uyumlu olduğunu gösteren işaretlerdir. Nitekim, tekelci kapitalizmin güçlü olduğu yerlerde Keynesçi teorinin revaçta olduğunu görüyoruz. Keynesçiler kendileri hakkında ne düşünürlerse düşünsünler, Keynesçi teorinin yıldızının parlamasının nedeni egemen sınıfın bugünkü ideolojisini yansıtıyor olmasıdır.

Peki Keynesçi teori tekelci kapitalizmin çıkarlarıyla neden ve nasıl bir uyum içindedir?

Tekelci kapitalizm döneminde kapitalist sınıf içindeki baskın unsur Lenin'in "mali oligarşi" adını verdiği bir banker-sanayiciler kliğidir. Kilit önemdeki mali ve sınai sektörlere egemen olan bu tekelci kapitalistler kliği devlet aygıtının denetimini ele geçirebilecek güçtedir.

Tekelci kapitalizm döneminde kapitalist devlet nüfuzunu artık tüm bir kapitalist sınıf için kullanmaz; onun en güçlü kesimlerinin, yani devleti kendi ekonomik çıkarları doğrultusunda kullanmak isteyen tekelci kapitalistlerin emrine girer.

Kapitalistlerin bu kesimi artık ekonomik alanda devlet müdahalesine karşı çıkmaz. Aksine, kârlarını yüksek tutmak ve "nüfuz alanlarını" korumak için devletin kendisi adına harekete geçmesini talep eder. Örneğin devletten tekeller adına sömürgeler ve bağımlı diğer uluslar üzerinde politik egemenlik kurması, emperyalist rakiplerine karşı savaş vermesi, gümrük vergileri koyması ve mali ayrıcalıklar

getirmesi, kapalı pazarları ele geçirmesi, sanayiyi desteklemesi ve sanayinin tekelci denetim altına alınmasına yardımcı olması istenir.

Lenin daha 1917'de *Devlet ve Devrim*'in birinci baskısının önsözünde şunları yazar:

> "Emperyalist savaş tekelci kapitalizmin tekelci devlet kapitalizmine dönüşmesi sürecini hızlandırdı ve yoğunlaştırdı. Güçlü kapitalist kartellerle giderek kaynaşıp iç içe geçen devletin, ezilen yığınlar üzerinde uyguladığı baskı gün geçtikçe daha acımasız bir hal almaktadır."

Emperyalizm döneminde, tam da tekelci kapitalistlerin bu tür önlemleri savunup yaşama geçirdikleri bir zamanda eski Laissez Faire'ci iktisat gümrük vergilerine, devlet denetimine, güdümlü kura vs. karşı çıkıyordu. Keynesçi teori ise müdahaleci önlemlerden yanaydı. Örneğin Keynesçi teori genel olarak toplumun ekonomik faaliyetlerinin denetlenmesinde (belli başlı kapitalistlerin güçlerinin önemli ölçüde yoğunlaştığı) finans ve bankacılık kurumlarının rolüne en başından itibaren yakın ilgi gösterdi. O, kapitalizmin genel bunalımı derinleştikçe amaçlarına ulaşmak için mali manipülasyonlara başvuran tekelci kapitalistlerden hem bir şeyler öğrendi hem de bir ölçüde onların politikalarına yön verdi.

Keynesçi iktisadı önemli kılan özelliklerden biri de tekelci kapitalistlerin politikalarını desteklemek için kullanılabilecek ve aynı zamanda kâr için üretimi ve kapitalist üretim ilişkilerini de savunan argümanlar bulmasıydı. "Ekonomik düzenin doğal yasaları"na dayandırılan eski sömürü savunusu, Keynes'in yeniden cilaladığı haliyle tekelci devlet kapitalizminin ihtiyaçlarını karşıladı.

Keynesçi Teori İlerici Olabilir mi?

Keynesçi iktisatçılar her ne kadar bir kısmı açıkça kapitalist olup büyük iş çevrelerinin çıkarlarını savunan, bir kısmı da ilerici ve "sosyalist" bir görünüm taşıyan çeşitli biçimler geliştirmeye çalışsalar da, tekelci kapitalizmin sınırları içinde bu farklı biçimler ister istemez

tekelci kapitalizmin politikasını farklı politik koşullarda öne sürmenin farklı yolları halini almaktadır.

Peki kapitalizme içtenlikle karşı çıkan Keynesçilere ne demeli, diye sorulabilir. Keynesçi teori kapitalizmin yol açtığı korkunç sorunları ortadan kaldırmanın bir yolunu gösteriyor gibi göründüğünden, açık fikirli kimi samimi insanların Keynesçi teoriyi kendi ilerici görüşleri için bir araç olarak kullanmaya çalışacakları düşünülebilir. Kapitalizme karşı mücadelede bu insanlarla Marksistlerin işbirliği yapmamaları ve dayanışma içine girmemeleri için bir neden yok. Ama bunun nedeni onların Keynesçi olmaları değil ilerici olmaları ve kapitalizme karşı mücadeleye hazır olmalarıdır. Ayrıca, Marksistlerin saygı gereği bu insanlara Keynesçi teoriyi gerçek renkleriyle göstermekten kaçınmaları da ölümcül bir hata olacak ve işçi sınıfının çıkarlarına zarar verecektir.

Keynesçi teori iki yönden tehlikelidir: Birincisi, hiç öyle olmamasına rağmen sosyalizme doğru atılmış ileri bir adım gibi gösterilebilir ve böylece mali oligarşinin dar sınıf çıkarlarını "aklayarak" onların tüm toplumun çıkarları olarak sunulmasına hizmet eder. İkincisi ise, emperyalist politikaların oluşturulması için teorik bir araç sunar.

Keynesçi teorinin temelini oluşturan işçi sınıfı karşıtlığı, doktrinin ilerici bir görünüm taşıyan tüm yanlarına (sosyal yardım harcamaları, kamu hizmetleri projeleri, ilerici vergilendirme vs.) ağır basmaktadır. Teori soyut olarak ele alınmayıp günümüz dünyasında yerli yerine oturtulduğunda bu durum çok daha iyi görülecektir. Bu gerçek kapitalist dünyada kamu hizmetleri savaş araç-gereçleri, ilerici vergilendirme de yığınların vergilendirilmesi demektir. Geriye ise çok az ilerici önlem kalmaktadır.

"Orta-Yolcu Sosyalizm"in Kutsal Kitabı Olarak Keynes

Keynes'in günümüzde "orta-yolcu sosyalistler"in kutsal kitabı haline geldiğini söylemek yanlış olmaz. O, sosyal-demokrasi için kusursuz bir kılıftır; onlara halkı nasıl aldatacaklarının yolunu gösterir. Millileştirilen Bank of England'ı (İngiltere Bankası), bazı

kamu hizmetlerini, millileştirilmiş olan temel hizmetleri, önemsiz denetimleri ve yüksek oranlı gelir vergisini temel alarak kapitalizme hiç dokunmadan planlamadan dem vurmalarına ve sosyalizmi inşa ettiklerini (ki bu da işçilerin ücret kesintilerine razı olmalarına bağlıdır) iddia etmelerine olanak sağlar.

Keynesçi bakanlar Whitehall'da toplanır; ipe sapa gelmez Keynesçi laflar bilinen tüm propaganda yöntemlerinden yararlanılarak işçilerin kafasına sokulmaya çalışılır ve "sosyalist" hükümet Keynesçi argümanlara sığınarak hiç utanmadan İşçi Hareketi'nin geleneğine bağlı kaldığını iddia eder.

Keynesçi teori yalnızca bir aldatma aracı değildir. Çok daha yapıcı bir enstrüman olarak, tekelci kapitalistlere devlet aygıtını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmalarını haklı gösterecek teorik teknikler ve mazeretler sunar. Keynes, kapitalist sınıfa devalüasyon gibi yöntemlerle işçilerin yaşam standartlarına saldırma olanağı veren fiyat manipülasyonunu savunuyor. Keynes "aktif" kapitalisti yere göğe koyamıyor ve bu da pratikte tekelci kapitalistlerin başka insanların sermayelerini denetimleri altına almalarını ve kârdan aslan payını kendilerine ayırmalarını sağlayan yöntemlerin aklanması anlamına geliyor. Keynes tarafından savunulan merkezî mali önlemler mali oligarşinin de işine geliyor. Kısacası, Keynesçi teori kamuflaj aracı olarak hizmet ediyor ve tekelci kapitalistlerle işçi hareketindeki sağ-kanat liderler arasındaki takım çalışması için büyük olanaklar sunuyor.

Sosyal Demokratlar Hatalı Devlet Teorilerinden Nasıl Yararlanıyor

Böylelikle, sosyal demokrat yelpazenin "sosyalizm"i sessizce sosyalizmin işçi açısından taşıdığı anlamın tam karşıtına dönüşüyor. Sosyal demokrasinin politikasını devletin niteliği konusunda hatalı bir doktrine dayandırması bu dönüşüme olanak tanıyor.

Jay, *her türlü* devlet müdahalesini sosyalizmle özdeşleştirmeye çalışan reformist sosyalistleri izleyerek (daha önce de aktardığımız pasajında) şunları söylüyor:

"Asıl mesele *Laissez Faire*'in mi yoksa demokratik devlet tarafından kolektif çıkarlar doğrultusunda uygulanacak kolektif denetimin mi tercih edileceğidir. Modern bir sanayi ulusunun ekonomik hayatındaki her sektör, verimli olabilmesi için merkezî örgütlenmeyi ya da denetimi gerektirecek kadar önem kazanmıştır. Uygar toplumların silahlı kuvvetler, polis, resmî para, mahkemeler ve diğer sayısız kamu hizmetleri için çok uzun zamandır benimsemiş olduğu doğru sistem budur. Bu sistem, gerektiği gibi örgütlenmiş merkezi bir otorite tarafından uygulanan denetimdir." (*Socialist Case, Introduction*, p. xiv)

Aynı anlayışı aşağıda, Dalton'un *Practical Socialism For Britain* (Britanya İçin Uygulanabilir Sosyalizm) adlı yapıtından aldığımız pasajda da görüyoruz:

"Sosyalizm nicel bir şeydir. Ya hep ya hiç meselesi değil, daha az mı yoksa daha çok mu meselesidir. Tartışmanın her iki tarafında yer alan doktrinerler burada hata yapmaya yatkın duruyorlar. Bir toplumun ne ölçüde sosyalist olduğunu, onun ekonomik hayatında 'kamusallaştırılmış sektör' ile 'özel sektör'ün nispi olarak ne derece yaygın olduğuna bakarak hesaplayabiliriz. Kamusallaştırılmış sektörde bir biçimde kamu mülkiyeti ve kamu denetimi vardı; özel kâr elde etme sistemini ise göremeyiz. Bu anlamda bütün uygar toplumlarda kamulaştırılmış bir sektör, planlı ekonominin bir nüvesi bulunur. Hepsinde de bir kamu finansmanı sistemi ve -adliye, polis, sivil yönetim ve silahlı kuvvetleri de içeren- asgari kamu hizmetleri vardır. Ülkemizde bugün (yani 1936'da -J.E.) bu asgariyi fazlasıyla aşan pek çok kamu hizmetimiz -adamakıllı bir kamusal eğitim ve sağlık hizmetimiz-, her ikisi de ulusal ve yerel yönetimlerin (hükümetin ve belediyenin) yetki sınırları içinde bulunan dikkate değer bir kamu mülkiyetimiz ve diğer kamusal teşebbüslerimiz var. Fakat, diğer pek çok ülkeyle karşılaştırdığımızda kamu sektörümüz dar kalmaktadır. Bunun hızla yayılması İşçi Partisi'nin temel hedefleri arasındadır."

Dalton sosyalizmin daha az mı yoksa daha çok mu meselesi olduğunu söylerken "hata yapıyor". Sorun ille de bu şekilde tanımlanacaksa, sosyalizm nihayetinde ya hep ya hiç meselesidir. Bunun gayet açık bir nedeni var: Devlet iktidarı ya bir sınıfın elindedir ya da diğerinin -ya işçi sınıfının elindedir ya da kapitalist sınıfın. Tüm kilit noktaların -adliyenin, basının, devlet dairelerinin ve yurtdışındaki elçiliklerin, maliyenin ve sanayinin- kapitalist sınıfın elinde kaldığı bir İşçi Partisi hükümeti sosyalizm demek değildir. Sanayi ne ölçüde devletin denetiminde olursa olsun sistem -kaçınılmaz olarak- kapitalizmdir; çünkü devlet iktidarı, devlet aygıtının denetimi kapitalist sınıfın elindedir.

Burjuva teori kapitalist sınıfın karakterini gizler. Devletin sınıflar üstü olduğunu iddia eder. İnsanlık tarihinin son üç yüz yılı, devletin, mülk sahibi ve kapitalist sınıfların kendi çıkarlarını zor yoluyla korudukları bir araç olduğunu kanıtlamaya yetmez mi? Üstelik günümüzde kapitalist sınıf içinde belirleyici olan güç, az sayıda finans kapitalistidir -mali oligarşidir. Devlet ekonomik alana müdahale ettiğinde bunu hiç kuşkusuz mali oligarşinin çıkarlarına uygun olacak şekilde yapacaktır; zira tekelci kapitalizmin olduğu yerde devleti mali oligarşi dışında kim denetimi altına alabilir? Zenginliği elinde bulunduran, propaganda aygıtlarına egemen olan, maliyeyi ve sanayiyi yöneten, devlete hâkim olan onlardır.

Kapitalizm nasıl feodalizmin karşıtıysa, sosyalizm de kapitalizmin karşıtıdır. Kapitalizmin zaferinin göstergesi feodal devlet iktidarını yıkmasıdır. (İngiltere'de 17. yüzyılda Cromwell'ci devrimle gerçekleşmiştir bu) Britanya'da sosyalizmin başlangıcının göstergesi de kapitalist devlet iktidarının yıkılması olacaktır.

Sosyalizm ile kapitalizm arasındaki ayrım çizgisi keskindir. Planlı bir sosyalist ekonomi kapitalist ekonominin içinde, onun bir parçası olarak var olamaz. Kapitalizmden sosyalizme geçiş nispeten hızlı olmak zorundadır. Devlet kapitalistlerin elinde kaldığı sürece devlet iktidarı acımasızca işçilere ve ezilen sömürge halklara karşı ve tekelci kapitalistlerin çıkarları doğrultusunda kullanılacaktır. Bu

iktidar yıkılmadığı sürece sosyalizmin inşasına başlanamaz. Üstelik devlet iktidarı işçilerin elinde olmaksızın üretim araçları kapitalist sınıfın elinden nasıl alınabilir? Ve -özel mülkiyetin kısmen ve resmî olarak teslim olduğu varsayılsa bile- işçilerin bir devlet aygıtı yoksa denetimi yeniden ele geçirmek isteyen kapitalistlerin tecavüzleri ve sızmaları nasıl engellenecektir?

Devlet iktidarı işçi sınıfının elinde değilse sosyalizm düşünülemez. Çünkü bu olmadığı sürece kapitalist üretim ilişkilerine son verecek ve yeniden ortaya çıkmalarını engelleyecek bir araç yok demektir. Sosyalizmin bir "ya hep ya hiç" meselesi olmasının nedeni budur.

Kapitalist bir toplumda uygulanan politikaların az ya da çok sosyalist olması, işçi sınıfını kapitalist sınıf karşısında güçlendirdiğine mi yoksa zayıflattığına mı bağlıdır. Gerçeklik bu olmasına karşın sosyal demokrat Dalton ve Jay, uygulanan politikaların faaliyetleri ne ölçüde devlet denetimine soktuklarına göre çok ya da az sosyalist olduğunu söylüyorlar. Bu devlet tekelci kapitalist bir devletse eğer, savlarının tam tersi doğrudur; zira kapitalistlerin denetimindeki devletin faaliyetinin genişlemesi kapitalist sınıfın en güçlü ve en gerici kesimlerini güçlendirecektir.

Uygulamada "Orta-Yolcu Sosyalizm"

Tüm bunlar, kuşkusuz, devlet müdahalesini "aklayan" Keynesçi argümanlar geliştirilmeden önce de doğruydu. Almanya'nın iki dünya savaşı arasındaki trajik tarihi bu mantığın doğruluğunu kanıtladı. Orada sosyal demokrat yelpazenin "sosyalizm"i kılık değiştirmiş bir tekelci kapitalizme dönüştü; işçi sınıfını zayıflatıp örgütsüzleştirerek faşizme zemin hazırladı. Bu durumun ekonomik temelleri aşağıdaki satırlarda (hiç de Marksist olmayan yazarlar tarafından) oldukça tatmin edici bir biçimde özetlendi:

> "Mütareke sonrası dönemin ilk yıllarında, yenilmiş Almanya sanayinin toplumsal denetimini içeren kapsamlı bir programı benimseyip yürürlüğe koydu. Alman Cumhuriyeti'nin liderleri

'millileştirilmiş' sanayiyi savunurken hükümet de üç temel sanayi kolunda *Zwang-syndikaten* (zorunlu kartelleri) fiili olarak örgütledi. Elektrik sanayinde devlet 'kamulaştırma' programını farklı bir biçimde, süper güç sistemlerine kamu fonlarından büyük yatırımlar yapma ve kolaylıklar sağlama yoluyla yürürlüğe koydu. Yine de en hırslı projelerden biri olan (önde gelen tekelci kapitalistlerden -J.E.) Hugo Stinnes'in isim babası olduğu Rhine-Elbe Birliği projesi tamamlanamadı.

"Kömür Yasası, tüketicilerin ve madencilerin de temsil edildiği, fakat üretim, pazarlama ve fiyatlar konusundaki kararların pratikte kömür işi yapan kodamanlar tarafından alındığı Emperyal Kömür Konseyi aracılığıyla sanayinin ulusal çapta denetim altına alınmasını sağladı. (Yazarın dipnotu: Zorunlu kartelin başkanı ve kurucusu, Gelsen Kirchener Grubu'nun üyesi olan kömür spekülatörü Emil Kirdof'tu. Yürütme Komitesi'nin diğer üyeleri arasında Krupp, Harpenen, Mannesmann, Stinnes, Thyssen ve Gutehoffnungshutte şirketlerinin temsilcileri yer alıyordu.)

"Bu dönemdeki sınai dönüşümün en belirgin özelliği muazzam kombinasyon projelerinin geliştirilmesiydi. Bunların en kalburüstü örnekleri Hugo Stinnes ve Fritz Thyssen tarafından tasarlanan projelerdi.

"9 Kasım 1923'teki kartel kararnamesi, bu özel tekellerin kamusal düzenleme altına alınması doğrultusunda atılan bir adımdı... (Alman para birimi) Mark'ın 1924'te stabilize edilmesinden sonra rahatlayan Alman sanayisi, Almanya'nın onarım yükünün altından kalkmasını ve eksiksiz bir 'rasyonalizasyon' ve kartelleşme programını kabul edip yaşama geçirmesini sağladı. Alman işadamları bu birkaç yıl içinde büyük bankaların yardımı ve teşvikiyle, sonradan Alman ekonomisinin yönetiminde ve totaliter devletin evriminde yaşamsal bir rol oynayacak olan tröstleri kurdular.

"Nazilerin 1923'te iktidarı ele geçirmelerinin ardından, sınai hiyerarşinin yardımıyla sanayideki Herrenvolk (üstün ırk) ara-

sından birkaç yeni isim ortaya çıktı... Nazi rejimi bu merkezileştirilmiş sınai hiyerarşinin işleyişine dokunmadı. Naziler, totaliter devletin aldığı kararları yaşama geçirmek için Weimar Cumhuriyeti'nin Almanya'yı 1918'deki çöküşün ardından yeniden büyük bir sınai güç haline getirmek için kullandığı araçlardan yararlandılar

"Naziler Almanlara özgü titizlikle Alman ekonomisini her biri belirli sanayi kollarını temsil eden 'ekonomik gruplar'ın oluşturduğu bir zümreye (coterie) sahip olan sekiz ulusal gruba (Gruppen) böldüler. Ancak bu gruplar, çoğunlukla, eski gruplara verilen yeni yeni isimlerden başka bir şey değildi. Nazilerin yönetimi altında işler ne kadar değiştiyse bir o kadar da aynı kaldı. Nazi rejiminden önce belli başlı tröstleri ve kartelleri yöneten işadamlarının oluşturduğu dar klik, birkaç istisna dışında, yine bunların başında kaldı ve hükümetin genel direktiflerini yaşama geçirecek üretim ve para politikalarını belirlemeye devam etti.

"Almanya'nın çok büyük ölçekte birleştirilmiş sınai sisteminde yönetim koltuklarında oturanlara, nüfuzlarını yurtdışına da yayabilmeleri için, uluslararası kartellerin desteklenmesi yoluyla güçlü bir teşvikte bulunuldu. Böylece onlar ekonomik erklerini güçlendirip genişletmenin yanı sıra Nazi jeo-politikacılarının gözüne girme fırsatı da bulabileceklerdi. Demokratik ülkelere sızarak yatırım, üretim ve istihdam alanında kendi kartel kısıtlamalarını dayattılar. Söz konusu kısıtlamalar, bu amaçla tasarlanıp tasarlanmadıkları bir yana, demokratik ülkelerin Münih (anlaşmasındaki) gibi ağır diplomatik yaptırımlar ve hatta askerî (kısıtlama) konularında yumuşatılmasına yardımcı oldu." (*Cartels or Competition*, Stocking&Watkins, pp. 46-51, *Twentieth Century Fund*, New York)

Sosyal demokrasi, faşizm, savaş -Almanya'daki tekelci devlet kapitalizminin öyküsü budur. Oxford'taki bir grup "Sol Keynesçi"nin *Economics of Full Employment* (Tam İstihdam Ekonomisi) adlı kitaplarında "Bir Tam İstihdam Deneyimi" başlıklı bölümde Nazi

Almanyası'nı kendi politikalarının yaşama geçirilmesine örnek olarak gösterdiklerini görünce, insan elinden "bunlar ne yaptıklarını bilmiyorlar" demekten başka bir şey gelmiyor.

> "Almanya'daki istihdam", diye yazıyorlar, "bizim mevcut sistemimizin mülkiyet, meslek seçme hakkı, kâr dürtüsü ve kişisel inisiyatif başlıkları altında toplanan temel bileşenlerine dokunmuyor." (p. 182)

Bu "deneyim"i incelemeye değer tutuyorlar; çünkü:

> "Nazilerin politik ideolojilerini ve kullandıkları yöntemleri reddetmek, tam istihdamda ortaya çıkan bazı teknik sorunlara ışık tutmak için Alman deneyiminden yararlanmamızın önüne geçmemelidir. Devlet yatırımlarının, askerî kurumlar yerine sivil ihtiyaçları karşılayan projelere yapıldığını varsayalım." (p. 181)

Tekelci kapitalizmin bir barış güvercini olduğu varsayılsaydı, kuşkusuz onun göğsündeki tüylerin de yumuşacık olması gerekirdi! Hayır, tekelci kapitalistleri "kendi erklerini güçlendirip genişletme" yönünde harekete geçiren ekonomik dürtüler, (Amerikalı yazarların yukarıda belirttikleri gibi) *tüm bir* ekonomik-politik sistemin işleyişini ve devlet iktidarının karakterini belirlediği sürece, aynı anda hem tekelci kapitalist bir ekonomiye hem de sosyalist hedeflere sahip olamazsınız. Ekonomik temel tekelci kapitalizm olduğu sürece başka türlüsü mümkün değildi.

Keynes'in teorisi idealar âleminde tekelci kapitalizmi gerçekte olduğundan daha güzel renklere boyayarak allayıp pullayabilir. Ama pratikte Keynesçi doktrinler, kapitalist bir ekonomiyi tekelci kapitalistlerin amaçları -özellikle de savaş- doğrultusunda uyarlamaktan başka bir mantıksal sonuca varmadılar ve varmaları da mümkün değildir.

IV. BÖLÜM

KEYNES NEDEN HATALI?

> "Vülger ekonomi, gerçekte, kapitalist üretim koşullarında kapana kıstırılmış olan ve bu üretimin aracısı işlevi gören insanların düşüncelerini doktriner bir üslupla yorumlamaktan ve bu düşünceleri sistemleştirip savunmaktan başka bir şey yapmaz... Sıradan beyinler bu koşulları kabul ettiği sürece, vülger ekonomi halinden memnundur. Ne var ki, eğer şeylerin görünümü, biçimi ve doğası tamamen özdeş olsaydı, bilime hiç gerek kalmazdı." (Marx, *Capital* Vol. III, p. 951)

Marx, başka bir yerde de, vülger ekonominin, "burjuvazinin günlük uygulamalarındaki en göze batan fenomenlere makul açıklamalar" getirmeye çalıştığını söylüyor. (*Capital* Vol. I, p.53)

Keynesçi iktisat bunalım ve çöküş halindeki tekelci kapitalizmin "vülger ekonomisi" olarak tanımlanabilir. Keynes mali ve ekonomik denetimler, kitlesel işsizlik, savaş ekonomisi (savaş araç-gereçlerinin üretimi) gibi tekelci kapitalizmin genel bunalım döneminde yüz yüze geldiği tüm sorunlarla boğuşan iş dünyasının yöneticileri ile devlet görevlilerinin düşüncelerini "sistematize etmeye ve savunmaya" çalıştı.

(Keynes) Kitlesel işsizlik ve devletin ekonomiye müdahalesi gibi "en göze batan fenomenlere" daha makul açıklamalar getirmeye çalıştı. Ne var ki, onun analizleri kendisinden önceki burjuva iktisat-

çıların analizlerinden daha bilimsel değildi; en az onlar kadar yüzeysel kaldı; yüzeydeki görünümlerin altında yatan ekonomik süreçleri ve ilişkileri gün ışığına çıkarmayı başaramadı.

Keynes ve Sömürü

> "Keynes'in özünde kapitalizmin savunucusu olduğunu vurgulamak yerinde olur", diye yazıyor önde gelen Keynesçilerden biri: "Başka türlü bir yorum, ancak onun savunduğu kişilerin ahmaklığıyla açıklanabilir... Ve en önemlisi de Keynes kapitalizmin temellerini –tercih özgürlüğünü, kâr dürtüsünün sağladığı ekonomik gücü, kaynakların fiyat teşviki doğrultusunda paylaştırılmasını– ortadan kaldırmıyordu." (S.E. Haris, *New Economics*, pp. 5-6)

Keynes'in kendisi de şunları söylüyordu:

> "Eğer belli bir kesimin çıkarlarını savunmam gerekirse, kendiminkini savunurum. Sınıf mücadelesine gelince, benim yöresel ve kişisel yurtseverliğim (patriatism), –bazı hoşnutsuz ve kıskanç kimseleri saymazsak– tıpkı herkes gibi beni kendi çevreme bağlıyor. Bana adalet ve sağduyu gibi görünen şeylerden etkilenebilirim; fakat sınıf savaşımı beni eğitimli burjuvazinin safında bulacaktır." (*Essays in Persuasion*, 1931)

Keynes kapitalizme inanıyordu ve kapitalist sömürü konusunda ("yerleşik klasik teori" diye tanımladığı) geleneksel burjuva savunmaya başvurdu. O, kâr için üretimi savunma ve sömürüyü gizleme konusunda burjuva teoriden farklı düşünmüyordu. Burjuva teoriden ayrıldığı nokta, kapitalist sömürünün sürmesini sağlayacak en elverişli koşulları oluşturmak için hangi araçlara başvurulacağıydı.

> "Bizim yerleşik klasik teoriye yönelik eleştirimiz", diye yazar, "onun analizindeki mantık hatalarını bulmaya çalışmaktan çok, üstü kapalı varsayımlarının hemen hiç doğru çıkmadığına işaret ederek onun bugünkü (gerçek) dünyanın ekonomik sorunlarını çözemeyeceğini ortaya koymaktan ibarettir. Ama eğer merkezî denetimlerle toplam üretim hacmini arttırıp tam istihdamı sağ-

lamayı başarabilirsek, klasik teori o andan itibaren yeniden kendi değerini kanıtlayacaktır. Eğer üretim hacminin verili olduğunu, yani klasik düşünce şemasının dışında kalan güçlerle belirlendiğini varsayarsak, neyin üretileceğini, bu şeyi üretmek için üretim faktörlerinin ne oranda bir araya getirileceğini ve elde edilen nihai ürünün değerinin bunlar arasında nasıl bölüştürüleceğini özel kişisel çıkarların belirleyeceği biçimindeki klasik analize yöneltecek bir itiraz kalmaz." (*General Theory,* pp. 378-379)

Keynes daha sonra, "bir bütün olarak alındığında mevcut ekonomik biçimlerin yıkılmasını önlemenin tek pratik yolu" olarak söz ettiği kendi önerilerini savunmaya koyulur. (p. 380)

Keynes'in "mevcut ekonomik biçimler"i elbette kapitalist üretim ilişkileridir ve dolayısıyla *kâr amacıyla yapılan kapitalist üretimin Keynesçi sistemin temel özelliklerinden biri olduğu* konusunda kuşkuya yer yoktur.

Kâr Sistemi'nin Yapısından Kaynaklanan Kriz

Keynes, aslında, kâr için üretimle ekonomik kriz arasında zorunlu bir bağlantı olmadığını savunur. Marksist bakış açısına göre ise, aksine, ekonomik kriz kâr sistemine kopmamacasına bağlıdır.

Krizin başlıca nedeni, halk yığınlarının kişisel gelirlerinin her ekonomik canlanma döneminde görülen üretim kapasitesindeki artışa oranla sürekli olarak düşmesidir. *Üretim kapasitesi ile alımgücü arasındaki bu çelişki kapitalist üretim tarzının (Keynes'in "mevcut ekonomik biçimler"inin) yapısından ileri gelmektedir. Bu, her kapitalisti üretim maliyetini düşürmek için ücretleri düşürmeye ve rakipleri karşısında rekabet gücünü arttırmak için kârlardan rezerv biriktirmeye iten kâr için üretimin yapısından ileri gelmektedir.*

Ekonomik canlanma aşamasında bu çelişki gizlenir; ta ki kapasiteyi yükseltmek için atılan ilk adımlarla artan tüketim eşyası arzının fabrikalardan taştığı sonraki aşama arasındaki zaman dilimi içinde yeniden kendini gösterinceye kadar.

Ekonomik canlanma aşamasında sanayi kapitalisti kredilerin yardımıyla üretim ölçeğini sürekli olarak genişletir; daha fazla ciro elde eder ve malların satışından kendisine dönen miktardan daha fazla sermayeyi kullanıma sokmasına olanak sağlayan kredilerden yararlanarak bu cirosunu mümkün olan en kısa sürede daha da arttırmaya çalışır.

İşlerin yolunda gitmesi ve bunun getirdiği kâr elde etme umudu kapitalisti daha fazla sermaye kullanmaya heveslendirir ve satışlardan elde ettiği kârlara ilaveten sermayesini mümkün olduğunca büyütüp yeniden değerlendirmek için bulabildiği her yerden borç almaya iter.

Ekonomik durgunluk döneminde her şey tersine döner. Mallarının satışından elde edilen para kendisine dönecek kadar şanslı olan hiç kimse bu parayı riske atamaz; bankalar krediyi keser; dönen sermaye miktarında ve elbette onunla birlikte ücretlerde ve kâr paylarında ani ve büyük bir düşüş görülür.

Kapitalizm, en hızlı ve en geniş yayılma dönemi olan 19. yüzyılda bile düz bir yol izleyerek değil, sonunda daima krize ve depresyona dönüşen bir dizi ekonomik canlanma ile gelişti. Kapitalizmin gelişip dünyanın her köşesine yayılmasıyla ve rekabetçi sanayi kapitalizmi aşamasından çıkıp tekelci aşamaya girmesiyle birlikte tüm bir sistem içindeki çelişkiler daha da keskinleşti. Pazarlar, yatırım alanları ve nüfuz bölgeleri uğruna yürütülen mücadele büyük kapitalist güçler arasında -bunlardan birinin yıkılıp ilk sosyalist devletin kurulduğu bir süreç içinde- silahlı çatışmalara yol açtı.

Bu andan itibaren kapitalist dünyanın politik ve ekonomik yaşamı altüst oldu. Kapitalizm artık dünyadaki tek sistem değildi. Sömürgelerde büyük bağımsızlık hareketleri gelişti. Kapitalist ülkelerde işçilerin isyanı bugüne kadar görülmemiş boyutlara ulaştı. Kapitalist dünyanın yapısı tamamen değişti. Her yerde atıl kapasite var. Her yerde, ekonomik canlanma dönemlerinde azalmayan ama durgunluk dönemlerinde korkunç bir hal alan kronik kitlesel işsizlik var. Keynes'in yaşadığı ve çalışmalarını kaleme aldığı dönemde kapitalist sistemin genel bunalımı bu durumdaydı.

Keynes'in büyük "keşfi", gerçekte, eğer kapitalizm *boom* (ekonomik canlanma) evresinde kalmaya teşvik edilebilirse kapitalizmin genel bunalımının daha katlanılır olacağının ve bu boom aşamasında tüketimin sanayinin toplam üretimini ememeyeceği gerçeğinin yatırım harcamalarıyla telafi edileceğinin gözlemlenmesinden ibarettir.

O, aslında, eğer yatırım harcamaları devam ederse istihdamın ve kârların yüksek seviyede tutulabileceğini savunur. Eğer *boom* dönemleri sona ermeseydi *slump*'ların (ekonomik bunalım) olmayacağını kim yadsıyabilir? Fakat, ne yazık ki, kapitalist üretim ilişkileri içinde yatırım harcamaları sırf yatırım olsun ya da insanların ihtiyacını karşılayacak mallar üretilsin diye değil, kâr elde etmek için yapılır. Kârın gerçekleştirilmesi ise *nihayetinde* daha fazla tüketim malı üretilmesini ve bunların tüketiciye satılmasını gerektirir.

Kapitalistin üretimde harcadığı parayı ve buna ilaveten üretilen artı-değeri geri alması için, onun metalarında somutlaşan değerlerin *gerçekleştirilmesi*, yani onun (bu metaları satabileceği) bir Pazar bulması gerekir. Yatırım patlaması olduğunda bir kapitalist bir başka kapitalistten mal satın alacak ve her şey yolunda gidecektir. Peki ama bunun sonu nereye varır? Canlanma sürdükçe daha fazla fabrika ve üretim aracı kurulacak, büyük hammadde stokları birikecek, üretici güçler büyük ölçüde gelişip yayılacaktır.

Mesele bu yayılmanın ne kadar sürebileceğidir. Bu soruya, makinelerde ve hammaddelerde somutlaşan değerler gerçekleştirilene kadar diye yanıt verilebilir ve bu da hammaddeleri alan ve makineleri kullanan kişinin ürününü satma yeteneğine bağlıdır. Ara pazardan, son pazardan ve nihai müşteriden oluşan bir zincir vardır. Ne var ki tüketicilerin ana kitlesini oluşturanlar, (kapitalistler büyük kârlar elde edebilsin diye sömürülen ve çok az ücret ödenen) halk yığınlarıdır.

Bu nihai müşterilere arzda bulunmayı sağlayan araçları geliştiren sürecin kendisi, diğer taraftan onların üretilen ürünlerdeki payını sınırlar. Yükselen üretim dalgası üretimin ön aşamaları boyunca ilerlediği sürece ekonomik canlanma devam eder. Fakat canlanma,

nihayetinde tüketilmek üzere üretilen mallarda aşırı bir yığılmanın habercisidir. Nitekim, "aşırı-üretim" yığınların kısıtlı alım-gücüne toslar. Bundan dolayı yatırımlardaki canlanma ekonomik bunalımın tohumlarını da bünyesinde taşır. Keynes'in reçetesi aslında hastalığın kaynağıdır. Bu reçete uygulansa bile, baş gösteren bir hastalığı daha akut bir hale sokmaktan başka bir işe yaramaz.

Kapitalizm kâr için üretime dayalı bir sistemdir. Üretim yalnızca artı-değeri (yani, işçinin kendisine ücret olarak ödenen miktarın çok daha üzerinde ürettiği değerleri) çoğaltmak amacıyla arttırılır. Keynes "efektif talep"in olduğu mallarla tam istihdam durumunda üretilecek mallar arasındaki boşluğa işaret eder. "Efektif Talep"i arttırın, tam istihdamı sağlarsınız der. Ne var ki "Efektif Talep" nihayetinde daima ve esas olarak işçi yığınlarının alım-gücüne bağlıdır. Oysa, kapitalistlerin kârını yüksek tutmak için işçilerin alım-gücü düşük tutulmak zorundadır.

Keynesçiler, kapitalistlerin üretim aracı talebi de "Efektif Talep"tir diyebilirler. Evet öyledir; ancak, kapitalistin üretim aracı satın almasının tek nedeni -aradaki pazar zinciri ne kadar uzun olursa olsun- *nihayetinde* tüketici pazarına, dolayısıyla da büyük ölçüde işçilerin ücretlerine bağlı olan bir pazara mal arzında bulunmaktır.

Aradaki boşluk devlet tarafından kamu harcamalarıyla doldurulsa bile, bir süre sonra yeniden ortaya çıkacaktır. Çünkü üretim hâlâ kâr için üretimdir. Üstelik, devletin satın aldığı şeylerin maliyeti de nihayetinde (bütçe açığını kapatmak amacıyla yapılan vergilendirme veya fiyat zammı yoluyla) halk yığınlarından sızdırılan paralarla ödenir. Devlet bir eliyle verdiğini diğer eliyle geri alır.

Kârın itici güç olduğu bir sistemde daima "kâr boşluğu" (profit gap) olmak zorundadır. Krizin kökeninde yatan neden bu "boşluk"tur. Keynesçiler ne kadar uğraşırlarsa uğraşsınlar, kârı üretimin düzenleyicisi ve itici gücü olarak tutamaz ve "efektif talep"i sınırlayan "boşluğu" ortadan kaldıramazlar.

Marksist teori ise aksine, krizlerin ne kapitalistlerin kendi sistemlerinin nasıl işlediğini doğru anlayamamalarına ne de zaman içinde

kapitalist devletin müdahalesiyle âhenge kavuşturulabilecek yüzeysel uyumsuzluklara bağlı olmadığını; krizlerin kapitalist sistemin kendi yapısından kaynaklandığını gösterir.

Keynes ve Sermaye Çevrimi

Keynesçilerin, ekonomi bilimine kendilerinin kazandırdığı ileri entelektüel araçlardan dem vurup aynı zamanda Marx'ın kullandığı yöntemlerin hatalı ve modası geçmiş olduğundan söz ettiklerini duyunca, insan gülümsemeden edemiyor. *Kapital*'in II. cildinde toplumsal sermayenin çevrimini tamamen bilimsel bir tarzda, ulusal gelirin farklı bileşenleri arasındaki ilişkiyle birlikte ele alıp derinlemesine analiz eden Marx değil miydi? Dahası, Keynesçilerin iktisadi teknikte büyük ilerlemeler sağladıklarını iddia ederken kastettikleri şey bu analiz türü. Yani toplumun ekonomik süreçlerinin bir bütün olarak ele alınması değil miydi?

Doğrusunu isterseniz, Keynesçi analizin yüzeyselliği Marksist analizin derinliği ve kavrayış gücüyle tam bir tezat oluşturuyor. Bu iki analiz türü arasındaki temel fark, esas olarak, Keynesçilerin sermayenin niteliğini anlayamamalarından ileri geliyor.

Keynesçi analiz toplam gelirler, toplam tüketim harcamaları, toplam tasarruflar ve toplam yatırım harcamaları kavramlarını kullanıyor ve bu dört toplam arasındaki ilişkiyi göstermeye çalışıyor. Marx ise sermaye çevrimini analizine temel alıyor. Keynesçiler bunu başaramıyorlar, çünkü sermayenin ne olduğu konusunda bilimsel bir kavrayıştan yoksunlar. Onlar, "vülger ekonomi"nin sermayeyi bir gelir sağlayan servetlerin toplamı olarak gören yüzeysel yaklaşımını benimsiyorlar. Yüzeyin altına inip sermayenin özünün artı-değer elde etme aracı olduğunu gösteren süreci gün ışığına çıkartamıyorlar. (Sermayenin Marksist tanımı *Political Economy; a Marxist Textbook* V. Bölüm'de etraflıca açıklanmaktadır.)

Marx kapitalist mülkiyetin ve kapitalist sömürü araçlarının somutlaştığı değerler toplamı olan sermayenin çevriminin sürekli olarak canlı tutulmak zorunda olduğunu, para biçiminden üretimde

kullanılan metalar (hammaddeler, makineler vs.) biçimine dönmek zorunda olduğunu; üretim sürecinin sonunda artı-değerin somutlaştığı yeni metalar halini aldığını ve bu yeni metaların da tekrar para biçimine dönüşmek zorunda olduğunu ayrıntılı olarak analiz etti. Marx ayrıca (*Kapital*'in 2. cildinde) üretim araçlarının üretiminde kullanılan sermaye ile tüketim araçlarının üretiminde kullanılan sermayenin hangi koşullar altında birbirlerinin ürünlerine pazar sağladıklarını da analiz eder.

Eğer kapitalizmin incelenmesi bu Marksist yolla ele alınırsa ücretlere ödenen toplamın sermayenin üretim sürecindeki çevrim ölçeğine bağlı olduğu kolaylıkla görülür. Eğer daha fazla sermaye kullanılır ve daha fazla para, para biçiminden üretim için gerekli metalar biçimine dönüştürülürse, haliyle ücret olarak ödenen miktar daha fazla olacaktır.

Diğer gelir biçimleri, üretim sürecinde yaratılan artı-değerden ödenecektir. Bununla birlikte, kapitalist toplumda tüm gelir biçimleri sermaye çevriminden elde edilir. Ekonomik faaliyetin düzeyi ve farklı sınıflara ödenen gelirler sermayenin çevrim ölçeğine bağlıdır.

Kriz, aslında, sermaye çevrimindeki kırılmadan başka bir şey değildir.

Sermaye çevrimi, diğer tüm şeylerin kendisinden türediği temeldir. Sermaye çevrimini yöneten yasalar ekonomi biliminin temel yasalarıdır. Marx'ın ömrünü adadığı başyapıtına *Kapital* adını vermesi kesinlikle tesadüf değildir. Ne var ki Keynes'in analizinde bunu –onun ortaya attığı soruların gerçek cevap anahtarını– göremiyoruz.

Kapitalist Üretim Tarzındaki Çelişkinin Yol Açtığı Krizler

Krizler üretimin toplumsal karakteri ile kapitalist mülk edinme arasındaki çelişkinin ürünüdür. Üretim toplumsaldır; yani kapitalist bir toplumun tüm üyeleri ekonomik yönden birbirine bağımlıdır.

İster –yiyecek ve giyecek gibi– tüketim malları olsun, ister –makine ve araç-gereçler gibi– sermaye malları, kapitalist toplumun

tamamlanmış malları pek çok sanayi kolunun çalışmasının ürünüdür. Alınıp satılan en sıradan mallar, pek çok farklı elin ve pek çok farklı bölgenin ürünlerini kendisinde somutlaştırır. Tüm bunlar, ekonomik yönden birbiriyle bağlantılıdır.

Ne var ki üretim toplumsal ihtiyaçları karşılayacak şekilde planlanmamaktadır. Üretimin itici gücü -kapitalistlerin eline geçecek- kâr, düzenleyicisi ise pazarın "anarşisi"dir. Kapitalist, üretim araçlarının ve bu üretim araçlarıyla üretilen ürünlerin sahibidir; bu ürünlere el koyar ve onları belli bir kârla satmaya, ürünlerde somutlaşan artı-değeri paraya çevirmeye çalışır.

Bununla birlikte, kapitalist mülk edinme eş zamanlı olarak çelişik eğilimlerin doğmasına yol açar; (kârları arttırmak için yapılan) ücret kesintileri ücretli-emekçi yığınların alım-gücünü ve üretici güçlerin gelişimini (yine daha fazla kâr elde etme amacıyla) sınırlar.

Böylece, toplumsal üretimle kapitalist mülk edinme arasındaki çelişki krize yol açar. Kriz, kapitalist üretim tarzına kopmamacasına bağlıdır.

Dolayısıyla ekonomik canlanmayı ekonomik bunalıma dönüştüren neden, kolayca ortadan kaldırılabilecek bir arz-talep dengesizliği değil, ekonomik canlanmanın başladığı andan itibaren onun bünyesinde var olan ve ekonomik canlanmayı eninde sonunda karşıtına -bunalıma- dönüştüren bu çelişkidir.

Aynı şekilde, genel bunalım da kapitalist politikanın hatalarına bağlı değil, fakat kapitalizmin kendisinden ayrılamaz ekonomik güçlerin ürünüdür. Yatırımların büyümesi üretim kapasitesinin artması demektir. Buna eşlik eden ücretlerdeki nispi kısıtlama ise artan kapasitenin ürettiği malları satın alacak alım-gücünün sınırlanmasından başka bir şey değildir. Üstelik, bugünkü genel bunalım döneminde kapitalizmi altüst eden savaşlar ve devrimler de nihayetinde kapitalizmin doğurduğu çelişkilerin yol açtığı çatışmaların ürünüdür.

Kriz kendisini her zaman aynı ölçüde hissettirmez. Yine fabrikaların inşa edildiği, yeni makinelerin üretime sokulduğu, yarı-mamul

malların işlenip tamamlanmış ürünlere dönüştürüldüğü dönemlerde şiddeti azalır.

Her bunalımdan sonra, ayakta kalan kapitalistler, doymuş durumdaki pazarlarda daha kârlı koşullara dönülmekte olduğunun işaretini alır almaz hemen hemen aynı gözüpeklikle yeniden işe koyulacaklardır. Ne var ki zamanı gelince pazarlar yeniden doyacak ve sırasıyla her kapitalist, artan üretimi için pazar bulunmadığını görecektir.

Peki bu durumda eskisi kadar yatırım yapmak kârlı olabilir mi? Üç ya da dörtyıl önce kapitalistler için "ellerinde ne varsa" -hatta bir miktar fazlasını- yatırıma koymak kârlı iken, şimdi "kâr dürtüsü" "Dur!" diyecektir. Onları itip harekete geçiren de frenleyen de aynı kâr dürtüsüdür.

Çelişki en başından itibaren kâr için üretimde içkindir; ama önceleri yüzeyin altındadır. Bir zaman sonra yüzeye çıkmak zorundadır. Ardından ekonomik canlanma ekonomik bunalıma dönüşür; bunalımın atlatılması aynı çelişkileri daha akut bir halde yeniden üretir. Bir kapitalist ancak bir başka kapitalistin batması pahasına ayakta kalabilir. Ancak, Keynes tüm bunların kâr sisteminin kendisine dokunulmadan, tüketme eğilimi ile yatırım teşvikini uyumlu hale getirme amacıyla "hükümetin işlevinin arttırılması" sayesinde ortadan kaldırılabileceğini söylüyor. (p. 380)

Keynes'in Marksist savlara verecek yanıtı var mı?

Nazik Keynes'in verdiği yanıt sav değil hakarettir. Kapital ona göre "modası geçmiş bir ekonomi kitapçığıdır... Bilimsel bakımdan hatalı olduğu gibi modern dünyada ilgi çekme veya uygulanma olanağı yoktur." (*Essays in Persuasion*, p. 300)

Aslında Keynes basit ama temel gerçeği, çelişkilerin kâr için üretimde içkin olduğunu gözden kaçırıyor. Çünkü o, tıpkı bütün burjuva iktisatçılar gibi yüzeydeki görünümlerle yetinip asla kapitalist ile işçi arasındaki ilişkiyi, yani kapitalistin ücretli emek istihdam ederek artı-değer elde etmesini sağlayan sömürü ilişkisini tüm çıplaklığıyla gözler önüne serecek kadar derine inmedi.

Keynes Kapitalizm İçindeki Antagonizmaları Gözden Kaçırıyor

Keynes'e göre sorun sınıf ilişkileri değil dengedir. O, gelirler ve harcamaların kaçınılmaz olarak birbirini dengeleyeceğini, ama bunu yaparken ekonomik faaliyetin azalmasına neden olabileceğini düşünür. Çünkü ona göre, tüketim malları için yapılan harcamaların düşmesi (Keynes bunu düşük "tüketme eğilimi"nin bir sonucu olarak görür), yatırım mallarına yapılan yüksek harcamayla (Keynes'in deyişiyle bu, "yatırım teşviki"nin bir sonucudur) telafi edilemez.

Bu yüzeysel denge ne yatırım harcamalarının ekonomik anlamı ne de farklı gelir biçimleri açısından bir farklılık meydana getirir.

Keynes'e göre gelirler ücret olabilir, maaş olabilir, yatırım faizi olabilir; müteşebbisin (yani kapitalist işletmecinin) kârı olabilir: Bunlar terazinin bir kefesinde toplanacak rakamlardır. Aralarındaki -onun görebildiği- tek fark yüksek gelir sahiplerinin düşük gelir sahiplerine oranla daha fazla tasarruf yapma eğiliminde olmasıdır. Ücretlerin ve kârların antagonistik karakteri hiç değinilmeden geçilir. Oysa Keynes'in "mevcut ekonomik biçimler" dediği şeyin, yani kapitalist sistemin özü budur.

Keynesçiler kapitalistin kâr karşısındaki tutumunun tamamen *pasif* olduğunu düşünür. Kapitalist şu şu koşulları dikkate alarak şu kadar kâr elde edeceğini hesaplar. Eğer yaptığı tüm hesaplamalar falanca işin kâr getirmeyeceğini gösterirse o işe girişmeyecektir. Kapitalist, kendisine hangi yolu izlemesi gerektiğini söyleyen kadrandaki sayıları sabırla takip eden pasif bir unsurdur.

> "Keynesçi ekonomik sistem esas olarak sistemi denetim altında tutan kadranların nereye konduğuna göre sonuçlar çıkaran bir makinedir... Bankacılık sistemi, hükümet, tüketicilerin psikolojisi, yatırımcıların tutumu, teknoloji uzmanlarının başarıları vs. kadranların nasıl yerleştirileceğini belirleyen etmenlerdir. Kadranlar sürekli olarak kötümser düzeylere konuyorsa bundan ötürü makineyi suçlamak doğru mudur? Makine gerçek dünyanın sisteminin davranışını gösteren doğru bir modelse, bu durumda makineyi eleştirmemiz haksızlıktır. Zira öteki faktörler kadranları

hiç olmadık düzeylere koymaktadır." (L.R. Klein, *The Keynesian Revolution*, p. 153)

Amerikalı önde gelen bir Keynesçi böyle yazıyor. *London School of Economics*'teki (Londra İktisat Okulu) bazı ateşli taraftarlar ise çok daha ileri giderek Keynesçi sistemi kanıtlayan bir makinenin hidrolik modelini yaptılar.

Tüm bunlar akıl almaz saçmalıklar değil de nedir? Kapitalistler hiç de arkalarına yaslanıp kadranları izlemezler. Tüm marifetlerini ve güçlerini kullanarak kâr elde etmenin bir yolunu bulmaya çalışırlar.

İşçi ücretlerini en düşük seviyede tutmak için birlikte mücadele ederler. Tek tek her bir kapitalist topluluk ise diğerlerinin zararına kendi kârını arttırmaya çalışır. Ve her topluluğun içinde de tek tek her kapitalist kodaman rakiplerinin zararına kendi servetini ve gücünü artırmak için canla başla mücadele eder.

Gerçeklik budur. Kapitalizmin tüm hareketinin altında yatan etken, kâr uğruna verilen bu mücadeledir.

Ücretler ve kârlar, Keynesçilerin bizi ikna etmeye çalıştıkları gibi gelirin çeşitli biçimlerinden ikisi değildir. Bunlar gelirin *antagonistik* biçimleridir.

Üretim, insanların enerjilerinin maddi mallar meydana getirmek için tüketilmesidir. Bu mallar insan emeğiyle üretilir. Genel olarak söyleyecek olursak, bunların değişim değeri ne kadar emeğin gücünü temsil ettiklerine bağlıdır. Kapitalist işçileri enerjilerini kendisi için bu değerleri yaratmakta kullansınlar diye istihdam eder. İşçinin yarattığı değer aldığı ücretten ne kadar fazlaysa kapitalistin kârı da o kadar yüksek olur.

İşte bu nedenle kârlar ücretlere karşıttır. Ücretlerdeki bir artış, kapitalistin kârını elde ettiği artı-değeri, yani işçilerin ücret olarak ellerine geçen dışında fazladan ürettikleri değeri düşürür.

Ücretler ile kârlar arasındaki bu antagonizma, işçilerin emeğinin ürününün ücretler ile artı-değer arasında nasıl bölüşüleceği üzerine

verilen mücadele kapitalist üretim ilişkilerinin özü, kapitalist toplum içindeki sınıf savaşımının temelidir. Kapitalist üretim tarzının olduğu her yerde o da vardır.

Kapitalistler Arasındaki Antagonizma Birikimi Teşvik Eder

Kapitalistlerin daha fazla kâr elde etmek için başvurdukları en yaygın etkinlik, işçilerin payını azaltmak için verdikleri mücadeledir. Ama onlar aynı zamanda, diğer kapitalistlerin zarar etmesi pahasına da kârlarını artırmaya çalışırlar. Sermaye sermayeye düşmandır.

Dürüst kapitalist rekabette daha iyi tekniğe sahip olan kapitalist kendi sanayi kolunda donanımı daha zayıf olan rakiplerine oranla üretilen artı-değerden daha büyük bir pay alabilecektir[1]. Ama konumu asla güvencede olmayacaktır; zira kendilerini geliştiren ve yeni hilelere başvuran kapitalistler daima onlara meydan okuyacaklardır ve her krizde çok sayıda küçük üretici iflasa sürüklenecektir.

En büyük kapitalistler bu mücadelede en güçlü olan, teknik gelişmelerin sağladığı avantajlardan en fazla yararlanan ve zor zamanları atlatmayı en iyi beceren kapitalistlerdir. Büyük sermayeler yuvarlanan bir kartopu gibi hızla büyür (sermaye birikimi) ve ayrı ayrı sermayeler tek bir elin denetimi altında toplanır (sermayenin merkezileşmesi). Giderek daha fazla sermayenin tek bir elin denetimi altında toplanması kapitalist gelişimin mutlak bir yasası haline gelir. (Ayrıca bakınız *Political Economy; A Marxist Textbook*, p. 73)

---

1 Değer teorisine göre bunun nedeni, piyasa değerlerinin bireysel üretici tarafından, üretimde kullanılan emek zamanı tarafından değil toplumsal bakımdan gerekli ortalama emek zamanı tarafından belirlenmesidir. Fakat rekabet koşullarında her üretici aynı ürünü aynı fiyata satar ve dolayısıyla, ürün başına maliyeti daha düşük tutan verimliliği yüksek üretici rakiplerine oranla daha fazla kâr elde eder. Verimliliği farklı dört şirket arasında aşağıdaki gibi eşit olarak bölünmüş bir sanayi düşünelim:

A ve B grupları artı-değerden daha fazla ortalama payalırken C ve D grupları daha az alır. Diğer kapitalistler aleyhine artı-değerden daha fazla pay alma uğruna verilen bu mücadele aynı zamanda işçilere de zarar verir. Kapitalisti üretim kapasitesini geliştirmeye ve büyütmeye iten dürtü işte bu mücadeledir.

Meydana gelen sermaye yoğunlaşması belli bir aşamada tekelci birlikler için gerekli temeli oluşturur ve kâr uğruna savaşım yeni biçimler alır. Tekelci gruplaşmalar belli ürünlerin satışını denetimleri altına alarak fiyatları yüksek bir düzeyde tutar ve diğer kapitalistler zararına toplam artı-değerden ekstra bir pay alırlar. Ayrıca, işçilerin satın aldığı malların fiyatlarının yükseltilmesi işçilerin yaşam standartlarını aşağı çeker.

Sermaye yoğunlaşması ne kadar büyürse artı-değer biriktirme eğilimi de o kadar belirginleşir. En fazla miktarı elinde tutanlar en büyük kapitalistlerdir.

Tekelci kapitalizm döneminde üretken kapasite ile yığınların alım-gücü arasındaki çelişkinin giderek daha da keskinleşmesinin üç nedeni vardır: 1) Yukarıda açıkladığımız gibi birikim giderek büyür; 2) Yükselen fiyatlar ücretleri ve orta-sınıfın gelirlerini bastırır; 3) çalışmanın ortalama tekniği ve yoğunluğu (yani, kişi başına düşen üretim) yüksektir ve artma eğilimindedir. Öyle ki işçilerin kendi ürettikleri ürünlerden aldıkları pay düşme eğilimi gösterir. Pazarlar yetersizdir.

Bu durum dünya ölçeğinde egemenlik kurmak isteyen tekelci gruplaşmalar arasında kıyasıya bir mücadeleye yol açar. İki dünya savaşı da bunların çatışmalarının ürünüdür. (Ayrıca bakınız *Political Economy; a Marxist Textbook*, Chapter IX)

Tüm bunlar kadranları pasif bir biçimde izlemekten çok farklıdır. Keynesçi denklemler, aslında, ifade ettikleri büyük toplamlar arasındaki karşıtlıkları gizler. Oysa, daha ilk ilerici aşamalarından başlayıp günümüzdeki can çekişen -ölüm döşeğinde olan ama henüz son nefesini vermeyen- aşamasına kadar birbirini izleyen ekonomik canlanma ve bunalım dönemlerinden geçerek gelen kapitalist toplumun gerçek hareketinin nedeni, vülger ekonominin paten kaydığı yüzeydeki tabakanın altında gizlenmiş olan bu antagonizmalardır.

"Sol-Keynesçiler" ve Marx

Keynes Marx'ı küçümsedi ve ona hakaret etti; fakat sonradan Marx'a daha sempatiyle yaklaşan ve Marksistlerle Keynesçilerin birleşebileceği ortak bir zemin bulmaya çalışan yeni bir Keynesçi okul ortaya çıktı. Bu "sol-Keynesçiler" Marx'ın bazı görüşlerini aldılar, bunları Keynesçi terminolojiye tercüme ederek kendi görüşleriyle bunlar arasında benzerlikler ve paralellikler kurmaya çalıştılar. Ne var ki bunu yaparken "vülger ekonomi"nin yöntem ve kavramlarını kullanmaya devam ettiler ve bu yüzden Marx'ın yönteminin diyalektiğini gözden kaçırdılar. Dolayısıyla meselenin özünü, yani kapitalist üretim tarzının bağrındaki çelişkiyi ıskaladılar.

Nitekim Klein şöyle yazıyor: "İş çevrimi teorisi konusunda Marx belli bir düşünceye bağlanamayacak kadar eklektikti." (p. 132) Oysa Marx üzerine ne tür bir kılıf geçirilirse geçirilsin krizin özünde kapitalist üretim tarzının bağrındaki çelişkinin bir ifadesi olduğundan o kadar emindi ki, eserlerinde bunu tekrar tekrar dile getirmeye büyük önem gösterdi.

Kapitalizmin Çelişkilerinin Anlamı

İnsan bu "sol Keynesçiler"in Marx'ın bu kadar sözünü ettiği "çelişkiler"in bilimsel anlamını kavrayamayacak kadar "vülger ekonomi"nin kavramlarına alışmış oldukları sonucuna varmadan edemiyor.

Marx'ı meslektaşlarına oranla muhtemelen daha doğrudan, daha büyük bir sabırla ve daha büyük bir sempatiyle okumuş olan Bayan Joan Robinson'un yorumlarına baktığımızda bunu görebiliriz:

> "Onu (Marx'ı) okurken karşılaşılan asıl güçlük" diye yazıyor Bayan Robinson, "kullandığı kendine özgü dilden ve muğlak yöntemden kaynaklanıyor. Benim amacım ise Marx'ın *akademik iktisatçılar için anlaşılmaz olan bu dille* ne söylemeye çalıştığını açıklamaktır." (*An Essays on Marxian Economics*, pp. V-VI, -italikler bana ait- J.E.)

Pratikte bunun anlamı Marx'ı vülger ekonominin kullandığı kavramlarla açıklamaya çalışmaktır. Meseleye böyle yaklaşan Bayan Joan Robinson, Marx'ın son derece derinlikli ve ustaca yapılmış olan emek-değer teorisi analizinin "sihirli sözlerden ibaret olduğu"nu ve "gerçek yaşamda bir anlam ifade etmediğini" söylüyor. Böylece banyo suyuyla birlikte bebeği de fırlatıp attıktan[1] sonra Marx'ın kriz konusunda yeterli bir teori ortaya koymadığı sonucuna varıyor:

> "Eğer kapitalistler ellerindeki fazlayı kâr umudu olup olmamasına bakmaksızın sermaye mallarını yatırmaya her zaman istekli olsalardı, sermaye malları üretimi, tüketim ile maksimum potansiyel üretim arasındaki boşluğu kapatırdı. İki sanayi grubu arasındaki denge kendiliğinden sağlanır ve tüketim ne kadar düşerse düşsün kriz meydana gelmezdi... Nitekim, bu savı güçlendirmek için yatırımların kâr oranına, kâr oranının da nihayetinde tüketim gücüne bağlı olduğunu göstermek gerekir. Kısacası, efektif talep ilkesini temel alan bir kâr oranı teorisi ortaya koymak gerekir. Marx, bunu başaramıyor; zira bunun yerine kârın düşme eğilimi teorisini oluşturmakla meşgul oluyor..." (p. 59)

Bayan Robinson muhtemelen Marx'ın kapitalizmin çelişkilerinden söz ettiği pasajlara büyük önem atfetmediğinden, Marx'ın krizin nedenini kapitalist üretimin bağrındaki çelişkilerde gördüğünü fark edemiyor.

Marx, aslında, üretici güçler gelişirken alım gücünün aynı ölçüde artmadığını ve bu çelişkilerin fiyatların hızla düştüğü ve gerçekleştirilebilir kâr oranının çok azaldığı, hatta pek çok durumda zarara geçildiği bir çöküş -kriz- içinde çözüldüğünü söyledi.

Sermaye çevrimini durduran ve ekonomik canlanmayı bunalıma dönüştüren kâr oranındaki düşüş, fiyatların dibe vurmasından kaynaklanmaktadır. Kâr oranının düşme eğilimi yasası, ticari çevrimde Bayan Joan Robinson'un ona atfettiği gibi yaşamsal bir rol oynamaz. O, daha çok, uzun vadeli sermaye gelişim eğilimlerinin analizi açı-

1 Banyo suyuyla birlikte bebeği de fırlatıp atmak: İngilizcede istenmeyen şeylerle birlikte değerli bir şeyi de ıskartaya çıkarmak anlamında kullanılan bir deyim.

sından önem taşımaktadır. Öte yandan, değer teorisi ise krizin analizi, özellikle de değer karşısında ekonomik canlanma döneminde yükselip bunalım döneminde düşen fiyat hareketlerinin incelenmesi açısından önemlidir.

> "Tüm gerçek krizlerin hiç değişmeyen nihai nedeni", diyor Marx, "kapitalist üretimin sanki yalnızca tüm toplumun mutlak tüketim gücü onların sınırıymışçasına üretici güçleri geliştirme eğilimi karşısında yığınların yoksulluğu ve kısıtlı tüketimleridir."

Bayan Joan Robinson, Marx'ın yukarıdaki sözlerini biliyor elbette; ama onun ve başkalarının anlayamadıkları husus bunun yetersiz-tüketim teorisinin kaba bir versiyonu olmayıp bir çelişkiyi -tüketimin kısıtlanmasının üretimin genişlemesiyle karşı karşıya geldiğini- ortaya koyduğudur.

Kapital'in, kâr oranının düşme eğilimini ele alan bölümü, gerçekten de krizlere kapitalizmin bağrındaki çelişkilerin yol açtığını ortaya konmasıyla sona erer:

> "Kapitalist üretim koşullarında nüfusa oranla muazzam bir gelişim gösteren üretici güç ve... sermaye değerlerindeki artış... sermayenin değerini arttırdığı koşullarla çelişir." (III. Cilt, p. 313)

Demek ki kâr oranının düşme eğilimi krizi açıklamaz; ama kapitalizmin *uzun vadeli* gelişiminin neden kapitalizmin çelişkilerini *derinleştirdiğini* açıklamaya yardım eder. Krizin nedeni sermayenin kendi içinde işçi-kapitalist ilişkisinde, toplumsal üretim ile kapitalist mülk edinme arasında içkin halde bulunan çelişkidir.

Bu tema tüm Marksist klasiklerde tekrar tekrar vurgulanır. Marx ve Engels kapitalizmin istikrarlı bir şekilde yükselen ve genişleyen bir üretim seviyesi tutturma yeteneğinden yoksun olduğunu, gelişiminin doruğunda olduğu dönemde bile ancak bir dizi krizden geçerek ilerleyebileceğini ve bu gelişme döneminin kendi içinde kapitalizmin genel bunalım döneminin tohumlarını barındırdığını işte bu çelişki temelinde açıkladılar. Marx:

"Antagonistik etkenlerin çatışması periyodik olarak krizlerde kendini gösterir. Krizler mevcut çelişkiler, geçici ve zoraki çözümlerden, bir süreliğine bozulan dengeyi yeniden sağlayan şiddetli patlamalardan başka bir şey değildir." (Marx, *Capital* Vol. III, p. 292)

der ve ekler:

"Büyük üretici yığınların mülksüzleştirilmesi yoksullaştırılmasına dayanan sermayenin, değerinin korunması ve büyümesini engelleyen bariyerler, sermayenin (...) kullanmak zorunda olduğu (...) toplumun üretici güçlerinin koşulsuz gelişimi doğrultusunda yol alan üretim yöntemleriyle sürekli çatışma halindedir. (...) Toplumun üretici güçlerinin bu koşulsuz gelişimi mevcut sermayenin sınırlı büyümesiyle sürekli çatışma haline girer." (p. 293)

Para ve Kriz

Yukarıda aktardığımız pasajdan hemen önce Marx'ın ünlü açıklaması yer alır: "*Kapitalist üretimin önündeki gerçek bariyer sermayenin kendisidir.*" "Sermaye ve onun büyümesi", der Marx, "üretimin başlangıç ve bitiş noktası, nedeni ve amacı olarak görünür."

Başka bir yerde sermaye birikiminin "bağımlı değil bağımsız değişken" olduğunu söyler.

Marx sermayenin çevriminin ve büyümesinin kendine özgü yasaları bulunduğunu, krizin nedenini "sermayenin kendi büyümesi" yasası dışında aramanın yanlış olduğunu ve bunun da sürekli yinelenen kesintilere yol açan bir çelişkiyi içerdiğini vurguluyor. Sermaye "bariyerlere" çarpar. Ancak bir dizi çevrimsel krizden geçerek büyür. Ekonomik canlanma döneminde üretilen değerler bunalım döneminde *gerçekleştirilemez*. Bu değerler yok edilir. Sermaye yitirilir. Yatırımlar durma noktasına gelir.

"Paranın işlevi bir çelişki içerir... Bu çelişki ticari ve sınai krizlerin parasal krizler[1] olarak bilinen aşamalarında doruğa ula-

1 Marx buraya koyduğu dipnotta bağımsız bir parasal krizden değil genel bir krizin parasal yönünden söz ettiğini belirtiyor.

şır. Böyle bir kriz ancak uzayıp giden ödemeler zinciri ve bunları düzenleyen yapay bir sistem tam olarak geliştirildiğinde meydana gelir. Bu mekanizmada ne zaman genel ve yaygın bir karışıklık baş gösterse, nedeni ne olursa olsun, para birdenbire ve doğrudan doğruya ideal banka hesabı biçiminden nakit para biçimine dönüşür. Kaba metalar artık onun yerini alamaz. Metalar kullanım değerini yitirir. Metaların değeri paranın bağımsız biçimi karşısında yok olur. Krizin arifesinde burjuvazi baş döndürücü bolluğun doğurduğu kendi kendine yeterlilikle birlikte, paranın bir kuruntudan ibaret olduğunu ilan eder. Yalnızca metalar paradır. Ama şimdi her yerde şu çığlık duyulur: Paradan başka meta yoktur! Ceylanın canı nasıl taze su isterse, o da tek zenginlik kaynağı olan para için can atar. Bir kriz anında metalar ile onların değer-biçimi olan para arasındaki karşıtlık mutlak bir çelişkiye dönüşür... Ödemeler ister altınla yapılsın ister banknot olarak kredi biçiminde, para açlığı devam eder." (*Capital* Vol. I, p. 115)

Burada çelişkinin değer ile kullanım değeri arasındaki bir çelişki biçiminde ifade edildiğini ve kapitalizmin amacının vülger ekonomistlerin iddia ettikleri gibi ihtiyaçların karşılanması değil değerlerin üretilmesi ve kapitalist için artı-değer yaratılması olduğunun derinlemesine ortaya konduğunu görüyoruz. "Sermaye ve onun büyümesi üretimin nedeni ve amacı olarak görünür."

Marx'ın para ve onun metalarla ilişkisi üzerine söyledikleri yalnızca kendisini kriz anında dışa vuran çelişkinin niteliğini aydınlatmakla kalmaz, Keynes'in "likidite tercihi" teorisine de yanıt verir. Keynes "likidite tercihi" ile kapitalistlerin zenginliği para biçiminde elde tutma arzusunu kastetmektedir. Bunun faiz oranı ve yatırım harcamaları üzerinde önemli bir etkisi olduğunu söyler. Oysa aslında nakit para talebinde meydana gelen değişiklikler ticari çevrimin hareketine yol açmaz; tersine ticari çevrimin hareketi nakit para talebinde değişikliğe yol açar. Kapitalistin nakit para için can atması, ekonomik alanın dışından krize neden olan psikolojik bir olgu değildir. O, krizin dolaysız bir sonucudur. O kesinlikle krizi açıklayamaz; tersine ancak krizle açıklanabilir.

"Vülger ekonomistler"in hiçbiri "kâr arayışı"nın gerçekten neyi içerdiğini açıklayamıyor. Onlar kârı, toplumun ihtiyaçlarını oldukça etkili bir biçimde karşılamak için "müteşebbisler"i teşvik edecek elverişli bir havuç olarak görüyorlar.

Marx, kâr sisteminin gerçeklerinin ne kadar farklı olduğunu gösteriyor:

> "Kapitalist üretimi olduğundan farklı, yani ilk hedefi tüketim malları ya da kapitalistler için eğlence araçları meydana getirmek olan bir üretim gibi göstermek yararsızdır. Bu, onun en derinlerdeki özünü gözler önüne seren kapitalist üretimin özgün karakterini gözden kaçırmak demektir. Bu artı-değerin yaratılması üretim sürecinin dolaysız amacıdır... Mevcut artı-değer miktarı metalarda cisimleştirildiğinde artı-değer üretilmiş demektir. Fakat bu artı-değer üretimi kapitalist üretim sürecinin ilk eylemidir yalnızca... Sonra sürecin ikinci eylemi gelir. Tüm metalar yığını; yani, artı-değeri temsil eden bir bölümün yanı sıra sabit ve değişen sermayeyi yeniden üretecek bölümü de içeren toplam ürün satılmak zorundadır. Eğer bu 'satış' yapılmaz ya da yalnızca kısmen veya üretim fiyatlarının altında fiyatlarla gerçekleştirilirse, emekçi yine sömürülmüş olur, ama bu sömürü kapitalist açısından o ölçüde paraya çevrilememiştir. Kapitaliste hiç artı-değer kazandırmayabilir; ya da artı-değerin yalnızca bir kısmı paraya çevrilir. Hatta kapitalistin sermayesini kısmen veya tamamen kaybetmesi anlamına da gelebilir. Doğrudan sömürü koşulları ile artı-değerin paraya çevrilmesinin koşulları aynı değildir. Onlar yer ve zaman bakımından olduğu kadar mantıksal olarak da birbirinden ayrıdır. Birincileri yalnızca toplumun üretim gücü tarafından sınırlanır; ikinciler ise çeşitli türden üretim ilişkileri ve toplumun tüketim gücü tarafından. Bu son saydığımız güç (toplumun tüketim gücü) mutlak üretim gücü ya da mutlak tüketim gücü tarafından değil, nüfusun geniş yığınlarının tüketimini dar sınırlar içinde değişken bir minimuma indiren dağıtımın antagonistik koşullarına bağlı

tüketim gücü tarafından belirlenir. Tüketim gücü birikim yapma eğilimi -sermayeyi büyütme ve daha büyük bir ölçekte artı-değer elde etme özgürlüğü- ile daha da kısıtlanır. Bu, üretim yöntemlerinde meydana gelen aralıksız devrimlerin dayattığı bir kapitalist üretim yasasıdır. Sonuç mevcut sermayenin değerinin düşmesi, rekabete dayalı genel bir mücadele ve kendini korumak için kayıp riskini göze alarak üretim ölçeğinin genişletilmesidir. Dolayısıyla pazar sürekli olarak büyütülmek zorundadır... Bu iç çelişki kendisini uzaktaki üretim alanlarını genişleterek dengelemeye çalışır. Fakat üretim gücünün sınırına varınca, tüketim gücünün dayandığı dar temelle çatışma haline girer. Bu çelişik temel üzerinde aynı zamanda hem bir sermaye fazlalığı, hem de aşırı bir nüfus bulunması kesinlikle bir çelişki değildir. Çünkü bu ikisinin bir arada bulunması bir yandan üretilen artı-değer kütlesini arttırırken aynı zamanda artı-değerin üretildiği koşullarla paraya çevrildiği koşullar arasındaki çelişkiyi de yoğunlaştırır." (*Capital* Vol. III, pp. 285-287)

Alıntıyı uzun tutmamızın nedeni Marx'ın krize kapitalist üretim tarzının kendi içindeki çelişkinin yol açtığını nasıl özenle inceleyip eksiksiz olarak ortaya koyduğunu göstermektedir.

"Bu krizlerde", diyor Engels, "toplumsal üretim ile mülk edinme arasındaki çelişki birdenbire şiddetli bir biçimde kendisini dışa vurur. Meta dolaşımı o an için durur; dolaşım aracı olan para, dolaşımın önünde bir engel haline gelir; meta dolaşımını belirleyen tüm yasalar altüst olur." (*Anti-Duhring*, p. 304)

Yatırım Teşviki

Marksist değer teorisi, burjuva iktisatçıların umduğu gibi gerçek fiyatların nispi seviyelerini açıklamakla yetinmez. O, sermaye çevrimi süreçlerine anlam kazandırır. Ekonomik canlanma bunalıma dönüşüp üretilen değerler paraya çevrilemediği zaman meydana gelen fiyatlardaki ani ve büyük düşüşler gibi olayların "özünü" anlaşılır kılar. Değer yasası, fiyatları hesaplamakta kullanılan cansız

bir formül ortaya koymaz; aksine, krizin içerdiği bütün şiddetli süreçler yoluyla fiyatları değerlerle[1] aynı seviyeye gelmeye zorlayarak gücünü kanıtlar. Daha önce gördüğümüz gibi, ekonomik canlanma ekonomik bunalıma dönüştüğünde görülen kâr oranlarındaki düşüş -ki bu yatırım teşvikini öldürür- Marx'ın uzun vadeli kâr oranının düşme eğilimini açıklamak için analiz ettiği kâr oranlarındaki düşüşten çok farklıdır.

Birincisi, her şeyden önce, metalarda somutlaşan değerlerin gerçekleştirilememesinden, yani malların satılamaması olgusundan kaynaklanmaktadır. Marx'ın yukarıda aktardığımız pasajda açıkladığı gibi, fiyatlarda zaman zaman öyle düşüşler olur ki başlangıçtaki sermaye bile kurtarılamaz; kâr oranı eksi (-) bir değer alır.

Bu tür durumlarda metalar değersizleşir; çünkü "dar temel", yani kapitalistler telaşla sermaye biriktirirken yığınların alım-gücünün sınırlı kalması, sermayenin büyümesine engel olur.

Sermaye yatırımı için kârlı olan alanlar her yerde perdelenir. Yatırımı teşvik edecek hiçbir şey yoktur. Toplumsal sermaye çevrimine giren sermaye miktarı azalır. Tüm bunların nedeni metalardaki değerin gerçekleştirilememesi, yani paraya çevrilememesidir.

Marx, sermayenin kendi gelişiminin önüne koyduğu bariyerlerin niteliğini "Yasanın İç Çelişkilerinin Açıklığa Kavuşturulması" bölümünde açıkladı. O, bu bölümde krizin nedenini kapitalizmin çelişkilerine bağladığını yeterince açık bir biçimde ortaya koyar. Marx, ayrıca, her bunalım döneminde görülen kârlardaki düşüşten tamamen ayrı olarak, kâr oranında uzun vadeli bir düşme eğilimi olduğunu kanıtlar. Bu eğilimin fiyatlardaki geçici yükseliş ve düşüşlerle bir ilgisinin bulunmadığını göstermek için analizini yaparken metaların kendi değerleri karşılığında satıldığını varsayar.

Dolayısıyla, bu uzun vadeli eğilimin önemi, işleyişini incelediğimiz kapitalist üretim tarzındaki çelişkilerin neden ve nasıl yoğunlaştığını görmemizden ileri gelir: O, bize krizin nedenini göstermez, ama kapitalist gelişimin uzun vadede izleyeceği yolu ve

1 Daha doğru bir ifadeyle üretim fiyatları; aradaki farkın burada bir önemi yok.

gelişme döneminden başlayıp genel bunalım dönemine kadar gelen kapitalist toplumun genel hareket yasasını açıklığa kavuşturur. (Kâr oranının düşme eğilimi hakkında daha kapsamlı bir açıklama için bakınız: *Political Economy; a Marxist Textbook*, pp. 125-131)

Keynes Semptomları Nedenlerle Karıştırıyor

Kapitalist üretim tarzının bağrındaki çelişkiler, kapitalist sömürünün niteliği ve işçi ile kapitalist arasındaki antagonist ilişkiler bir kez anlaşıldıktan sonra Keynesçi teorinin kofluğu kolayca görülür.

Belirli bir ücret düzeyi ve belirli bir mali politika baz alındığında, ekonomik faaliyetin seviyesinin "tüketim eğilimi", "yatırım teşviki" ve "likidite tercihi" (serveti para biçiminde elde tutma arzusu) tarafından belirleneceği düşüncesi Keynesçi teorinin ana fikridir. Keynesçi bakış açısına göre zamanlaması iyi yapılmış hükümet müdahaleleri bu ekonomik güçleri denetim altına alabilir.

Marksist bakış açısına göre ise kriz, kâr için üretimin kendi içindeki çelişkilerden kaynaklanmaktadır. Kriz şiddetli bir biçimde kendisini gösterip pazarlar çökünce hiçbir şey yatırımı teşvik etmeyecek, sermaye para biçiminde elde tutulacak ve sermaye çevriminde (yığınlar için daha düşük gelirler ve daha düşük "tüketme eğilimi" anlamına gelmek üzere) ücret toplamının azalmasını da içeren bir yavaşlama ve seviye düşüşü görülecektir. Üretici güçler büyürken aynı anda yığınların alım gücünün kısıtlanmasını da içeren, toplumsal üretim ile kapitalist mülk edinme arasındaki çelişki sermaye çevriminin önüne periyodik olarak engeller koyar. Bu, bir kriz anında kendisini (düşük "tüketme eğilimi", düşük "yatırım teşviki" ve yüksek "likidite tercihi" gibi) semptomlar şeklinde dışa vurur. Keynes işte bu semptomları nedenlerle karıştırmaktadır.

Keynes Tekelci Kapitalizm Gerçeğini Gözden Kaçırıyor

Keynesçi teori kapitalist süreçleri ele almada sığ kaldığı gibi, kapitalizmin emperyalist aşamadaki özgün niteliklerini de açıklayamıyor.

Hiçbir öğrenci Keynes'in öğretilerinden Britanya'nın ve tüm dünyanın toplumsal sermayesinin günümüzde bir avuç tekelci kapitalistin denetimi altında olduğunu; bunların sayılarının İngiltere'de ve Fransa'da birkaç yüzü geçmediğini, daha az olan en güçlülerinin de Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunduklarını öğrenemez.

Toplumsal sermayenin çevriminin bu kodamanlar tarafından denetlenmesi çok farklı biçimler alır. En dolaysız olanları I.C.I. Univers vs. gibi tröstlerin işlemleridir. Bu tür örneklerde, kendi kuruluşlarının elde ettiği muazzam kâr fazlasının ne yapılacağına denetimi elinde tutan birkaç kodaman karar verir. (Keynes'in bu devlerin elde ettiği ticari kârı ücretler veya maaşlarla birlikte muğlak bir "gelir" başlığı altında toplaması gülünçtür. Bu muazzam sermayenin yönetimi ile kişisel gelirlerin kazanılması ve harcanması arasında en ufak bir benzerlik yoktur.) Bunlar bazı hissedarlara ödeme yapıp müdürlere vs. maaş verecek ... ve kalan büyük miktarı rezerv olarak ayıracaklardır. Bu rezervleri yeni geliştirme projelerinde ya da denizaşırı yatırımlarda mı kullanacaklarına, yoksa fikir olarak ellerinde mi tutacaklarına karar verecek olanlar da yine onlardır.

Üstelik, üretimle doğrudan ilgilenen büyük tröstler dev finans kurumlarıyla birleşmişlerdir.

Bu büyük sanayi ve finans kurumları, kendi mülklerinin çok ötesine uzandıkları toplumsal sermayenin denetiminde daha büyük pay elde etmek için aralarında kıyasıya mücadele ederler. Bankalar tüm bir ulusun mevduat biçimindeki "likit" finansal kaynaklarını toplar ve sermaye olarak kullanabilecek duruma sokar. "Mali Oligarşi"nin sıkı denetimi altındaki "emisyon kuruluşları" tekil şirketlerin kaynakları dışından finanse edilen sermayenin yeni hisse senetlerini ve uzantılarını kontrol eder.

Yalnızca tekelci kapitalistlerin kendi kaynaklarından değil, ayrıca daha küçük kapitalistlerden ve orta sınıflardan da elde edilen fonlar bu şekilde tekellerin kullanabileceği duruma sokulur. Sigorta şirketleri kapitalistlerle kurdukları sağlam ilişkilerin yanı sıra, kapitalizmin yarattığı korkunç güvensizlik ortamı yüzünden yoğun bir talep

olduğu için yoksullara ve orta sınıflara da küçük güvenlik poliçeleri (yaşam sigortası, cenaze fonu, eğitim fonları vs.) satarlar.

Böylece, bir avuç tekelci kapitalist sermaye olarak kullanabilsin diye ulusun tüm kaynakları dört bir yandan toplanıp bir araya getirilir. Ayrıca, Merkez Bankası ve tüm bir döviz alım-satım mekanizması gibi devletin finans organları da aynı "mali oligarşi"nin denetimi altındadır.

Geçici Ulusal İktisat Komitesi ABD'deki "kişisel ve ticari tasarruflar" üzerine aşağıdaki istatistikleri yayınladı:

1929'da yılda 4600 dolardan fazla geliri olan en tepedeki %10 "kişisel tasarruflar"ın %86'sının, yıllık geliri 3100 ile 4600 dolar arasında değişen bir sonraki %10 da ("kişisel tasarruflar"ın) %12'sinin nasıl kullanılacağını belirlemekteydi. Nüfusun geri kalanının elinde kalan miktar ise toplam "kişisel tasarruflar"ın yalnızca %2'siydi. 1936'da toplam "kişisel tasarruflar" 6 milyar dolar civarındaydı. Ne var ki, kişisel gelirlerden elde edilmelerine rağmen bu tasarrufların neredeyse tamamı bir avuç tekelci grubun denetimi altındaki devasa finans kurumlarının eline geçti.

"Tasarruflar"ın çok büyük bir bölümü, kârları yedek fonlar ve başka birikmiş fazlalar biçiminde tekrar iş hayatına yatıran dev şirketlere bağlanmaktadır. "İşletme tasarrufları" ulusun tasarruflarının 2/5'ine karşılık gelmekteydi. (Toplam şirketlerin % 0.2'sini oluşturan) Birkaç dev şirket 1937'de bu "işletme tasarrufları"nın %46'sını sağladı.

> "Bu tasarruflar", diye yazıyor Geçici Ulusal İktisat Komitesi, "büyük ölçüde 200 dev şirketin denetimi altındadır. Haliyle, bunların nasıl kullanılacağına söz konusu şirketlerin aktif yöneticileri olan az sayıda insan karar vermektedir. Bireysel tasarruflar tasarruf çudan yatırımcıya genelde kredi kuruluşları vb. aracılığıyla aktarılmaktadır. Bu da işletme prensibinin tasarrufçu tarafından feda edilmesi ve yönetici grupların elindeki fonun büyümesi demektir." (p. 92)

Keynes'in "tüketme eğilimi" hakkında söyleyecek çok sözü var. Ne var ki, kapitalistin aklından hiç çıkmayan "biriktirme eğilimi" hakkında; başka her şeye baskın gelen parayı daha fazla paraya çevirme arzusu hakkında; ekonomik egemenliğini arttırmak, emri altındaki sermaye değerlerine yeni sıfırlar eklemek için yanıp tutuşan kapitalistin doymak bilmez açgözlülüğü hakkında -dünyayı iki kez savaşa sürükleyen, yıkımı ve açlığı tüm dünyaya yayan bu eğilimler hakkında- Keynes'in söyleyecek tek bir sözü yok.

Bunu anlamak için, kapitalistin nasıl olup da "kişileştirilmiş ve bir bilinç ve irade bahşedilmiş sermaye"nin sınırsız dolaşımının bilinçli temsilcisi haline geldiğini gösteren Marx'a başvurmak zorundayız:

> "... (Kapitalist için) kullanım değeri asla asıl amaç olamaz; herhangi bir tekil ticari işlem de öyle... Onun amaç edindiği tek şey zenginlik hırsı, bu değişim-değeri tutkusu kapitalist ile cimrinin ortak özelliğidir. Fakat, cimri yalnızca çıldırmış bir kapitalist olduğu halde, kapitalist rasyonel bir cimridir." (Capital Vol. I, p. 137 – Ayrıca bakınız, *Political Economy; a Marxist Textbook*, Chapter V.)

Sonuç olarak Keynesçi teoriye yönelik eleştirimizi aşağıdaki maddelerde özetleyebiliriz:

i) Keynes kapitalist sömürünün karakterini ve ekonomik sonuçlarını incelemeyi tamamen ihmal ediyor.

ii) "Vülger ekonomi"nin sermaye kavramını (ve dolayısıyla yatırım, gelir vs. kavramlarını da) hiç sorgulamadan kabul ediyor.

iii) Keynes "efektif talep" analizini, kapitalist sistem içindeki en önemli ayrılıkları ve çelişkileri maskeleyen *kaba toplamlara* (Toplam Tüketim, Toplam Yatırım, Toplam Tasarruf, Toplam Gelir, Toplam Üretim) dayandırıyor.

(Bir sonraki bölümde ele alacağımız) İşsizliğe karşı önerilen Keynesçi reçeteler, kaçınılmaz olarak dayandığı teorilerin kusurlarını paylaşıyor. Ayrıca, III. Bölüm'de gösterdiğimiz gibi, *sınıflar üstü yansız bir devlet* biçiminde *hatalı bir ön kabulden hareket ediyor*.

V. BÖLÜM

KEYNESÇİ REÇETELER

Günümüzde burjuva teori Keynesçi yapıyla uyum sağlamak için yeniden biçimlenme eğiliminde. Kapitalist ekonomik bunalımın yanı sıra başka meseleler için de Keynesçi doktrinlere başvuruluyor. Örneğin, savaş sonrası ekonomik canlanma döneminde ücretlerin dondurulmasını ve 1949'daki devalüasyonu (paranın değerinin düşürülmesi) haklı göstermek için bu doktrinlerden yararlanılıyor. Bununla birlikte, kapitalizme "mazeret" bulmayı görev edinen Keynesçi teorinin en önemli işlevi kapitalist bunalımdan kurtulmak için reçeteler önermesidir.

Keynesçi teori, kapitalizmi değiştirip düzelteceğini vaat eden her renkten kapitalizm savunucusunun başvurduğu bir büyüdür. Halkın politik öfkesi bu tür vaatleri zorunlu kılmaktadır. "Tam istihdam" diye yazıyor *The Economist*, "tüm demokratik hükümetler için kategorik bir zorunluluk haline geldi. Bu, büyük bunalımın mirasıdır. Birleşmiş Milletler sözleşmesi kaleme alınmadan on beş yıl önce, bırakın hepsini, hiçbir hükümetin tam istihdam sağlamak için harekete geçmesi, zorunlu bir görev sayması düşünülemezdi. Bugün, kâğıt üzerinde bu vaat görülmese de, hiçbir hükümet tam istihdama kayıtsız kaldığı izlenimini vermeye cesaret edemez." Ardından B.M. Ekonomi Uzmanları Komitesi'nin raporuna atıfta bulunan *The Economist* şunları söylüyor:

"... onların koyduğu teşhis tamamen Keynesçi; dolayısıyla önerdikleri tüm çözümler de mevcut üretim için kararlı bir efektif para talebi akışını sağlamak üzere tasarlanan planlarla aynı nitelikte. Raporu hazırlayanların bu genel yaklaşımı, hiç kuşkusuz iktisatçıların büyük çoğunluğunun düşüncesini doğru biçimde yansıtıyor... Keynes düşüncelerini esas olarak Büyük Bunalım yıllarında gerçekleştirdi. İktisatçılar bu düşünceleri entelektüel bakımdan doyurucu buluyorlar. Ama öte yandan, unutulmamalıdır ki bunların pratikte işe yarayıp yaramadıklarını ya da Keynesçi çözümlerin doğurabileceği beklenmedik etkilerin neler olduğunu gösterecek bir olanak henüz ortaya çıkmadı... Bu fikirler hâlâ ozalit kopya aşamasındadır."

Kapitalizmin savunucularının açık fikirli olmaları alışıldık bir durum değil. Ama gerçekten de Keynesçi reçetelerin -askeri üretim dışında- hiç denenmedikleri doğru.

Keynesçi reçeteleri kabaca dört ana başlık altında toplayabiliriz:

i) Halkın alım gücünü yükselterek mallara olan talebi yüksek tut.

ii) Yatırımları denetle.

iii) Ekonomik faaliyeti canlandırmak için kamu harcamalarından yararlan.

iv) Gelir dağılımını düşük gelir grupları lehine yeniden düzenleyerek tüketme eğilimini güçlendir.

(Bu önlemlerin yaşama geçirilmesi için gerekli ön koşul faiz oranlarının düşük olmasıdır; ama bu, Keynesçiler tarafından artık tek başına bunalım için etkili bir çözüm olarak görülmemektedir.)

Keynesçi "reçetelere" geçmeden önce, açıkça anlaşılması gereken bir noktayı belirtelim. İş politik vaatlerden çıkıp uygulamaya gelince, kapitalist sınıfın tam istihdamı istemeyeceği açıktır.

Son zamanlarda yapılan açıklamalardan, kapitalistlerin doğal olarak yıkıcı boyutlarda bir ekonomik bunalım istememekle birlikte, "işten atılma" korkusunu canlı tutacak ve ücret artışı talepli hareketleri engellemeye yarayacak 1 milyon civarında bir yedek işgücünün (işsizler ordusunun) bulunmasını istedikleri anlaşılmaktadır.

Ayrıca Keynes'in ekonomiye müdahale etmesini istediği devletin, işleri kamu yararına düzenleyen sınıflar üstü bilge bir devlet olmadığını vurgulamaya gerek yok. Bu devlet kapitalist bir devlettir. Onun bürokratları, yargıçları, generalleri, amirleri vs. kapitalist sınıfın içinden gelmekte ya da onların sınıfına çekilmektedir.

Yukarıda açıkladığımız gibi, azalan "tüketme eğilimi"nin "yatırım teşvikleri"ni arttırarak telafi edilmediğini, bunun da ekonomik faaliyetin canlılığını kaybetmesine yol açtığını ileri sürdü. Bu nedenle devletin "tüketme eğilimi ile yatırım teşvikini birbiriyle uyumlu hale getirme" amacıyla ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini savundu. Bu fikrin somutlandığı Keynesçi reçeteler iki gruba ayrılır: (a) Tüketimi arttırmayı amaçlayanlar (yukarıda i. ve iv. maddelerde önerilen çözümler) ve (b) yatırımları arttırtmayı amaçlayanlar (yukarıda ii. ve iii. maddelerde önerilen çözümler.)

Keynesçiler bu iki reçetenin uygun dozlarda ve doğru zamanlarda uygulanması halinde kapitalizmin yüksek bir ekonomik faaliyet seviyesinde istikrara kavuşturulabileceğini savunuyorlar. Onların savlarına Muhafazakâr Parti'nin (Tory'lerin), liberallerin ve İşçi Partisi'nin programlarında yer verildiğini görüyoruz.

Keynesçiler, aslında, kapitalizm çelişkilerinin üstesinden gelecekleri vaadinde bulunuyorlar. Reçetelerini etkisiz kalmaya mahkûm eden temel neden ise kâr için üretime dokunmamalarıdır. Zira *kâr* için üretim krize yol açan çelişkileri içinde barındırmaktadır.

Bu demektir ki krizin nedeni kapitalizmin kendisidir ve krizin kesin çözümü de kapitalist üretim tarzının ortadan kaldırılmasıdır. Kapitalizm ile sosyalizm arasında kalan hiçbir toplum biçimi (şimdiye kadar açıklayamadığımız nedenlerden ötürü) istikrarlı bir varlığa sahip olamayacağından, krizin tek ve kesin çözümü, planlı, sosyalist bir ekonomidir.

Önerilen reçetelerin hepsi de hayal kırıklığı yaratmaya mahkûmdur. Çünkü hiçbiri kâr için üretime, kapitalizmin sınıf ilişkilerine dokunmamaktadır. (Günümüzde bu sınıf ilişkilerinin temel özelliği, tekelci kapitalistlerden oluşan bir kliğin toplumsal yaşamın

her cephesine egemen olmasıdır). Keynesçi reçeteler kapitalizmin ekonomik ve politik gerçekliklerinin dışında soyut olarak ele alındıklarında akla uygun görünebilirse de, kapitalizmin genel çerçevesi içinde ele alındıklarında bunların hiçbir gerçekliliği kalmaz.

Artan Tüketim Gücü

Önerilen tedbirler savaş sonrası kredilerini serbest bırakmak, bir bunalım baş gösterdiğinde ise halkın alım gücünü koruyup tüketim maddelerine olan talebi yüksek tutmak için sosyal hizmet katkılarını azaltmaktır.

Marksistler elbette işçi sınıfının alım gücünü yükselten her türlü tedbirin yanındadır; bunun için her zaman canla başla mücadele ederler. Bunalıma karşı mücadele kuşkusuz halkın alım gücünü artırmak için mücadeleyi de içermek zorundadır. Fakat işçilerin ekonomik bunalıma karşı mücadelesi ancak sosyalizm uğruna mücadeleye dönüştüğünde kalıcı sonuçlar elde edilebilir.

Üstelik Marksistler olarak bizler bugün ve *daima* alım gücünün yükseltilmesi için mücadele ediyoruz. Oysa Keynesçiler bu mücadeleyi yalnızca bunalım gelip çattığında ve işçilere kapitalizme karşı mücadelenin gereksiz olduğunu göstermek amacıyla destekleyeceklerini söylüyorlar. Dolayısıyla, alım gücünü yükseltmek amacıyla verilen *ekmek kavgası* ile Keynesçi bunalımsız kapitalizm *söylemi* arasında dünyalar kadar fark var.

Yine de gelin Keynesçilerin alım gücünü yükselterek, dükkânlardaki mallarla aynı seviyede tutarak çözeceklerini vaat ettikleri (bakınız, *İşçi Partisi Hatiplerinin El Kitabı*, 1949-50, sf. 5) ekonomik bunalım anındaki koşullara yakından bakalım:

Ekonomik bunalım genelde üretimde yeni araç-gereçlerin kullanıma sokulmaya başlandığı yoğun bir yeni sermaye donanımı döneminin sonunda ortaya çıkar. Üstelik ekonomik bunalım kapitalizmi dünya ölçeğinde vurur. Bu, Britanya açısından özellikle ihracat pazarlarının önemli ölçüde yitirilmesi demektir. Savaş sonrası dönemde birkaç poundluk krediyle desteklenen üç kuruşluk sosyal

sigortanın bir faydası olabileceğini düşünmek gülünçtür. İhraç ve sermaye malları sanayilerinde binlerce işçinin işine son verilirken bu tür önlemlerin alım-gücünde meydana gelen düşüşü telafi etmesi düşünülebilir mi?

Alım gücünü arttırmak için önerilen tedbirlerin (yani, düşük sigorta primleri ile savaş sonrası kredilerinin) pratikte bir işe yaramayacağını söylemeye gerek yok. Oysa uygulanabilecek daha etkili önlemler var. İşçi sınıfının sırtına binen dolaylı vergilerin (tütün vergisi, bira vergisi, alım vergisi vs.) kaldırılması uygulaması basit ve maliyetin hükümetin omzuna yüklenmesi bakımından öncekilere benzeyen etkili bir önlem olmaz mı? Böylesi etkili tedbirlerin önerilmiyor oluşu, öneri sahiplerinin ikiyüzlülüğünü gözler önüne seriyor. Ama İşçi Partisi liderlerinin etkili tedbirler konusunda mazeretleri var: Kapitalistler bu tür önerilere müsamaha etmezler.

Hükümet, bütçe açık verdiğinde bile harcamalarını karşılamak için kapitalistleri vergilendirmeyi düşünmüyorsa; kapitalistlerin kendi omuzlarına binen doğrudan vergiler aynı kalırken dolaylı vergilerin kaldırılmasına nasıl tepki göstereceklerini kestirmek zor değil. Ayrıca, derhal ücretlere saldırarak işçileri kapı önüne koyarak ve ellerindeki tüm olanakları kullanarak alım gücünde meydana gelecek dişe dokunur bir artışın işçilere sağlayacağı gücü ve bağımsızlığı kırmaya çalışacaklardır.

Kısacası, halk yığınlarının alım gücünü arttırmayı hedefleyen tedbirler ancak kapitalist sınıfa karşı kararlı ve uzlaşmaz bir mücadelenin parçası olursa etkili olabilir ve kapitalist iktidarın temeline dokunmadığı sürece en iyi olasılıkla güvencede olmayan kazanımlar sağlar. Bunlar ancak sosyalizm mücadelesinin bir parçası olduklarında gerçekten anlamlıdır.

Yatırımların Denetlenmesi

Keynes muğlak bir biçimde yatırımların toplumsallaştırılmasından söz etti, ama kavramı tanımlamayı asla başaramadı.

Bir yandan sanayinin özel mülkiyetini sürdürüp aynı zamanda kapitalistleri nasıl ve ne zaman birikim yapacaklarına karar verme

hakkından mahrum bırakmak kuşkusuz ütopiktir. İşçi Partisi'nin de bu gerçeği kabul ettiği görülüyor:

> "Yeni bir depresyonun işaretleri görülecek olursa, hükümet yeni araç-gereçleri kullanıma sokma konusunda özel teşebbüsü teşvik edecektir. Bununla birlikte, eğer istemiyorlarsa özel teşebbüsü yatırım yapmaya zorlayamayız" *(Labour Believes in Britain,* p. 8)

Kapitalist bir toplumda yatırımları denetlemek için getirilen tedbirlerin kaçınılmaz olarak sınırlı ve etkisiz kalacağını görmek hiç de zor değil.

Sermaye çevrimine yön verirken kapitalistler mümkün olduğunca çok artı-değer elde etmeyi amaçlarlar. Onlara başka dürtülerle hareket etmelerini söylemek, onlara kapitalist olmayın demektir. Kapitalist toplumun ve kapitalist sınıf iktidarının çerçevesi içinde kapitalistler olarak yürütecekleri işlemlerin yaygın ve etkili bir biçimde engellenmesi düşünülemez.

Yatırımlar üzerindeki gerçek denetim, sermaye çevriminin denetlenmesi demektir. Yatırım, artı-değeri ek sermaye olarak kullanarak bu yolla sermayenin çevrim ölçeğini büyütmekten başka nedir ki?

Sermaye üzerinde eksiksiz kamu denetimi, tüm üretim araçlarının eksiksiz kamusal mülkiyetini gerektirir. Dolayısıyla bu, sosyalizmden başka bir şey olamaz.

Sermaye üzerinde kısmi denetim ise son derece sınırlı ve tek yanlıdır. Yeni binalar denetlenebilir; hammadde arzı sınırları çok geniş tutularak denetlenebilir; yeni makinelerin alınması denetlenebilir. Gerçekten de II. Dünya Savaşı sırasında sermayeyi savaş üretimine yöneltmek için bu türden denetimlere başvuruldu. Savaştan hemen sonra kurular İşçi Partisi Hükümeti'nin başlattığı "planlama" döneminde kapitalistler makinelerin üzerindeki denetimlerini tamamen, hammaddeler üzerindeki denetimlerini de büyük ölçüde hükümete bıraktılar. *Ne var ki, bu türden denetimlerin denetimi yalnızca kapitalistler tarafından, yatırımları arttırmak için yapılmaktadır.*

Ekonomik bunalım için önerilen Keynesçi reçete bunun tersini yapmanın araçlarını bulmak; yani, yatırımları "teşvik etmek" zorundadır. Düşük faiz oranının tek başına pek işe yaramayacağını Keynesçiler kendileri de kabul ediyorlar.

Uzun süren bir ekonomik canlanma döneminde kapitalistler yatırımlarıyla üretim araç-gereçlerinibüyük ölçüde geliştirip yaygınlaştırır ve işlerin en yoğun olduğu andaki yüksek talep düzeyini bile geçen bir aşırı kapasite yaratırlar. Canlanma ilk duraklama işaretlerini verdiğinde bu durum acı verici bir hal alır. Bu koşullar altında kapitalistlerin üretim kapasitesinin daha da arttırmak yönünde bir teşvik almadığı açıktır. Çevrimin aşağıya doğru hareketi sona erince kapitalistler yeniden donanım yapmaya başlarlar; çeşitli sübvansiyonlar onları daha büyük ölçekte üretim yapmaya teşvik edebilir. Bu durumda bile teşvike verilecek yanıt aşırı kapasitenin ne ölçüde ortadan kaldırıldığına bağlı olacaktır.

Ne var ki bu türden tedbirler işsizliği önlemek için değil, işsizlik ortaya çıktıktan sonra ona bir çözüm bulmak için tasarlanmaktadır. Gerçek şudur ki, sanayide özel mülkiyetin geçerli olduğu koşullarda kapitalistleri kârlı görmedikleri bir durumda yatırım yapmaya teşvik etmek imkânsızdır -hele bir bunalım döneminin ortasında, onlara çok elverişli koşullarla borç ve sermaye donanımı sağlansa bile yatırım yapmayacakları açıktır. Devlet, etkili olmak için, üretim araçlarının mülkiyetini tamamen eline almasıyla sonuçlanacak şekilde giderek daha fazla yatırım üstlenmek zorundadır. Keynes'in kapitalizmin işleyebilmesi için ortaya attığı sav, mantıksal sonuçlarına götürüldüğünde, kapitalizmin ancak ortadan kaldırıldığında işletilebileceğini kanıtlamaktadır!

Kamu Harcamaları

Keynesçiler sürekli olarak kamu harcamalarının doğru kullanılması gerektiğinden söz ediyorlar. Eğer hükümet özel yatırımcıları istediği şeyi yapmaya zorlayamasa da en azından özel teşebbüsün uzak durduğu alanlarda kendi yatırımlarını arttırabilir.

Millileştirilmiş sanayilerin yatırımlarını arttırabileceğini; özel inşaatçılık sektörü gerilerken kamu inşaatçılık sektörünün geliştirilebileceğini ve böylece sermaye malları sanayisinin krizden uzak tutulabileceğini savunuyorlar.

Bu durumda, zaten dikkate değer yatırımlar yapıldığı millileştirilmiş sanayilerde ek yatırımlar yapılması gerekecektir. Bunun özel yatırımlardaki düşüşün yerine konamayacağı açıktır. Kaldı ki art arda gelen bunalımlar sırasında bunu sürekli tekrarlamak mümkün değildir. Ülkenin ihtiyaç duyduğu kömür-kesme makinelerinin, lokomotiflerin ve elektrik santrallerinin bir sınırı vardır.

Mevcut millileştirilmiş sanayiler bugün tüm alanlarda yapılan yatırımlara eşit miktarda bir yatırım üstlenemezler. Ayrıca, Britanya'nın sermaye malları sanayisinin çeşitliliğini de unutmamak gerek. Örneğin, bir bunalım tehlikesi varsa ve Ulusal Kömür İdaresi'ne daha fazla makine sipariş edilirse, bunun tersane sanayisine ya da tekstil makineleri sanayisine bir faydası olmayacaktır. Gerçekte en muhtemel kamu harcaması türü devlet tarafından yapılan dolaysız harcamadır. Devletin büyük bir sosyal hizmet programına giriştiğini varsayalım (ki bu genelde konut edindirme programı olacaktır); bu yalnızca sınırlı sayıda sanayi koluna yarar sağlayacak ve tek yanlı dengesiz bir ekonomik sonuç doğuracaktır. Üstelik daha önce de belirttiğimiz gibi, bu tür kamu harcamalarının yükü ya vergilerdeki artış yüzünden ya da -açık finansman kullanılırsa eğer- paranın alım-gücünün aynı ölçüde düşmesi nedeniyle yine halk yığınlarının omuzlarına binecektir.

Kapitalist sınıf, gerçekten büyük ölçekli olan her türlü sosyal hizmeti engellemek için her yola başvuracaktır. Dolayısıyla pratikte tekelci kapitalistler tarafından engellenmeyecek tek büyük ölçekli kamu harcaması savaş harcamasıdır.

Kapitalizmin bu genel bunalım döneminde bir ekonomik durgunluk baş göstermesi durumunda her emperyalist gücün kendi iç çelişkileri, kapitalizmi Marx'ın belirttiği gibi "üretimin uzak alanlarına yayılarak dengesini sağlamaya" iter. Kapitalizmin emperya-

list aşamasında bu, yeni bölgelerin ele geçirilmesi, hükümranlık ve saldırganlık demektir.

Bu nedenle kriz, tekelci kapitalistleri giderek hızlanan sonu gelmez silahlanma yarışının yol açtığı artı-değer kaybını telafi etmeye iten politik ve ekonomik dürtüleri çoğaltır. Bu durum zamanla işçilerin gelirlerinin düşmesine, orta sınıfların yıkıma uğramasına, zorunlu askerî hizmetlerin dayatılmasına, her türlü sivil üretimin sınırlanmasına ve en büyük tekellerin çok daha güçlenmesine yol açar.

"Tam istihdam" işsizler askere alınarak; ekonominin çarpıtılıp bozulması, yığınların yaşam standartlarının sefalet düzeyine düşmesi, gericiliğin politik zaferi ve nihayet savaş ve onu izleyen korkunç yıkımlar pahasına sağlanır. Tekelci kapitalizmin egemen olduğu günümüz dünyasında "kamu harcaması" budur.

İlerici bir kamu harcaması ise ancak kararlı bir anti-kapitalist mücadelenin ilk raundu ve Keynesçilerin kapitalizmi işler kılmak için bel bağladıkları sınırlı devlet müdahalesinin çok daha ötesine geçen bir politikanın parçası olarak düşünülebilir. Bu, tüm bir kapitalist ekonomi üzerinde çok sıkı denetimler uygulanmasını gerektirir. Aslında bu, ancak işçi sınıfı iktidarı kesin olarak eline geçirdiğinde sona erebilecek bir kavganın ilk hamlesi olacaktır.

Keynesçi reçetelerin, kapitalizmi restore edip ekonomisini sağlığa kavuşturacağı iddia edilen önlemler olduğu unutulmamalıdır. Bunlar kapitalizmi savunmak için kanıt olarak kullanılmakta ve günümüzde kapitalizmi aklamak için üretilen "mazeretler"in önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Kapitalizme karşı mücadele etmek için, kapitalizmin karşısında işçileri güçlü kılmak için tasarlanan eylem programları kuşkusuz yığınların alım gücünün yükseltilmesi (ücretlerin arttırılması, vergilerin düşürülmesi, temel gıda maddelerinde sübvansiyon vs.) ve kapitalist üretim ile devlet harcamalarının halkın çıkarları doğrultusunda denetlenmesi gibi öneriler içerecektir. Böylesi eylem programları sözü edilen noktaya kadar Keynesçi önerilerle çakışır.

Ancak, bu eylem programları her bir kazanım için son noktasına kadar mücadele edilmesi gerektiğini vurgular ve bu yönüyle kapitalizmin değiştirilip toplumun genel çıkarlarına hizmet edecek duruma getirilebileceği gerekçesine sarılarak işçilerin kapitalizme karşı mücadelesini engelleme amacıyla ortaya atılan önerilerin tam karşısında yer alır.

Ayrıca, kapitalistlerin ilerici programları ancak mecbur kaldıklarında kabul edecekleri; kapitalistler gerçek ve büyük tavizler vermeye razıysalar eğer, bunun yığınların politik bilincini yansıtan eylem programının Keynesçi reçetelerin çok ilerisinde olduğunu gösterdiği de unutulmamalıdır. Kapitalist sınıf ancak verdiğinden dana fazlasını kendisinden koparıp alacağından korktuğu bir hareketi bölmek umuduyla büyük tavizler verir.

Keynesçi Reçeteler ve Sınai Oransızlıklar

Keynesçi iktisat akla yatkın görünmesini, soyut bir kapitalist toplumda gelir ve harcama gibi genel toplamların birbirleriyle ilişkilerini ele almasına borçludur.

Yalnızca güzel yazı kitaplarında var olan bu soyut dünyada işçiler ile kapitalistler arasındaki mücadelenin ya da ulusal tekelci grupların kendi devletlerinin gücünden yararlanarak yürüttükleri pazar ve sömürge savaşlarının izine bile rastlayamazsınız.

Analiz bu boyut düzlemde kaldığı sürece, Keynesçi reçeteler oldukça makul görünmektedir. Sınıf mücadelesi ve rakip tekelci gruplar arasındaki ticari savaşım hatırlandığında ise birkaç merkezî denetimin gücünün ve etkisinin yalnızca bir illüzyon olduğu görülür.

Örneğin, içinden geçmekte olduğumuz benzer bir kapitalist ekonomik canlanma döneminde sanayinin üretim malları üreten bölümü ile tüketim malları üreten bölümü ve bu bölümlerin her birindeki çeşitli sanayi kolları arasında büyük oransızlıklar meydana gelir.

Üretim malları üreten sektör genelde tüm sanayi kollarını yeni üretim araç-gereçleriyle donatmak için gereken noktanın çok ile-

risinde bir gelişim gösterir. Bunun nedeni ekonominin merkezi bir planlamadan yoksun olması ve çeşitli sanayi kollarının ne kadar gelişeceğinin elde edilebilecek kârın oranına, kapitalist spekülasyonlara, o sanayi kolunun gelişmesi için gerekli malzemelerin erişilebilirliğine ve diğer rastlantısal faktörlere bağlı bulunmasıdır.

Canlanma devam ettiği sürece bu oransızlıklar fark edilmez. Bunların boyutları ancak canlanma durup ekonomi inişe geçtiğinde açığa çıkar.

Üretim malları üreten sektörde bu oransızlıklar uç boyutlara ulaştığında alım-gücünü olduğundan farklı göstermek için başvurulan hiçbir hokkabazlık -ya da diğer merkezi denetimler- kapitalist sınıfı bu sanayilerin tam kapasite ile çalışması için yeterince siparişte bulunmaya teşvik edemez. Merkezi denetimler etkisiz kalmaya mahkûmdur. Emperyalizmin tüm eğilimlerinin işaret ettiği karamsarlık beterin beterine -silah siparişlerine yeni siparişlerin eklenmesine- yol açar

Keynesçi Önlemler ve Pazarlar Uğruna Savaşım

Dış pazarlar uğruna giderek şiddetlenen savaşım, kapitalizmin genel bunalımının çarpıcı sonuçlarından biridir. Keynesçi analizdeki en soyut yaklaşım, istihdam sorununu kapitalist dünya pazarı uğruna verilen mücadeleden ayrı olarak ele almasıdır.

1950 Şubatındaki seçim kampanyası sırasında Bay Churchill gözleri sevinçten parlayarak savaştan önceki Muhafazakâr Parti hükümetleri zamanında ücretlerin asla dondurulmadığını söyledi. Yanlış sayılmaz; zira sayıları bir milyonun altına düşmeyen bir işsizler ordusunun varlığı ücretleri aşağı çeken bir basınç oluşturuyor ve ücretlerin dondurulmasını tamamen gereksiz kılıyordu.

Pazarlar uğruna verilen mücadelelerde, büyük bir işsizler ordusuna sahip olan kapitalist devletler işsiz sayısının daha az olduğu devletler karşısında avantaj sağlayacaktır. Pazarlar uğruna yürütülen

rekabet kızıştıkça en güçlü kapitalistler büyük bir işsizler ordusuna sahip olmak için ellerinden geleni yaparlar. Rekabetgüçlerini arttırmak için böyle bir rezervin varlığını meşru ve gerekli görürler.

Sosyalist alternatifin ne olduğu açıktır. Ülkenin ithal edeceği en temel malları güvence eden ülkelere bunun karşılığında mal arzında bulunmak için gerekli planlama yapılarak ekonomi, kapitalist pazardaki canlanma ve durgunluk dönemlerinin belirsizliklerine bağımlı olmaktan kurtarılır. Elbette planlı ekonomilere sahip olan diğer sosyalist ülkelerle yapılan ticaret bu tür düzenlemelerde önemli bir rol oynayacaktır; ama aynı zamanda, sosyalist olmayan ülkelerle yapılan anlaşmalar da dikkate alınır.

Elinin altında bulunan bir işsizler ordusuyla birlikte pazarlar uğruna yürütülen kapitalist mücadelenin Keynesçi alternatifi nedir? Onların bu soruya verecekleri yanıt, özellikle de Britanya gibi yurtdışından gelen gıdalara ve hammaddelere bağımlı olan ve bu yüzden geleneksel Keynesçi reçeteleri uygulama yeteneğinden büyük ölçüde yoksun bulunan ülkeler açısından can alıcı önem taşımaktadır.

Alman ve Japon rekabetinin canlanması sonucu Britanya'nın ağır sanayi ve tekstil malları ihracatının düştüğünü ve bu sanayi kollarında çalışan işçilerin işsiz kaldığını varsayalım. Bu durumda Keynesçi sistemin merkezi denetimleri ne işe yarayabilir?

(Birleşmiş Milletler Ekonomik Meseleler Departmanı tarafından Aralık 1949'da yayınlanan *Tam İstihdam İçin Ulusal ve Uluslararası Önlemler*'de, sf. 42) Birleşmiş Milletler uzmanları beklediğimiz Keynesçi yanıtı veriyor: Eğer tekstil ihracatı düşerse, hükümet daha önce ihraç edilen ürünlerin iç pazarda satılmasını teşvik edecek önlemler almalıdır. "Bu önlemler iç pazarda satılan malların fiyatlarını sübvanse etmek biçiminde olabilir. Dış talep yeniden oluştukça bu sübvansiyonlar giderek geri çekilebilir."

Kolay görünüyor. Eğer ucuzlarlarsa hepimiz biraz daha tekstil ürünü satın alabiliriz. Eğer hükümet bunları daha da ucuzlatırsa satışlar daha da artar ve belki de tekstil işçilerini kapıya koymaya gerek kalmaz.

Bu reçeteyi önerenlerin unuttukları çok şey var. Toptan satış ölçeğinde kâr için üretimi sübvanse etmenin kişinin kendi bindiği dalı kesmesi gibi sonuçlar doğuracağını görmek için derinlemesine bir inceleme yapmaya gerek yok (Dünya ticaretinde görülecek bir durgunluk Britanya sanayisinin pek çok kolunu doğrudan etkileyecektir). Tekstil üretiminin başarıyla sürdürülmesini varsayın ve dövizin durumunu düşünün. Britanya'nın mal arzına karşı işlenmemiş pamuk ve yün ihtiyacını karşılayacak hiçbir anlaşmaya varılmadı. Bunların dövizle ödenmesi gerekecek; ne var ki ekonomik bunalım Britanyalı kapitalistlerin ihracatını vurduğunda döviz bulunmayacaktır.

Kısacası, eğer ihracat düşer ve işçiler yurtiçi pazarı için üretim yapmaya yönlendirilirse, Keynesçiler bu mallarda somutlanan hammaddelerin parasını neyle ödeyecekler? Keynesçiler bizi bu karmaşanın içinden nasıl çıkaracaklar? Doğrusunu isterseniz, verecek bir yanıtları yok. Yukarıda sözü edilen Birleşmiş Milletler raporunu okuduktan sonra Profesör Arthur L. Lewis'in yüreğinden kopan aşağıdaki unutulmaz çığlığın nedenini anlayabiliyoruz:

> "Eğer ABD'de durgunluk olursa, ne kadar uğraşırsak uğraşalım tam istihdamı sağlayamayız. Bu bakımdan, ülkemizde şu an tam bir ahmaklar cennetinde yaşamaktayız. Örneğin, siyasi partilerimizin hepsi tam istihdamı sağlayacaklarına yemin ettiler; oysa ne onlar ne ben ne de bir başkası... hiçbirimiz işsizliğin nasıl önleneceğini bilmiyoruz... Tarım ürünleri ve maden üreten ülkelere işlenmiş mallar satıyoruz. Tarım ürünleri ve madenler ise ABD ekonomisinin durumuna son derece duyarlı. Amerika'da bir durgunluk baş gösterir göstermez bunların fiyatları çok aşağılara düşer; dolayısıyla müşterilerimiz yoksullaşır ve ihracatımız azalır. Diğer harcamaların dalgalanmasına neden olan şey ihracatımızdaki bu dalgalanmalardır." (*Listener*, 5.5.1950)

Öyleyse gerçekten de şu sonuca varıyoruz: Eğer başını ABD'nin çektiği bütün kapitalist uluslar şu ana kadar davrandıkları gibi davranmaya son verirlerse, o zaman belki tam istihdamı sağlayabiliriz.

Böylesi bir hüsnü kuruntuya kapılan Keynesçilik, krizin baş göstermesiyle birlikte çöktü kaldı.

Gelirlerin Yeniden Dağıtılması

Keynes gelir arttıkça tüketme eğiliminin de artacağını savundu. İleri kapitalizm aşamasında kriz eğiliminin artmasının nedeni olarak bunu gösterdi. Bundan dolayıdır ki yüksek gelirler düşürülüp bununla düşük gelirler arttırılırsa kriz eğiliminin azalacağı öne sürülmektedir. "Tüketme eğilimini arttıracak şekilde gelir dağılımını yeniden düzenleyecek önlemler", diyor Keynes, "sermayenin büyümesine olumlu bir şekilde katkıda bulanabilir." (*General Theory*, p. 373)

İleri kapitalizmi karakterize eden büyük "tasarruflar" kişisel gelirlerden yapılan tasarruflar değil, dev tekeller tarafından stoklanan sermaye birikimleridir. Sermayeyi üretken kullanımın dışında tutmak kişisel tasarruftan tamamen farklı bir iştir. Keynes aslında, kapitalizmin genel bunalım dönemini karakterize eden aylak sermayeyi kişisel tasarruflarla karıştırıyor.

Kişisel tasarruflarda dikkate değer bir artış ya da azalma olsa bile, bunun sermayenin çevrim ölçeği üzerinde maddi bir etkide bulunması imkânsızdır.

Üstelik günümüzde pek çok Keynesçi kapitalizmin çelişkilerinin kendilerini karşı karşıya bıraktığı ikilemin öteki şıkkını tercih ediyorlar. Bunlar, zenginlerin vergilendirilmesini fazla ağır buluyorlar. Bu, girişimciliği boğmak demektir; ekonomik bunalımın ilk işaretleri görülür görülmez söz konusu vergiler hızla düşürülmelidir, diyorlar.

(Kendilerinden önce kriz konusunda yetersiz-tüketim teorilerini ortaya atan kimseler gibi) Yığınların sınırlı olan alım-gücü arttırılırsa krizden kaçınılabileceğini savunan Keynesçilere yeterince yanıt verdik sanırım. Gelirlerin büyük ölçekte yeniden dağılımını yapmak kapitalizmin sınırları içinde ekonomik ve politik bakımdan imkânsızdır. Kapitalistlerin kazançlarının azalması pahasına işçilere verilen payın arttırılması, en iyi olasılıkla, işçi sınıfının ve sosyalizmin zaferine ulaşmadıkça sona ermesi mümkün olmayan uzun

erimli bu mücadelenin geçici kazanımları olabilir. Günlük başarıların kalıcı değeri, ancak sosyalizmin ve işçi sınıfı iktidarının zaferini ne ölçüde yakınlaştırdıklarıyla ölçülebilir.

Marx, kapitalizmin üretim ilişkilerine dokunmadan servet dağılımını düzenlemenin mümkün olduğunu ileri sürenlere ağızlarının payını vermiştir:

> "... dağıtım meselesine aşırı yoğunlaşmak ve ana vurguyu bunun üzerine yapmak son derece yanlıştır."
>
> "Herhangi bir çağda tüketim araçlarının dağılımı bizzat üretim koşullarının doğurduğu bir sonuçtan başka bir şey değildir. Bununla birlikte, sonraki dağıtım bizzat üretim tarzının bir özelliğidir. Kapitalist üretim tarzı, örneğin, yığınlar yalnızca kişisel üretim koşullarına -yani emek-gücüne- sahip oldukları halde üretimin maddi koşullarının sermaye ve toprak mülkiyeti biçiminde işçi olmayan kimselerin ellerinde bulunması olgusuna dayanır. Eğer üretim unsurları bu şekilde dağıtılırsa, bunun doğal sonucu tüketim araçlarının günümüzdeki dağılımıdır. Ama eğer, üretimin maddi koşulları işçilerin ortak mülkiyetinde olursa, bu durumda tüketim araçlarının dağılımı şimdi olduğundan farklı olacaktır. Vülger sosyalizm (ve demokrasinin daha sonra ondan türeyen bir fraksiyonu) burjuva iktisatçılardan, dağıtımın üretim tarzından bağımsız olduğunu varsayma ve bu yüzden sosyalizmi de esas olarak dağıtım meselesi etrafında dönüp dolaşan bir şey gibi sunma âdetini miras aldı. Gerçekten bu durum uzun zamandan beri açıklığa kavuşturulmuş olduğuna göre, tekrar geriye dönmek niye?" (Marx, *Critique of Gotha Programme*)

Üretim araçlarının mülkiyetini elinde tutmayı sürdüren kapitalist sınıf, zenginlerin payına düşen vergilerin indirilmesi için İşçi Partisi hükümeti üzerinde muazzam bir baskı kurdu. (Esas olarak işçilerin omuzlarına binen) dolaylı vergilere oranla (esas olarak kapitalistlerin omuzlarına binen) dolaysız vergiler hafifletildi.

Doğrusu bir Tory (Muhafazakâr Parti) hükümeti işbaşında olsaydı eğer, kapitalist sınıf belki de mevcut vergi yükünden daha

çabuk kurtulmayı umacak ve bunun tam istihdamı sağlamaya yardımcı olduğu bahanesi karşısında daha sabırsız davranacaktı. Ama onlar, İşçi Partisi hükümetini de ağır ama karşı konulamaz bir biçimde aynı doğrultuda hareket etmeye zorluyorlar.

Haliyle işçi sınıfı haklı olarak zenginlerden alınan verginin düzenli bir biçimde arttırılmasını istiyor. Bu durum, tekelci kapitalistlerin sanayinin mülkiyetini ellerinde tutmaları karşısında boyun eğmek ya da bu mülkiyete saldırmak dışında bir seçeneği olmayan hükümeti tercih yapmaya zorluyor. Kapitalist mülkiyet temelinde gelirlerin giderek dengelenmesi bir masaldır.

SONUÇ

Keynesçi teorinin, tekelci kapitalistlerin ve emperyalizmin ihtiyaçlarına uyarlanmış kapitalist bir teori olduğu sonucuna varabiliriz. Onun eski kapitalist teoriden farkı, kapitalizmin her tür müdahaleden uzak tutulup kendi haline bırakılması ve yalnızca sınırsız arz-talep hareketinin onu düzenlemesi gerektiği doktrinine karşı çıkmasıdır. O, merkezî denetimleri savunur; ne var ki bu denetimlerin özel mülkiyete ve kâr için üretime dokunmaması gerekir.

Keynesçi teori, merkezî denetimler yoluyla işsizliğin nasıl ortadan kaldırılacağını bildiğini iddia eder. Bu nedenle, onu, kâr için üretimin varlığını sürdüreceği yeni bir "sosyalizm"in temeli olarak gören sağ-kanat sosyal demokratlar Keynesçi teoriye dört elle sarılıyorlar. Onu kendilerine maske yapan bu sosyal demokratlar adı sosyalist olan ama pratikte tekelci kapitalistlerin çıkarlarını savunan politikaları hayata geçiriyorlar.

Keynesçi teorinin tüm diğer burjuva teorilerle ortak noktası kâr için üretimi savunmasıdır. Bu onun temel özelliğidir. Oysa krizin, emperyalist yayılmacılığın, emperyalist rekabetin ve savaşın nedeni, bünyesinde barındırdığı çelişkilerle kapitalist ile işçi, emperyalist güçler ile bağımlı halklar, emperyalistler ile emperyalistler ve kapitalist kamp ile sosyalist kamp arasındaki karşıtlıkları keskinleştiren bir kâr sistemidir. Keynesçi teori emperyalist dünyanın bu gerçek çatışmalarına gözlerini kapar. En güçlü kapitalistler ve bankerlerden oluşan küçük bir kliğin ekonomik hayat üzerinde egemenlik kurmasına gözlerini kapar. Gerçeklikten uzaklaşarak işin özünü bir tarafa bırakır ve yaşayan dünyanın antagonizmalarının ve çelişkilerinin

üzerini genel ve cansız "toplamlar"la örterek savunduğu davayı makul göstermeye çalışır.

Sosyalizmden dem vurup kapitalistler gibi eylemde bulunan sosyal demokratlar ve İşçi Partisi'nin sağ kanat liderleri bu teorinin arkasına gizlenerek tekelci kapitalizmin en bağnaz, en gerici, en militarist ve kana susamış kesiminin güçlenmesine ve insanca çalışıp huzur ve refah içinde yaşamaktan başka bir özlemi olmayan halk yığınlarının sade, dürüst ve mütevazı istekleriyle alay etmesine imkân sağlıyor.

Her işçinin, her entelektüelin, insanlığın bugünkü durumunu ve geleceğini kendine dert edinen herkesin Marx ile Keynes'in ekonomi teorileri arasındaki tartışmanın önemli olup olmadığını bir kez daha düşünmesinde fayda var. Çünkü bu ekonomi teorileri -nasıl bir kılıf altında sunulursa sunulsun- her kapitalist ülkede olduğu gibi Britanya'da da işçi sınıfı hareketini ikna etmek için kıyasıya mücadele ediyorlar. Gelecekte gericiliğin, yoksulluğun, yozlaşmanın, baskının, savaşın ve sınırsız bir yıkımın mı yoksa gelişmenin, refahın, kültürün, kardeşliğin, yaratıcı faaliyetin ve barışın mı hâkim olacağı bu mücadelenin sonucuna bağlıdır.